

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE’DE TEKSTİL SEKTÖRÜ VE ENFORMAL İSTİHDAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Tuğba ORKUN**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Fethullah AKIN**

Ankara - 2007

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE TEKSTİL SEKTÖRÜ VE ENFORMAL İSTİHDAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Tuğba ORKUN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Fethullah AKIN

Ankara - 2007

ONAY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Tuğba ORKUN tarafından hazırlanan Türkiye'de Tekstil Sektörü ve Enformal
İstihdam başlıklı bu çalışma, 06.09.2007 tarihinde
yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı
bulunarak jürimiz tarafından İKTİSAT Anabilim dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan Prof.Dr. Ömer Faruk ÇOLAK
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye Doç.Dr.Ümit ÖZLALE
Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye Yrd.Doç.Dr. Fethullah AKIN
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Enformal sektör tüm dünyada önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun sadece gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı bir sorun değil, gelişmiş ülkelerin de karşı karşıya kaldığı önemli bir sorundur.

Ülkemizde de enformal sektör gün geçtikçe büyümektedir. Bu nedenle enformal sektörün tanımı ve boyutları incelenmeye değer bir alandır. Ancak bunun ölçümü çok zordur. Bu nedenle araştırma, enformal istihdam kavramının en yoğun olarak görüldüğü tekstil sektörü üzerinde yapılmıştır. Tekstil sektörü de geniş bir alanı kapsadığı için, araştırma, fason üretim örgütlenmesi nedeniyle enformalitenin daha sık görüldüğü konfeksiyon alanında yapılmıştır. Araştırmanın tekstil sektörü üzerinde yapılmasının bir diğer nedeni ise, tekstil sektörünün ülke ekonomisindeki yeri ve öneminden kaynaklanmaktadır. Sektörün önemi düşünüldüğünde, bu alandaki böyle bir sorunun tespiti ve çözümü için, araştırmanın bu alanda yapılması daha uygun görülmektedir.

Bu nedenlerden ötürü, araştırma, Türkiye’de tekstil sektöründe yer alan enformal istihdam üzerine yapılmıştır.

Yüksek lisans tezimi yazmam konusunda beni yüreklendiren ve yüksek lisansımı yapmam konusunda benden desteğini esirgemeyen babam Cezmi Orkun’a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tez çalışmam sırasında benden yardımlarını esirgemeyen tez danışmanın sayın Yrd. Doç.Dr. Fethullah Akın’a ve tezimi yazarken, ders notlarından faydalandığım sayın Prof. Dr. Muhteşem Kaynak’a teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLolar ŞEKİLLER CETVELİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFORMAL SEKTÖR

1.ENFORMAL SEKTÖR.....	4
1.1.ENFORMAL SEKTÖR TANIMI VE KAPSAMI.....	4
1.1.1. KAYITDIŞI EKONOMİ VE ENFORMALİTE KAVRAMI....	4
1.1.2. KENTLEŞME VE ENFORMAL SEKTÖR.....	10
1.1.2.1.RAY'IN SOSYAL SERMAYE	
KARŞILAŞTIRMASI.....	25
1.1.3. ENFORMAL KESİM VE BENZEŞEN DİĞER	
KAVRAMLAR.....	26
1.1.3.1.ENFORMALİTE VE BENZEŞEN KAVRAMLAR.	28
1.1.3.2.HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETLERİNE GÖRE	
TÜRKİYE'DE ENFORMAL SEKTÖR'ÜN DURUM	
DEĞERLENDİRMESİ.....	34
1.2.ENFORMAL KESİMİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ.....	39
1.2.1. TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN ORTADAN	
KALDIRILMASINA YÖNELİK NELER YAPILMAKTADIR.....	56
1.3.ENFORMAL KESİMİN TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	58
1.3.1. ENFORMAL SEKTÖR FAALİYETLERİ.....	58
1.3.2. ENFORMAL SEKTÖR ÇALIŞANLARININ	
ÖZELLİKLERİ.....	61

1.4.ENFORMAL KESİM-SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....63

1.4.1. ENFORMAL KESİMİNDE ÇALIŞANLARIN SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	69
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ

2.TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ.....	75
2.1. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN TANIMI VE KAPSAMI.....	75
2.1.1. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN DÜNYE, BUGÜNÜ VE YARINI.....	77
2.2. TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	79
2.2.1.TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GSMH'DAKİ PAYI.....	81
2.2.2.TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİİNİN COĞRAFİ DAĞILIMI.....	82
2.2.3. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE DIŞ TİCARET.....	84
2.2.3.1. TEKSTİL VE KONFEKSİYON ÜRÜNLERİ İHRACATI.....	84
2.2.3.2. TEKSTİL VE KONFEKSİYON ÜRÜNLERİ İTHALATI.....	90
2.2.4. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SANAYİNDE İSTİHDAM.....	94
2.3. TÜRK TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN YAPISAL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	96
2.3.1. TEKNOLOJİ SORUNU.....	96
2.3.2. HAMMADDE SORUNU.....	99
2.3.3. FİNANS SEKTÖRÜ VE FİNANSMAN İLE İLGİLİ SORUNLAR.....	101

2.3.4.TANITIM VE PAZARLAMA SORUNU.....	104
2.3.5. KALİTE VE MARKA YARATAMAMA SORUNU.....	107
2.3.6.YÜKSEK ENERJİ MALİYETLERİ VE ENERJİ SORUNU.....	108
2.3.7. MEVZUAT VE BÜROKRASİ SORUNU.....	110
2.3.8. EĞİTİM-İSTİHDAM SORUNU.....	111
2.3.9. AR-GE SORUNU.....	115
2.3.10. YATIRIM SORUNU.....	118
2.3.11. EMEK YOĞUN ÜRETİM SORUNU.....	120
2.3.12. KAYITDIŞI ÇALIŞMA SORUNU.....	121
2.3.13. KADIN VE ÇOCUK İŞÇİ SORUNU.....	123
2.3.14. ÇALIŞMA BİÇİMLERİ VE ÜCRETLER SORUNU...	124
2.3.15. TAŞERON İŞÇİ ÇALIŞTIRMA SORUNU.....	125
2.3.16. FASON ÜRETİM SORUNU.....	126
2.3.17. ULUSLAR ARASI TİCARET ENGELLERİ VE İHRACAT SORUNU.....	127
2.3.18. ÇİN SORUNU.....	130
2.3.19.YTL'NİN AŞIRI DEĞERLENMESİ SORUNU.....	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEKSTİLDE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ VE BU SEKTÖRDEKİ ENFORMAL İSTİHDAM İLİŞKİLERİ

3.TEKSTİLDE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ VE BU SEKTÖRDEKİ ENFORMAL İSTİHDAM İLİŞKİLERİ.....	138
3.1. KONFEKSİYON SEKTÖRÜNDE ENFORMAL İSTİHDAM VE KADIN EMEĞİ.....	141
3.1.1. EVE İŞ VERME SİSTEMİ.....	143
3.1.2.KONFEKSİYON SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN KADIN EMEĞİNİN NİTELİKLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR.....	148

3.2.KONFEKSİYON SEKTÖRÜNDE ENFORMAL İSTİHDAM VE ÇOCUK EMEĞİ.....	153
3.3. ALAN ARAŞTIRMASI.....	156
3.3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KONUSU.....	156
3.3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	157
3.3.3. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR.....	159
3.3.3.1. FREKANS DAĞILIM TABLOLARINI YORUMLANMASI.....	160
3.3.3.2. TEKSTİL SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLARIN GENEL NİTELİKLERİ.....	162
3.3.3.3. TEKSTİL SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLARIN ENFORMAL İSTİHDAMI VE SOSYAL GÜVENCELERİ.....	166
3.3.3.4. TEKSTİL-KONFEKSİYON SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN GELECEĞE YÖNELİK KAYGILAR VE DÜZELTİLMESİNİ İSTEDİKLERİ KOŞULLAR.....	173
3.3.3.5. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ Kİ-KARE (χ^2) İLİŞKİ ANALİZİ.....	175
3.3.3.5.1.SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ İLE GELECEĞE YÖNELİK KAYGI DEĞİŞKENİ ARASINDA İSTATİSTİKSEL İLİŞKİ BAĞINTISI.....	175
3.3.3.5.2.CİNSİYET DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU, DEĞİŞKENİ ARASINDA İSTATİSTİKSEL İLİŞKİ BAĞINTISI.....	177
3.3.3.5.3.ÇALIŞMA SÜRESİ DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ ARASINDA İSTATİSTİKSEL İLİŞKİ BAĞINTISI.....	179

3.3.3.5.4.YAŞLANINCA GEÇİM DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ ARASINDA İSTATİSTİKSEL İLİŞKİ BAĞINTISI.....	181
3.3.3.5.5.AYLIK NET GELİR DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ ARASINDA İSTATİSTİKSEL İLİŞKİ BAĞINTISI.....	183

SONUÇ.....	185
KAYNAKÇA.....	188
EKLER (ANKET SORULARI)	195
ÖZET.....	198
ABSTRACT.....	200

TABLOLAR-ŞEKİLLER CETVELİ

ŞEKİL 1. EMEK TALEP DOĞRULARI-ÜCRET DÜZEYLERİ.....	16
ŞEKİL 2. KENTSEL FORMAL SEKTÖR EMEK TALEP DOĞRUSU.....	17
ŞEKİL 3. KIRSAL SEKTÖR EMEK TALEP DOĞRUSU.....	17
ŞEKİL 4: HARRİS-TODARO MODELİNİN GRAFİK ÜZERİNDE GÖSTERİMİ.....	19
ŞEKİL 5:KENTE GÖÇ EDEN İNSANLARIN KARŞI KARŞIYA KALDIKLARI OLASILIKLAR.....	25
ŞEKİL 6: ENFORMAL SEKTÖR'ÜN ÇERÇEVESİ.....	35
TABLO 1: İSTİHDAM EDİLENLERİN SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARINA KAYITLILIK DURUMU-TÜRKİYE.....	37
TABLO 2: SSK VE VERGİLERİN ÜCRETLER ÜZERİNDE YARATTIĞI YÜKLER.....	49
ŞEKİL7:TÜRKİYE'DEKİ DOKUMA TESİSLERİNİN COĞRAFI DAĞILIMI.....	83
TABLO 3: 2006 YILI TÜRKİYE'NİN İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER.....	85
ŞEKİL 8: 2006 YILI TÜRKİYE'NİN İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER.....	85
TABLO 4: YILLAR İTİBARI İLE TÜRKİYE HAZIR GİYİM VE KONFEKSİYON SANAYİ'NİN İHRACATTAKİ PAYI.....	88
TABLO 5:DOKUMA VE GİYİM SEKTÖRLERİNDE İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%).....	93
TABLO 6:DOKUMA VE GİYİM SEKTÖRLERİNDE DIŞ TİCARET DENGESİ (MİLYON DOLAR).....	93
TABLO 7: ÇALIŞANLARA AİT DEMOGRAFİK BİLGİLER İÇİN FREKANS DAĞILIMI.....	160
TABLO 8: ÇALIŞANLARIN SİGORTALILIK DURUMU İÇİN FREKANS DAĞILIMI.....	164

TABLO 9: ÇALIŞANLARIN GELECEĞE YÖNELİK KAYGILARI VE DÜZELTİLMESİNİ İSTEDİKLERİ DURUMLAR İÇİN FREKANS DAĞILIMI.....	169
TABLO 10: SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ İLE GELECEĞE YÖNELİK KAYGI DEĞİŞKENİ ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİ ANALİZİ.....	176
TABLO 11: CİNSİYET DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİ ANALİZİ.....	177
TABLO 12: ÇALIŞMA SÜRESİ DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİ ANALİZİ.....	179
TABLO 13 YAŞLANINCA GEÇİM DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİ ANALİZİ.....	182
TABLO 14: AYLIK NET GELİR DEĞİŞKENİ İLE SİGORTALILIK DURUMU DEĞİŞKENİ ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİ ANALİZİ.....	183

GİRİŞ

Kayıt dışı ekonomi konusu çok gündemde olan bir konudur. Tüm ülkeler için olduğu gibi, Türkiye için de önemli bir sorun haline gelen kayıt dışı ekonomi, bu öneminden dolayı, üzerinde ciddi biçimde durulması ve araştırılması gereken bir konudur.

Ancak kayıt dışı ekonomi oldukça geniş kapsamlıdır. Burada kayıt dışı ekonominin sadece istihdam boyutu ele alınmıştır. İstihdam alanında kayıt dışılığın bir diğer ifadesi enformal istihdamdır. Emek piyasasında enformal istihdamın giderek artması, bu konunun incelenmesini zorunlu hale getirmektedir.

Enformal istihdam birçok sektörde görülmektedir. Ancak en yaygın olarak görüldüğü sektörlerden bir tanesi de tekstil sektörüdür. Tekstil sektörü de başlı başına, Türkiye ekonomisindeki imalat sanayi içinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle bu sektörde enformal istihdamın yaygın olması, konuyu daha da önemli hale getirmekte ve incelenmeye değer bir konu haline getirmektedir. Çünkü tekstil sektörü, ülkemizde ekonominin lokomotifi sayılmaktadır. Tekstil ve konfeksiyon sanayi, her zaman Türkiye ihracat ve kalkınmasının itici gücü olmuştur. Tekstil sektörü, Türkiye ekonomisinin üretiminden gayri safi milli hasılasına, istihdamından ihracatına kadar birçok alanda önemli bir yere sahiptir. Fakat bu başarısını, sektörün kendi yapısından kaynaklanan enformalite gibi sorunlar altında sürdürmektedir. Bu nedenle, böylesine önemli bir sektörün ilerlemesine ve dünya standartlarında üretim yapmasına engel olan enformal istihdamın boyutları, nedenleri, tüm çıplaklığı ile gözler önüne serilmeli ve sektörün önünden bu sorunu kaldırmak için ne tür önlemlerin alınması gerektiği ortaya konulmalıdır.

Bu bağlamda tezin önemi, böylesi önemli bir sektörde, enformal istihdamın boyutlarının incelenip ortaya konulmasında yatmaktadır.

Bu öneminin yanında, son dönemlerde, dünya ticaretinin serbestleşmesi ile birlikte, Çin, Hindistan gibi ülkeler, düşük maliyet ve fiyatları ile, sektörü tehdit eder olmuşlardır. Çin sorunu, Türkiye tekstil sektörü için de ciddi bir tehdit unsurudur. Bu tehlike karşısında, enformal istihdam, sorunu çözmemektedir. Çin her halükarda üretimini daha düşük maliyetlerle yapmaktadır. Dolayısıyla, ülkemiz tekstil sektörü çalışanları üzerinde olumsuz etkileri olan enformal istihdam stratejilerinin değiştirilerek, Türkiye'nin farklı bir yol izlemesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin tekstil sektörü alanındaki üstünlüğünü ve pazar payını koruyabilmesi için doğru tespitler ve değerlendirmeler yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada, bu tespitlerin neler olabileceği üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, enformal istihdam kavramı ele alınmış, enformal sektörün tanımı, kapsamı, kökenleri, önemi üzerine durulmuş ve enformellik kavramına yakın kavramların tanımları da yapılarak, enformal sektör tanımı netleştirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, Türkiye'de tekstil sektörü ele alınmış, tekstil sektörünün tarihi gelişimi, ülke ekonomisindeki yeri ve önemi, dış ticaretteki yeri ve önemi ele alınmıştır. Çünkü tekstil sektörü içerisindeki istihdam sorunlarının incelenebilmesi için, öncelikle tekstil ve konfeksiyon sektörünün çok iyi tanınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Üçüncü bölümde ise, ilk iki bölüm bir arada ele alınarak, tekstil sektörü içerisinde enformal istihdamın boyutları ele alınmış ve bu durumun daha net gözler önüne serilebilmesi için, konfeksiyon sektöründe bir alan araştırması yapılmış ve bu araştırmaya da bu bölümde yer verilmiştir. Ancak konunun hassasiyeti nedeniyle, yapılan alan araştırması çok geniş kitlelere uygulanamamış, İstanbul'da sınırlı sayıda konfeksiyon atölyesine uygulanabilmiştir.

Araştırma esnasında ihtiyaç duyulan istatistiki veriler, daha ziyade Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) verilerinden, İstanbul tekstil ve konfeksiyon ihracatçı birlikleri (İTKİB) raporlarından ve Tekstil sektörü üzerine yayınlanan birtakım teknik dergilerden ve makalelerden faydalanılarak elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFORMAL SEKTÖR

1. ENFORMAL SEKTÖR

1.1. ENFORMAL SEKTÖR TANIMI VE KAPSAMI

1.1.1. Kayıtdışı Ekonomi Ve Enformalite Kavramı

Son yıllarda kayıt dışı ekonomi konusu ilgi odağı olmuş durumdadır. Kayıt dışı ekonomi, kayıt sistemine geçirilmeyen ve bu nedenle izlenemeyen ekonomik faaliyet olarak özetlenebilir. Tüm dünyada, ulusal ve uluslar arası kuruluşlar bu konuya ilgi göstermektedir ve bu ilgi bir rastlantı değildir. Bu ilginin temel nedeni, kayıt dışı ekonominin, tüm ülkelerde giderek artan ve önem kazanan bir sorun teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında en temel sebep insan ihtiyaçlarının sonsuz, fakat kaynakların sınırlı olması gerçeğidir. İnsan, daha iyi bir hayat standardı sağlayabilmek, yani daha çok gelir ve servete sahip olmak ve daha çok harcama yapabilmek için kazancını en kolay hangi yolla sağlayabiliyorsa o yolu seçer, işveren ise kazancını devletle paylaşmayı arzu etmez.¹ Bu da kayıt dışı ekonominin gitgide büyümesine neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonomi artık oldukça önemli boyutlara ulaşmıştır ve göz ardı edilmesi, işsizlik, enflasyon gibi birtakım makro büyüklüklerde sapmalara neden olabilir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin boyutlarını saptamak, onun doğuracağı sonuçları anlamak ve yorumlamak adına önem teşkil etmektedir.

¹ Ercan Baldemir; M.Faysal Gokalp; Mehmet Avcı; Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin MIMIC Model İle Tahminlenmesi,(Erişim) <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o23s1.pdf>, 01.10.2006

Enformalite kavramı ise, kayıt dışı ekonomi başlığı altında incelenmeye değer önemli bir alt başlıktır. Son yıllarda, özellikle işgücü piyasasında enformallik olgusunun giderek artması, kayıt dışı sektörün bir alt kolu olan enformal sektör'ün boyutlarının incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Enformal sektör konusu 1970'lerden bu yana gündeme gelmeye başlamış ve birçok ülkede araştırma konusu olmuştur.²

Bunun temel nedeni 1970'lerde başlayıp 80'lerde hız kazanan ekonomik krizler ve ülkelerin rekabette üstünlük sağlama çabalarının, işletmeleri enformal sektöre yöneltmesidir. Çünkü enformal sektör, sosyal güvenlikten yoksun ve düzensiz sürelerle çalıştırılabilen, yani ucuza mâl olan işgücü sunma yeteneğine sahiptir ve bu yeteneği , ona olan talebi ortaya çıkarmış ve bu talep artarak günümüze kadar devam etmiştir. Tüm bu özellikleri sayesinde enformal sektör günümüze kadar varlığını korumuş ve halen ülkemiz dahil birçok ülkede önemli bir sorun olarak gündemde kalmaya devam etmektedir.

Enformal sektör, kayıt dışı ekonominin bir alt başlığıdır, ancak bu iki kavram birbiri ile birçok konuda örtüşmesine rağmen, birbirlerini tam olarak içermemektedir. Bu iki kavramın bu yönlerinin daha iyi değerlendirilmesi için tanımlarına değinilmesinde yarar vardır. Bu kavramların tanımlamalarına bakıldığında, kayıt dışı ekonomi kavramının tanımı nettir. Kayıt dışı ekonomi: Kayıt sistemine geçirilemeyen ve bu nedenle izlenmesi mümkün olmayan ekonomik faaliyetlerdir. Ancak enformal sektör kavramı için, bu şekilde netleşmiş bir tanımlama söz konusu değildir.

² Withschoftsforum,Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik; Sorunlar ve Perspektifler, Ekonomi Forumu, İstanbul, Kasım 1998

2000 yılına kadar Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), hane halkı işgücü anketlerinde enformal sektörün tanımını yapmamıştır. Dolayısı ile enformal sektöre yönelik ölçümler, uluslar arası çalışma örgütü (ILO)'nun kriterlerine göre yapılmıştır. Bu kriterler: İşyerinin çalıştırdığı eleman sayısı, faaliyetlerini yürüttüğü yer ve işyerinin resmi bir kuruluşa kayıtlılık durumudur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) enformal sektör tanımını ilk olarak 2000 yılında kullanmış ve burada da enformal sektör'ü “ Kentsel yerler, küçük ve şirketleşmemiş işyerleri” adı altında ele almıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in bu tanımlamasına göre, enformal sektör: Hukuki durumu şahıs şirketi ya da adi ortaklık olan, basit usulde vergi veren ya da hiç vergi vermeyen ve 10 kişiden az çalışanı bulunan, tarım dışı iktisadi birimlerde çalışanlardan oluşan bir sektördür. Ancak bu tanıma, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 'in kayıt dışı istihdam tanımında kullandığı : kişinin herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmama hali de eklenmelidir.

Çünkü günümüzde enformal sektörde istihdam edilen işçilerin büyük bir kısmının karşı karşıya oldukları en büyük sorun, bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmamaları halidir. Bu nedenle bu tanım da enformal istihdam tanımı içine dahil edilmelidir. Zaten tezin 3. bölümünde görüleceği üzere, yapılan alan araştırmasında, enformal istihdam durumunu saptamak için yapılan analizlerden biri de kişilerin herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olup olmamaları halidir.

Enformal sektör kavramının daha net anlaşılabilmesi için literatür incelemelerinden yola çıkılmıştır. Enformal istihdam kavramı ilk defa 1970 yılında ILO'nın düzenlendiği Dünya İstihdam Programı (World Employment Program) kapsamındaki Kenya Raporunda “enformal sektör” olarak kullanılmıştır. Raporda, formal (kayıtlı) sektör tarafından karşılanamayan açık işsizliğin, enformal (kayıt dışı) sektör tarafından emildiği ve kırsal alandan şehirlere göçün beklenen miktarda açık işsizliğe yol açmadığı saptaması yapılmıştır.³ Daha sonra, “Enformal Sektör” sözcüğünü 1971 yılında Keith Hart kullanmıştır. Hart, çalışmasında, ücret karşılığı çalışanlar ile kendi hesabına çalışanların ayrı ayrı kategorilerde ele alınması gerektiğini savunarak, formal-enformal sektör ayrımını ortaya çıkarmıştır.⁴

Hart'ın yaptığı ayrıma göre formal ve enformal sektör özellikleri şu şekildedir:

ENFORMAL SEKTÖR

- İşe giriş kolay
- İşletmeler küçük
- Emek yoğun teknolojiler var
- Beceri, örgün eğitim sistemi dışında edinilmiş
- Piyasalar düzenlenmemiş ve rekabete açık

³ (TOBB, 1994:126), Derleyen: Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

⁴ Prof. Dr. Tuncer Bulutay, İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi, Enformal Kesim, TÜİK, Ankara, Mayıs 1998,s:28

FORMAL SEKTÖR

- İşe giriş zor
- İşletmeler büyük
- Sermaye yoğun teknolojiler var
- Beceri örgün eğitim yoluyla edinilmiş
- Piyasalar, gümrük, kota vb. araçlarla koruma altında

Bazı bilim adamlarının yaptıkları varsayımlar da dikkate alındığında, Formal- Enformal sektör ayrımına şu maddeler de eklenebilir.

- Yasal asgari ücretin altında çalışanlar, enformal sektör çalışanı olarak varsayılabilir. (Sauzo and Tokman,1976)
- İşletme yasa dışı çalışıyorsa, enformal sektör'e dahil edilebilir.
- İşletme düzensiz çalışıyorsa, enformal sektöre dahil edilebilir.
- İşletme geçici bir mekanda, açıkta çalışıyorsa yine enformal sektöre dahil edilebilir.

Ancak yapılan tüm bu tanımlamalara ve ayrımlara rağmen, yine de formal ve enformal sektör arasında kesin sınırlar çizilememektedir.⁵ Bu nedenle enformal sektörün tespiti zorlaşmakta ve bu özelliği sayesinde devletin gözünden uzak kalabilmektedir. İşletmelerin küçük olması da onların görünmez olma özelliklerini kolaylaştırmaktadır. Enformal sektör'ün görünmez olma özelliğinin bir diğer nedeni de, sektöre ya da mal ve hizmete göre ayırlamamasından kaynaklanmaktadır.

⁵ Prof.Dr.Tuncer Bulutay, İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi, DİE, Ankara, Mayıs 1998,S:31

Örneğin enformal sektör için “Hizmet sektörü enformal sektördür” gibi bir genelleme yapılamaz. Bu, şu şekilde açıklanabilir. Temizlik şirketleri örnek olarak ele alınacak olursa, bir tarafta ücretli işçi çalıştıran ve yasal her türlü sorumluluğunu yerine getiren temizlik şirketleri vardır ve bunlar formal sektör’ün bir kolunu temsil etmektedirler. Diğer tarafta ise, iş güvencesi olmayan işçileri çalıştıran temizlik şirketleri mevcuttur ve bunlar da enformal sektör kapsamına dahil olmaktadır. Her sektörde bu tür örneklendirmeler mümkündür. Dolayısıyla enformal sektörün sınırlarının çizilmesi, “bazı sektörlerde enformalite vardır, bazısında yoktur” gibi tespitlerin yapılması ve bu konularda kesin yargılara varılması mümkün olmamaktadır.

1.1.2. Kentleşme Ve Enformal Sektör

Enformal sektörün ortaya çıkışı ile kentleşme arasında birebir ilişki mevcuttur.

Enformallik kavramı, kentleşmenin ortaya çıkması ile ortaya çıkmış bir kavramdır.

20. yy, tüm dünyada hızlı bir kentleşmenin yaşandığı bir dönemdir. Ancak kentleşme, sanayileşme ile aynı doğrultuda ve aynı düzeyde ilerlediği takdirde başarılı sonuç vermektedir. Oysa biz ve bizim gibi az gelişmiş ülkelerde kentleşme, sanayileşmeye dayanmadığı için, kentleşme sonucu yaratılması beklenen iş olanakları yaratılamamakta, dolayısıyla kentlere akın eden nüfusun büyük kısmı işsiz kalmakta ve 'enformal kesim' adı verilen kesimde istihdam edilmektedir.⁶ Oysa kentleşmiş toplumlarda enformal ilişkiler etkili değildir, çünkü o ülkelerdeki formal yapı korunaklı bir ortam yaratmaktadır. İş olanakları, eğitim, emeklilik, sigorta sistemleri bu ülkelerde çok gelişmiştir. Bu da bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla ne göç olgusu ne de enformal sektör olgusu bu toplumlarda söz konusu olmamaktadır.⁷

⁶ Prof.Dr. Tuncer Bulutay, İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi, DİE, Ankara, Mayıs 1998, s:6

⁷(Erişim) http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=2150, 10.06.2006

Ancak söz konusu yapının oluşturulamadığı toplumlarda enformalleşme yaygın olarak görülmektedir. Bu süreç ise kentleşme ile başlamaktadır. Kentleşme sonucu kırdan kente doğru bir göç başlar. Bu göçün temel nedeni ise, tarım kesiminin artan köy nüfusunu besleyemez hale gelmesi ile, köylünün geçim şansını kentlerde aramaya başlamasıdır. Ayrıca kentte beklenen ücret düzeylerinin kırsal ücret düzeylerinin üzerinde olması da kırdan kente göçü tetikleyen bir diğer unsurdur.⁸ Ancak göç ile gelen bu kesim, kentleşme ile sanayileşmenin paralel bir şekilde gerçekleşmemesi sonucu, ne yazık ki sanayi işçisi olarak değil, sosyal güvencesi olmayan ve yasal olmayan işlerde çalışan, enformal olarak istihdam edilen işçiler olarak çalışmak durumunda kalmaktadırlar.

Türkiye'deki kentleşme ve göç olgusu arasındaki ilişki yine benzer biçimde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de göç olgusunun ve beraberinde getirdiği kentleşmenin nedeni, tarımda modern üretim tekniklerinin kullanılması, buna karşılık tarımda çalışmasına gereksinim duyulan emek miktarının azalması, başka bir deyişle makineleşmiş tarım işletmelerinin, tarımdaki işgücünün azalmasına özendirici etkide bulunması, (kırsal iticilik)⁹ ve tarımsal verimliliğin yetersizliği, toprakların miras yoluyla parçalanması emek sahiplerini kırdan kente taşıyan nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alandan iş bulabilme umuduyla kentlere göç eden emekçilerin önemli bir kısmı hemen işe girememekte, bu da kişileri daha zor şartlarda yaşamaya itmektedir.

⁸ Harris J. and M. Todaro (1970). *Migration, Unemployment & Development: A Two-Sector Analysis*. American Economic Review, March 1970; 60(1):126-42,(Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Harris-Todaro_Model, 05.03.2007

⁹ (Keleş,1984:7),Derleyen: Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

Kentlerdeki mevcut işsizlere dahi istihdam imkanları yaratılamazken, köyden kente göç eden ve herhangi bir üretim tecrübesi ve yeterli eğitimi olmayan kişilerin kayıtlı sektörde istihdam edilebilme olasılıkları çok düşüktür. Bu insanların kente uyum sağlaması ve işçileşme sürecini tamamlaması uzun süre alacağından işsiz kalacağı bu süre içinde gelir sağlayacak, beceri gerektirmeyen basit işleri yürütmesi kaçınılmaz olmaktadır. İşte onlara bu imkanı sunan sektör ise enformal sektör olmaktadır. Kentte iş bulamayan bu atıl işgücü, işsizlik sigortası yoluyla finanse edilmediği sürece, yaşamlarını sürdürecektir bir geliri sağlamak açısından kendi çalışma alanlarını kendileri yaratmak durumunda kalacaklardır. Böylece enformal sektör bu açıdan büyük bir “Emek Süngeri” rolü oynayarak kayıtlı istihdam dışında kalan emeğe iş olanağı sağlamaktadır.¹⁰

Genel hatları itibarı ile aralarında bu şekilde bir ilişkinin bulunduğu kentleşme ve enformallik kavramları, Harris Todaro tarafından kentleşme ve Göç modelinde ele alınmış ve iktisat literatürüne sokulmuştur.

Harris Todaro modeline göre kentleşme ve enformalite ilişkisi, kentleşme ve göç olgusunun arasındaki ilişkiye dayandırılmaktadır. Kentleşme, beraberinde kırdan kente göç olgusunu getirmektedir. Bunun altında yatan temel neden ise, kırsal kesimin kente göç ettiği taktirde elde etmeyi umduğu daha iyi iş olanakları ve daha yüksek ücret düzeyleridir. Kırsal kesimdeki işgücünün beklentisi, kentlerde ortaya çıkan güzel iş olanaklarından en iyi şekilde faydalanmak ve hem kazancını hem de hayat standartlarını artırmaktır. Ancak her şey o kadar basit değildir.

¹⁰ Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

Çünkü kentlerdeki iş olanaklarının da belirli bir eşik düzeyi vardır. O sınırdan sonra göç devam etse dahi, yeni gelen işgücüne istihdam sağlayabilecek iş olanakları kalmamaktadır. İşte bu noktada enformal sektörün ortaya çıkış serüveni başlamaktadır. Todaro modelinde anlatılan da özetle bu ilişkidir. Todaro, bu ilişkiyi modelleyerek ortaya koymuştur.

Modele göre; kentlerde beklenen ücret düzeyi ile kırsal alan ücretleri arasında fark vardır ve bu fark arttıkça , kırdan kente göç dalgası başlamaktadır. Ancak kentsel sanayi, göç eden kesimin tamamına yetecek düzeyde artmamaktadır.¹¹ Dolayısıyla ortaya haddinden fazla atıl işgücü düzeyi çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu atıl işgücü de enformal alanlara yönelmektedir. Özetle modelin anlattığı durum bu şekildedir.

Model detaylı olarak incelendiğinde bu süreç daha net bir şekilde görülebilmektedir.

Modelde kullanılacak terimler:

- Kentsel formal sektör(kayıt altındaki sektör)
- Kentsel enformal sektör(kayıt dışı sektör)
- Kırsal sektör

Bu kavramlar ışığı altında modelin özü şudur;

Kentsel formal sektördeki beklenen ücret düzeyleri, kırsal sektöre göre daha yüksektir. Dolayısıyla kırdan kente doğru bir göç başlar ve bu da beraberinde kentsel işsizliği getirir. Bu süreci grafiklerle incelemeyen önce kentsel formal sektördeki ücretlerin yüksekliğinin nedenlerine değinilmesinde yarar vardır.

¹¹ Muhteşem Kaynak, Gazi Üniversitesi Kalkınma İktisadı, 2003-2004 Dönemi Ders Notları , s:132

Kentsel formal sektördeki ücretlerin yüksek olmasının birçok nedeni vardır.¹²

Bunlar maddeler halinde sıralanacak olursa:

- Formal sektörde asgari ücret yasaları vardır. İşveren, işçisine yasalardaki bu ücretin altında ücret veremez.
- Formal sektördeki işçilerin işsizlik ödenekleri mevcuttur.
- Formal sektörde sendikal faaliyetler mevcuttur. Bu faaliyetler, işçilerin sendikalar etrafında toplanmasını sağlar ve bu sayede işçiler talep ettikleri yüksek ücretleri elde etmekte zorlanmazlar.¹³
- Formal sektörde çalışan işçiler için, normal ücretlerin yanında , işgücüne yapılan aynı yardımlar da söz konusudur. Örneğin birtakım yardım programları (ramazan ayında erzak yardımı, yılda 1 kez kıyafet yardımı v.b.), günlük yemek giderlerinin karşılanması gibi yardım faaliyetleri uygulanmaktadır. Bu tür uygulamalar işçiye nakit olarak ödenmemektedir. Ancak bunlar dolaylı yoldan işçilerin ücretlerini artıran unsurlardır.

Sayılan bu unsurlardan ötürü, kentsel formal sektörde işçilerin ücretleri yüksektir. Oysa kırsal sektörde bu tür uygulamalar yoktur. Tarlada çalışan bir işçinin yevmiyesinin asgari ücrete tabi olması gibi bir durum söz konusu değildir, ya da o işçilere prim veya işsizlik ödenekleri gibi yardımların uygulanmasına pek rastlanmamaktadır. Bunun yanında işçinin gelirini artırıcı aynı gelir uygulamaları da yoktur. Dolayısıyla kırsal sektördeki ücret düzeyleri, kentsel sektördeki beklenen ücret düzeylerinin altında kalmaktadır.

¹² Muhteşem Kaynak, Gazi Üniversitesi Kalkınma İktisadı, 2003-2004 Dönemi Ders Notları, s:133

¹³ Haris Todaro Model ,(Erişim) <http://www2.augustana.edu/Users/Ecmarme/harris-Todaro%20chapter%2010%20D%20Ray.ppt> , 01.02.2007

Modele göre bu durum, kırdan kente göç durumunu beraberinde getirmektedir. Ancak kırdan kente göç eden herkes, beklenildiği gibi, yüksek ücretlerin söz konusu olduğu formal sektörde iş bulamamaktadır. Açıkta kalan atıl işgücü ise çok düşük ücretlerin söz konusu olduğu enformal sektörde istihdam edilmektedir.

Modelde bu durumun ortaya konulması için birtakım varsayımlar yapılmıştır. Bunlar:

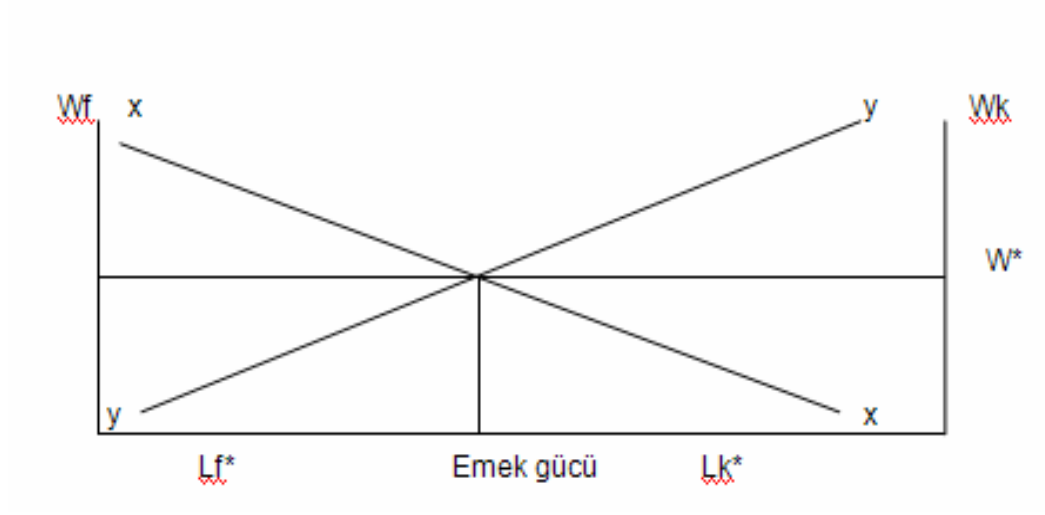
- Ekonomide yalnızca kırsal sektör ve kentsel formal sektör vardır.
- Her iki sektörde de ücretler tam esnektir.
- Kırsal sektörde işsizlik yoktur
- Kırsal tarımsal üretim ve emek piyasası tam rekabetçidir. Dolayısıyla tarımsal ücretler, tarımsal marjinal verimliliğe eşit olur. Bu nedenle dengede, kırsal ücret düzeyi, kentsel beklenen ücret düzeyine eşitlenirse, kırdan kente göç oranı sıfırlanır.¹⁴

Bu varsayımlar ışığı altında model şekil üzerinde gösterilecek olursa:

Wf:Formal sektörde işçilere verilen ücret

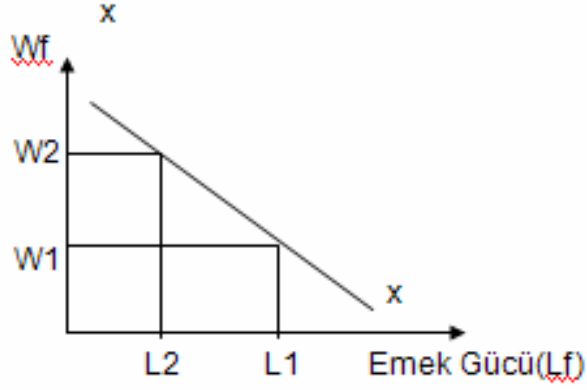
Wk:Kırsal sektörde işçilere verilen ücret

¹⁴ Harris J. and M. Todaro (1970). *Migration, Unemployment & Development: A Two-Sector Analysis*. American Economic Review, March 1970; 60(1):126-42, (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Harris-Todaro_Model, 05.03.2007

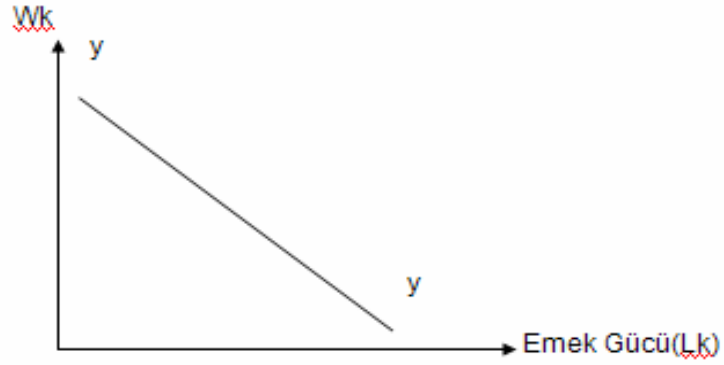

Şekil 1. Emek Talep Doğruları-Ücret Düzeyleri

Burada grafik aslında iki ayrı kesitin birleşimi olarak düşünülmelidir. Böylece grafiğin anlaşılması daha kolay olacaktır.

Şekil 2. Kentsel Formal sektör emek talep doğrusu

Şekil 3. Kırsal sektör emek talep doğrusu

Burada x-x ve y-y 'nin eğimleri negatiftir, yani ücret düzeyleri W1'den W2'ye arttığında, o fiyattan çalıştırılmak üzere talep edilen emeğin azaldığı ve L1'den L2'ye düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla bu x-x ve y-y doğruları aslında emek talep doğrularıdır. x-x doğrusu kentsel formal sektördeki emek talep doğrusunu, y-y doğrusu ise tarımsal sektördeki emek talep doğrusunu ifade etmektedir.

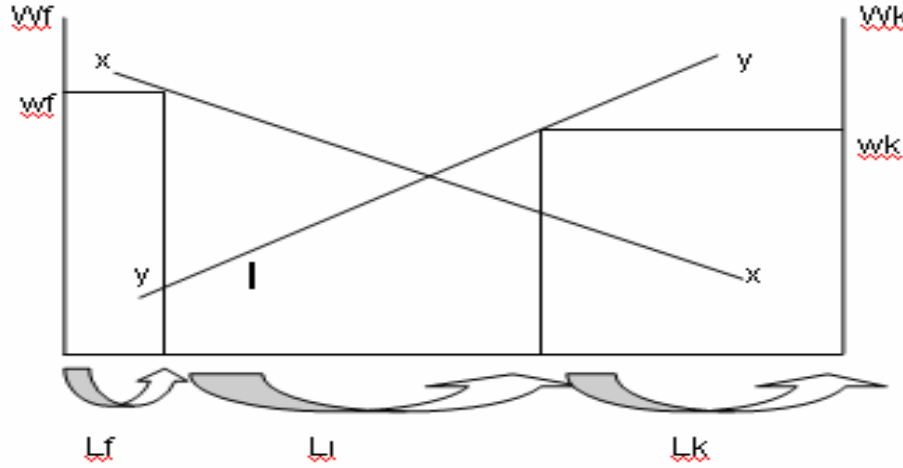
Şekil 1'e dönülecek olursa, $x-x$ ve $y-y$ doğrularının kesiştiği yerde oluşan W^* ; denge ücret düzeyini ifade etmekte, o ücret haddinde L_f^* ve L_k^* ise, kentsel ve kırsal sektördeki emek arzı miktarlarını ifade etmektedir.

Ancak bu grafikte sadece formal sektör ve kırsal sektör olduğu varsayımı ve ücretlerin esnek olduğu varsayımı yapılmıştır. Dolayısıyla bu grafik Harris-Todaro modelini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü modele göre, eğer ücretler tamamen esnek olsa idi tarım ve sanayi sektöründe ücretler eşitlenir ve işsizlik ya da göç diye bir durum söz konusu olmazdı.¹⁵ Modelin yeterince iyi anlaşılması için varsayımlara şu ilave varsayımlar da eklenmelidir.

- Kentsel formal sektör ve tarımsal sektör dışında, bir de enformal sektör mevcuttur.
- Ücretler belirlenirken, tarımsal ücret düzeyleri genellikle formal ücret düzeylerinin altındadır.

¹⁵ Haris Todaro Model, (Erişim) <http://www2.augustana.edu/Users/Ecmarme/harrisTodaro%20chapter%2010%20D%20Ray.ppt>, 01.02.2007

Bu varsayımlar ışığı altında grafik yeniden oluşturulduğunda model daha net ortaya çıkmaktadır.

ŞEKİL 4: Harris-Todaro modelinin grafik üzerinde gösterimi

W_f : kentsel formal sektördeki ücret haddi

W_k : kırsal sektördeki ücret haddi

Şekil II'de de görüldüğü üzere $w_f > w_k$ 'dir. w_f ücret düzeyinde kentsel formal sektörde L_f kadar işgücü istihdam edilebilmekte, daha fazla işgücü talep edilmemektedir. Kırsal sektöre bakıldığında ise w_k ücret düzeyinde L_k kadar işgücü istihdam edilmekte ve bu ücret düzeyinden, daha fazla işgücü çalıştırılması için talep gelmemektedir. Dolayısıyla L_1 kadarlık bir işgücü fazlası oluşmaktadır. Bu işgücü fazlası da enformal sektörde istihdam edilmektedir.

Sonuç olarak, kırdan kente göç sonucu, şehirlerin aşırı kalabalıklaşması söz konusu olmakta ve bu kalabalıklaşma sonucu açıkta kalanların enformal sektöre yönelmesi ile birlikte artık günümüzde, enformal istihdam, birçok düşük ve orta gelir düzeylerindeki ülkelerin gerçeği haline gelmiştir.¹⁶

Harris Todaro 'da ortaya koyduğu model ile bu durumu açıklamakta denge koşulu formülasyonu oluşturarak bize yardımcı olmaktadır.

Denge koşulu formülasyonuna bakılacak olursa:

Göç kararı veren kişiler, kırsal sektörden aldığı ücret ile, kente göç etmesi sonucu elde edeceği ücreti karşılaştırmaktadır. Bu ikisini mukayese ederek, gidip gitmeme kararını vermektedirler. Kişinin kente gidip, almayı beklediği ücrete W_{kent} denilirse;

Eğer;

- $W_{kır} = W_{kent}$ olması halinde, kişi kente göç edip etmemekte kararsız kalır
- $W_{kır} > W_{kent}$ olması halinde, kişi göç etmez köyde kalır
- $W_{kır} < W_{kent}$ olması halinde, kişi kırdan kente göç eder

Burada $W_{kır}$ ve W_{kent} ücretleri belirlenirken kıyaslama yapmak için aşağıdaki parametreler kullanıldığında kişinin göç kararını nasıl verdiği daha net görülebilmektedir.

W_k : $W_{kır}$

W_f : W_{kent}

L_e : Kentsel sektördeki uygun iş fırsatlarının toplam sayısı

L_{fs} : Kentsel sektörde iş arayan, çalışan ve işsizlerin toplamı

¹⁶Harris Todaro Model, (Erişim) <http://www2.augustana.edu/Users/Ecmarme/harrisTodaro%20chapter%2010%20D%20Ray.ppt>, 01.02.2007

Dengede:

$W_k = (L_e/L_f) * w_f$ olur. Yani, beklenen tarımsal ücret düzeyi, kentsel ücret düzeyi ile kentsel iş olanaklarının iş arayanlara oranı ile çarpımına eşittir.

Eğer

$W_k > (L_e/L_f) * w_f$ ise kırdan kente göç olmaz, hatta kentten kıra doğru ters yönlü göç başlar,

Eğer

$W_k < (L_e/L_f) * w_f$ ise kırdan kente doğru göç başlar.

Kırdan kente doğru göçü başlatan unsurlar ise, modele göre şu şekilde sıralanabilir;¹⁷

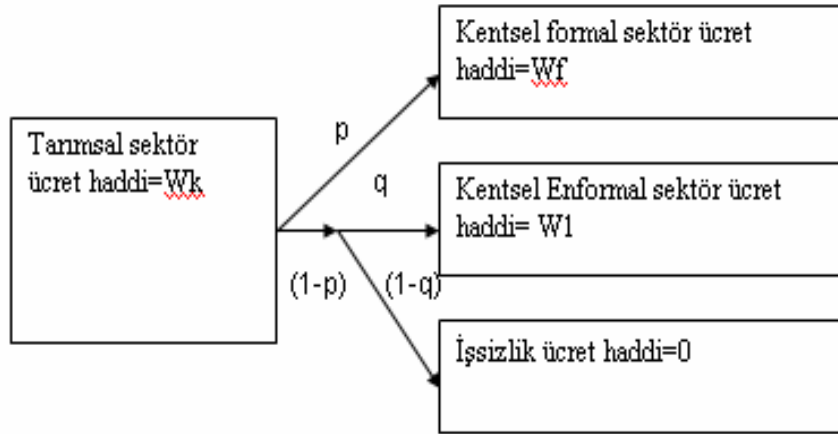
1. Kentsel ücret düzeyi (w_f) artarsa, kentsel beklenen ücret düzeyleri artar ve bu da kırdan kente göçü artırıcı bir unsurdur.
2. Kentsel işsizlik azalırsa, kentsel beklenen ücret düzeyi artar ve bu da kırdan kente göçü artırıcı bir unsurdur.
3. Kentsel iş olanaklarının sayısı (L_e) artarsa, kentsel ücret düzeyi artar ve yine bu durum da kırdan kente göçü artırıcı bir unsurdur.
4. Tarımsal verimlilik düşerse, bu marjinal verimliliğin ve tarımsal ücret düzeyi olan W_k 'nin azalmasına yol açar, bu da kırsal ücret düzeylerini düşüreceğinden yine, kırdan kente göçü tetikleyici bir unsur oluşturmaktadır.

¹⁷ Harris J. and M. Todaro (1970). *Migration, Unemployment & Development: A Two-Sector Analysis*. American Economic Review, March 1970; 60(1):126-42, (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Harris-Todaro_Model, 05.03.2007

Modele göre kırdan kente göç, kentte aşırı kalabalıklaşmaya yol açar ve bu göç arttıkça, kentsel işsizlik oranı artar. Dolayısı ile açıkta kalan kesim, enformal sektöre yönelir. Bu da enformal sektörün büyümesine yol açar. Harris Todaro modeline göre, bu davranış fayda maksimizasyonuna yöneliktir ve ekonomik olarak rasyonel bir davranıştır.

Bu denge formulasyonu iş bulma olasılıklarından yola çıkılarak da yapılabilmektedir. Nasıl yapıldığına bakılacak olursa, öncelikle olasılıklarımızın neler olduğu ortaya koyulmalıdır:

Kırdan kente gelen insanlar birtakım seçeneklerle karşı karşıya kalmaktadır. Göç eden kişi için belki tarımsal sektörde kalmak daha güvenlidir, en azından belirli bir işi yapmaktadır, ancak parasal anlamda daha az tatmin edicidir. Kişi ya bu seçeneği, ya da daha yüksek ücret düzeyinin olduğu ancak bilmediği bir iş olan, dolayısıyla başarılı olup olmayacağının belli olmadığı bir işi seçecektir. Burada kişi karar verirken olasılıklara bakmaktadır. Sonuç olarak, kente göç eden herkesin kentsel formal sektörde iş bulması garanti değildir. Dolayısıyla kişinin kentsel formal sektörde iş bulma olasılığına p denilirse, $(1-p)$ olasılıkla da, kişi, enformal sektörde iş bulacaktır. Ancak kişinin enformal sektörde de iş bulamama olasılığı vardır. Bu nedenle, kişinin kentsel enformal sektörde iş bulma olasılığına q denilirse, bu kişinin iş bulamama ve işsiz kalma olasılığı da $(1-q)$ olacaktır.

ŞEKİL 5:Kente göç eden insanların karşı karşıya kaldıkları olasılıklar

Kentsel sektörde iş bulmaya giden bir kişi ya p olasılıkla formal sektörde iş bulur ve W_f ücret düzeyinden çalışır. Bunu formülize edersek: $p \cdot w_f$ olarak formüle edilebilir. Ya da kişi w_1 ücret düzeyinden $1-p$ olasılıkla enformal sektörde çalışır. Ancak kişinin enformal sektörde çalışma olasılığı da %100 değildir. Kişi işsiz de kalabilir. Dolayısıyla $(1-p) \cdot q$ olasılıkla W_1 ücret düzeyinden enformal sektörde çalışma olasılığı mevcuttur. Ya da $(1-p) \cdot (1-q)$ olasılıkla 0 ücret düzeyinden işsiz kalabilir. Bu durum formüle edilecek olursa:

$$W_{\text{kent}} = p \cdot w_f + (1-p) \cdot q \cdot w_1 \text{ 'dir.}$$

$W_{\text{kent}} > W_{\text{kır}}$ ise göç olur.

Modelin özü budur. Todaro bu açıklamalarıyla 20. yy'da enformalite kavramını ortaya koymuştur. Teorinin 20. yy'da ortaya konulması bir tesadüf değildir. 20. yy'ın 2. yarısı tüm dünya ülkeleri için hızlı bir kentleşme çağı olmuştur. Ancak kentleşme beraberinde birtakım sorunlar doğurmuştur. Olay, Türkiye örneğinde incelenecek olursa; Türkiye'de kentleşme olgusu dengesiz bir biçimde meydana gelmiştir. Bizdeki kentleşme sanayileşmeye dayanmadığı için, kente göç eden nüfusa istihdam yaratacak iş olanakları oluşmamıştır. Dolayısıyla işsiz kalan kesim, enformal kesime yönelmiştir. Böylece enformal kesim, burada fazla işgücünün emilimini sağlayan bir rol oynamıştır. Todaro'nun modeli de bunu açıklamaktadır.

Ancak modelin bir hatası mevcuttur, modele göre göç edenler nötr risk alıcı (risk neutral) olarak tahmin edilmektedir. Yani göç edenler, ne risk sever(risk lover), ne de risk ' den kaçan (risk averse) kategorisindelerdir. Oysa bu durum gerçekçi değildir. Aslında fakir göçmenler risk sevmezler. Dolayısı ile modeldeki bu varsayım ekonomik gerçekler göz önüne alındığında sorgulanabilir bir varsayımdır.¹⁸ Bu durumu ise RAY'ın sosyal sermaye karşılaştırması şu şekilde özetlemektedir:

¹⁸ Harris J. and M. Todaro (1970). *Migration, Unemployment & Development: A Two-Sector Analysis*. American Economic Review, March 1970; 60(1):126-42, (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Harris-Todaro_Model, 05.03.2007

1.1.2.1.Ray'ın Sosyal Sermaye Karşılaştırması

Ray risk sevmelik (Risk Averse) durumuna değişik bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Ona göre kırdaki hareketlilik azdır. Çünkü kırdaki yaşayanlar Risk sevmelik (risk averse) kişilerdir. Çünkü, küçük bir kasabada herkes işini bilir ve kolay kolay kente göç kararı almaz ve bu göç kararını almaları için kentsel beklenen ücretlerin önemli ölçüde yüksek olması gerekmektedir. Bu kırsal kesimdeki risk sevmeme durumunun nedenleri de şu şekilde sıralanabilmektedir:

1. Kırsal alanlar fakir kişiler için ciddi bir destek sağlar (Bu da onların sosyal sermayesidir.)
2. Eğer biri sıkıntıya düşerse, çevre halkı nedenini bilir ve ona destek olur.
3. Bu durum da beraberinde karşılıklılık ilkesini getirir. Bugün sen birine yardım edersen, başka bir gün de yardım ettiklerin sana yardım edeceklerdir.

Ancak, bu sosyal sermaye erir ve böylece göç etmenin maliyeti düşerse o zaman kırdan kente göç durumu söz konusu olabilecektir.¹⁹

Enformalite kavramının, kentleşme ile nasıl ortaya çıktığına ve Harris Todaro modelinin eksik yönlerine değinilmesinden sonra, enformalite kavramına yakın kavramlar ele alınarak, enformal kesim'in daha iyi kavranılması sağlanacaktır.

¹⁹Haris Todaro Model , (Erişim) <http://www2.augustana.edu/Users/Ecmarme/harrisTodaro%20chapter%2010%20D%20Ray.ppt> , 01.02.2007

1.1.3. Enformal Kesim Ve Benzeşen Diğer Kavramlar

Enformal istihdam denildiğinde birçok kişinin aklına kayıt dışı istihdam olgusu gelmektedir. Bu nedenle bu bölümde kayıt dışı istihdam kavramı bir başka yönü ile tekrar ele alınacaktır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin en önemli sosyal ve mali sorunlarının başında yer alan kayıt dışı istihdamın en önemli nedenleri, nüfus artışı, iç göç, gelir dağılımı, işsizlik, enflasyon ve ekonomik yapıdaki değişim gibi sosyo-ekonomik olgulardır.²⁰

Olağan dışı ve geçici bir istihdam türü olarak belirli bir süre normal karşılanabilecek bu olgu, günümüzde, ülkelerin karşılaştıkları en önemli sorunların başında gelmekte ve yapısal bir istihdam sorunu niteliği taşımaktadır.

Kayıt dışı ekonomiyi, kayıt altına alınamayan ve bu nedenden ötürü, takibi mümkün olmayan ekonomik faaliyet olarak tanımlamak mümkündür. Takibi ve ölçülmesi mümkün olmadığı için, kayıt dışı ekonomi, GSMH büyüklüğü ölçümlerine de yansıtılamamaktadır. Ayrıca bu alandaki işler, kayıt altına alınmadıkları için vergilendirilememektedir ve bunların kamu gelirlerine de katkısı bulunmamaktadır. Bunların yanında, kayıtlı sektörde çalışanlara yönelik olan, işverenin işçilerine yapmakla yükümlü olduğu sosyal güvenlik önlemlerinden kendilerini muaf tutmaları sonucu, maliyet avantajı elde eden bu kesim, bu rahatlıklardan ötürü günden güne büyümektedir.

²⁰ Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

Genel ekonomi açısından bakıldığında, eşitsizlik ve geliri azaltan olumsuzluklar olarak görülen tüm bu unsurlar olsa bile, madalyonun bir de diğer yüzü mevcuttur. Diğer tarafta ise, kayıt dışı alanda faaliyet gösteren işverenin kamusal yükümlülükleri (vergi, sigorta) bulunmadığı için, bu sektörde işgücü maliyetleri düşük kalmakta ve dolayısıyla daha yüksek istihdam düzeyine ulaşabilmektedir. Yani bardağa dolu tarafından bakıldığında görülen tablo: Kayıt dışı ekonominin olumlu yanı olan, işsizlik oranlarının yüksek olduğu Türkiye gibi ülkelerde istihdam yaratan bir alan olma özelliğine sahip olmasıdır.

Enformaliteden bahsederken hep kayıt dışı ekonomi kavramına değinilmektedir çünkü, kayıt dışı ekonomi denildiğinde akla hemen enformalite gelmektedir. Enformal sektörü kayıt dışı sektörden ayıran en önemli özelliği, enformal sektörün kayıtlı ekonomiyi de içeriyor olmasıdır.²¹ Bu iki sektör birbiri ile örtüşmekte ancak birbirini tam olarak içermemektedir.

Ancak halen kayıt dışı ekonomi ve enformal ekonomi kavramları bir çok iktisatçı tarafından aynı anlamda kullanılmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ve enformalite kavramı arasındaki farklılıkların ve benzeştikleri noktaların daha iyi görülebilmesi için, bu bölümde enformalite ve benzeşen kavramlar ele alınacak, böylece enformal sektörün tanımı netleştirilmeye çalışılacaktır.

²¹ Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, Tüsiad, Aralık2002,s:97

1.1.3.1.Enformalite Ve Benzeşen Kavramlar

‘Enformal kesim’ kavramı sıklıkla kullanılan bir kavram olmasına rağmen, tanımı üzerinde bir kesinlik yoktur. Yani enformal kesimin değişmez ve net bir tanımı yoktur. Bir diğer değişle, enformalite kavramı, ‘ kayıt dışı ekonomi’ kavramı ile iç içe girmiştir.²² Enformal kesim kavramına yakın kavramlar ele alınarak, enformalite kavramı netleştirilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde ele alınacak kavramlar aşağıda sıralanmaktadır;

- Hanehalkı kesimi (household sector)
- Kaçak kesim (irregular sector)
- Suç kesimi (criminal sector)
- Enformal kesim (informal sector)

Sıra ile bu sektörler incelenecektir.

- **HANEHALKI KESİMİ:** Bu kesimde mal ve hizmet üretimi söz konusudur, ancak bunlar evde üretilmekte ve hane halkının tüketimine sunulmaktadır. Üretilen malların dışarıda alım satımı söz konusu değildir, dolayısıyla bu malların fiyatları da yoktur. Bu nedenle, bu ürünler GSMH hesaplamalarına dahil edilmemektedir. Bu sektörde çalışanlar olarak ele alınabilecek kişiler, genelde evdeki kadınlar ve çocuklardır. Bu sektör, bir çok açıdan enformal sektör ile benzeşmektedir. Örneğin bu sektörde de kadın ve çocuk emeği ön plandadır. Ayrıca bu sektörde de yapılan işler GSMH hesaplamalarının dışında kalmaktadır. Bunun yanında, hane halkı kesiminde yapılan işlerin ev içinde yapılması ile, enformal sektördeki eve iş verme sistemi de benzeşmektedir.

²² Şemsa Özer, Kentsel Kayıt Dışı Kesimde İstihdam Sorunlarına Yaklaşımlar ve Bir Ön Saha Çalışması, Odtü Gelişme Dergisi, Sayı 4, 1996, s:509-534; Derleyen; Prof Dr. Tuncer Bulutay, Enformal Kesim I, TÜİK, s:7

Bu iki sektörün birbirlerinden ayrıldıkları temel nokta ise hane halkı kesiminde yapılan tüm işler hane halkına yöneliktir. Gelir elde etme durumu ya da gelir kaygısı söz konusu değildir ve üretimin GSMH hesaplamalarına katılmama nedeni de buradan kaynaklanmaktadır. Ancak enformal kesimde çalışanların gelir kaygısı vardır ve bu sektörde çalışanlar emeklerini bu yönde sarf etmektedirler. Ayrıca enformal sektörde çalışanların gelirlerinin GSMH hesaplarına katılmama sebebi, bu kişilerin genellikle kayıt dışı olarak çalıştırılmasından kaynaklanmaktadır.

- **KAÇAK KESİM:** Bir çok ülkede yer altı ekonomisi olarak da adlandırılan bu kesimde yapılan işler yasal kurallara aykırı, yani hukuka aykırı işlerdir. Vergi kaçırma, asgari ücret ve iş güvenliği kurallarına uymama gibi işlemler buna örnek olarak verilebilir. Bu sektörde hukuka aykırılık, üretim sürecinde ortaya çıkmaktadır, üretilen mal ya da hizmetlerde bir hukuka aykırılık ya da yasalara aykırılık durumu yoktur. Bu sektör ile enformal sektör kıyaslandığında, her iki sektörün de benzeştikleri nokta, enformal sektörde de iş güvenliği kurallarına uyulmama durumunun söz konusu olmasıdır.
- **SUÇ KESİMİ:** Bu kesim yasa dışılık açısından, kaçak kesimden bir adım daha öndedir. Burada hem üretim süreçleri, hem de üretilen mal ve hizmetler yasa dışıdır. Uyuşturucu ticareti, fuhuş, hırsızlık, bu sektör faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir. Bu sektör de kayıt dışı sektörün içinde yer alan sektörlerden bir tanesidir.

Enformal sektör ile farklılaştığı nokta ise şudur: Enformal sektörde, kayıt dışı istihdam faaliyetinin yasalar karşısındaki suç teşkil eden konusu istihdam faaliyetinin kendisinde değil, istihdam faaliyetiyle ilgili yasal prosedürlerin yapılmamış olmasıyla ilgilidir.²³

- ENFORMAL KESİM: Enformal kesimin tek bir tanımı olmamakla birlikte, bir çok tanımı mevcuttur. Bu tanımlara değinilecek olursa;

-En genel tanımı ile enformal sektör, resmi kayıtlarda görülmeyen sektördür.²⁴ Yani GSMH hesaplamalarına dahil edilmeyen ancak gelir yaratan tüm ekonomik faaliyetler olarak tanımlanan gizli ekonominin faaliyet alanı enformal sektördür.

-Bir diğer tanımlamaya göre, gelişmekte olan ülkelerde geleneksel tarım kesimi ile, modern sanayi kesimi arasında bulunan, küçük çaptaki üretici ve işverenlerden oluşan, üretim işlerinde kendi başına çalışanları da kapsayan bir kesimdir.²⁵ Bu kesimdeki işlerden elde edilen gelir de GSMH hesaplamalarına katılmaz ancak bunun nedeni, hane halkı sektöründe olduğu gibi, fiyatın oluşmaması değil, bu kesimdeki girişimlerin küçük çapta olması sonucu, bunlarla ilgili verilerin toplanmasının hem pahalı hem de güç olmasıdır. Bu kesimde yer alan üreticilerin, genellikle, suç kesimindeki gibi yasa dışı bir iş yaptıkları söylenemez.

²³ Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

²⁴ Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi, Bağlam Yayınları, 1996, s:91

²⁵ Prof. Dr. Tuncer Bulutay, Enformal kesim I, TUIK, 1998, s:8

-Bir diğ er tanımlama ise ř u ř ekildedir. Enformal sektör, formal sektör dışındaki sektördür.²⁶ Yani enformal sektör, devletin kontrol ettiğ i, formal ekonominin dış ında kalan üretim ve değ iş im ilişkilerinin tümünü kapsamaktadır. Formal sektör ile enformal sektör arasındaki temel farklılık ř udur: Formal sektörde ç alış anlar, ücret düzeyleri,ç alış ma koş ulları, sendikalar ve devletin ç alış ma hayatındaki düzenlemeleri ile koruma altına alınmış ken, enformal faaliyetler tüm bu yasal ve kuramsal çerç evenin dış ında yer almaktadır. Enformal sektörde meş ru faaliyetler, gayri meş ru faaliyetler ya da kanunsuz faaliyetler gerçekleştirilebilmektedir.

Özetle ř imdiye kadar değ inilen , suç kesimi ve kaçak kesim faaliyetlerini kapsayabileceğ i gibi, meş ru faaliyetleri de kapsayabilmektedir. Enformal sektör yasal olmakla beraber kayıt dış ı olan ekonomik faaliyetlerden oluş maktadır.²⁷

²⁶ Tokman,1989=1069, Derleyen: Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye’de Kayıt Dış ı Ekonomi, Bağ lam Yayınları, 1996, s:91

²⁷ Vuslat Us,Kayıt Dış ı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi:Türkiye Örneğ i, Tartış ma Metni 2004/17, (Eriş im)<http://www.tek.org.tr>,03.10.2006

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in hane halkı işgücü anketlerine bakıldığında ise görülmektedir ki, 2000 yılına kadar enformal sektör tanımı verilmemiştir. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bu sektördeki istihdamın ölçülebilmesi için, birtakım kriterler ortaya koymuştur. Bu kriterler şunlardır:

1.çalışan sayısı

2.işyerinin resmi bir kuruluşa kayıtlılık durumu

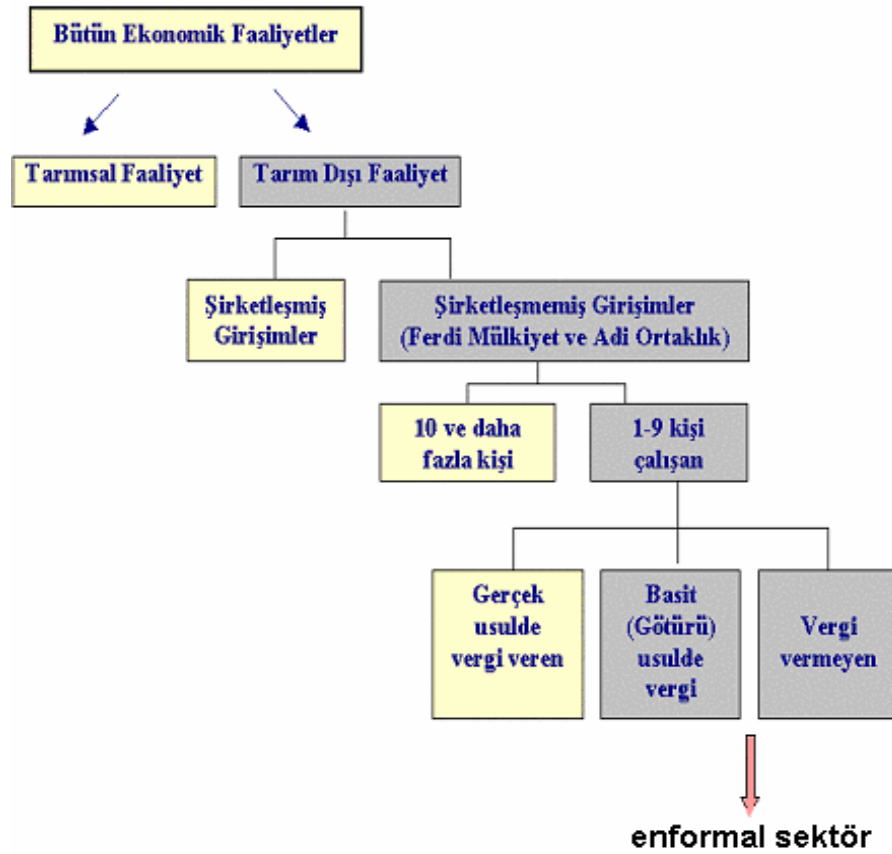
3.faaliyetlerin yürütüldüğü yer (işyeri,sokak, ev, pazar)

bu kriterler dikkate alınarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) enformal sektör için şu tanımlamayı yapmıştır: Enformal sektör, şirketleşmemiş(şahıs şirketi ya da adi ortaklık), basit usulde vergi veren ya da hiç vergi vermeyen ve çalıştırdığı işçi sayısı 10 kişiden az olan tüm iktisadi birimlerde çalışanlardan oluşmaktadır.²⁸

²⁸ Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, Tüsiad, Aralık 2002, s:97

Bu tanım grafiksel olarak da aşağıdaki şekilde gösterilebilir.²⁹

ENFORMAL SEKTÖRÜN ÇERÇEVESİ

ŞEKİL 6: Enformal Sektör'ün çerçevesi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), yaptığı bu tanımlamalardan yola çıkarak, hane halkı işgücü anketleri vasıtası ile Türkiye'deki enformal sektör'ün durumunu ortaya koymaktadır.

²⁹ (Erişim) ,<http://www.die.gov.tr/turkish/sonist/isgucu/311001t6.gif>,22.03.2006

1.1.3.2. Hane Halkı İşgücü Anketlerine göre, Türkiye’de Enformal Sektör’ün Durum Değerlendirmesi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in 2000 yılında ilk defa uyguladığı enformal sektör anketi sonuçlarına göre, kentsel yerlerde 1 milyon 340 bin kişi enformal sektörde çalışmaktadır. Oransal olarak bu rakamın tarım dışı istihdam içindeki oranı %13’dür.

2000 Kentsel Yerler Küçük ve Şirketleşmemiş İşyerleri Anketinin sonuçlarına göre, enformal sektörde çalışanların % 69’unu erkek nüfus oluşturmaktadır.

Enformal sektörde çalışanların büyük çoğunluğunu 31-40 yaş grubu oluşturmaktadır (% 30). Enformal sektörde çalışanların sayısı kırk yaşına kadar artarken, bu yaştan sonra hızla azalmaktadır.

2000 yılı hane halkı işgücü anketine göre, enformal sektörde çalışanların eğitim durumu incelendiğinde; enformal sektörde çalışanlar içerisinde ilkokul mezunlarının % 62 ile en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Bunu % 14 ile ortaokul/ilköğretim mezunları izlemektedir. Yüksekokul mezunları ise % 2 gibi oldukça düşük bir orana sahiptir. Okuma-yazma bilmeyenler ve okur-yazar olup bir okul bitirmeyenlerin de % 9’luk bir paya sahip olduğu dikkate alındığında, bu sektördeki istihdamın büyük çoğunluğunu düşük eğitimlilerin oluşturduğu görülmektedir.³⁰

³⁰(Erişim) , <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/311001T2.htm>, 22.03.2006

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in 2000 yılında enformal sektör için bir tanım ortaya koymasından sonra 2001 yılı hane halkı işgücü anketi yeniden yapılmış ve bu anket sonuçlarına göre ise, Türkiye'de tarım dışı sektörde istihdam edilenlerin %13,5'inin enformal sektörde çalıştığı ortaya çıkmıştır.

2001 yılı HİA³¹ IV. Döneminde istihdam edilenlerin ³²

- %27.7'si yaptığı işten dolayı Sosyal Sigortalar Kurumu'na,
- %10.5'i Emekli Sandığı'na,
- %11.1'i ise Bağ-Kur'a kayıtlı iken,
- %50.5'i herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların %63.4'ünü erkekler oluşturmaktadır.

Bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmaksızın istihdam edilenlerin oranı

- kentsel yerlerde %32.8 iken,
- kırsal yerlerde bu oran %72.8'dir.

2001 yılı IV. Dönem HİA sonuçlarına göre Türkiye genelinde enformal sektörde kendi hesabına veya işveren olarak çalışanların sayısı 1 milyon 175 bindir.

Kendi hesabına veya işveren olarak çalışanların %60,5'i herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir.

³¹ Hane halkı İşgücü Anketi

³² Dr.Necdet Kenar, Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri, Kayıtdışı Sektörü Büyüten Faktörler, Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri, (Erişim) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=209>, 24.07.2006

Kendi hesabına ya da işveren olarak tarım dışı sektörde çalışanların oranı erkek ve kadın olarak ayrı ayrı ele alındığında ise şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Sektörde çalışan erkeklerin %37,1'i kadınların ise %64,6'sı enformal olarak çalışmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu ise herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir.

2002 yılının 3. çeyreğinin sonuçlarına bakıldığında ise enformal sektörde kendi hesabına ya da işveren olarak çalışan (1 milyon 184 bin kişi)'nin tarım dışı kesimde kendi hesabına ya da işveren olarak çalışan toplam işçi sayısına (3 milyon 45 bin kişi) oranı %38,9'dur. Bu oran Türkiye'de erkekler için %38,2, bayanlar için %50,3'dür.³³

2002 yılı hane halkı işgücü anketi sonuçlarına göre enformal sektörde istihdam edilen işçilerin, tarım dışı sektörde istihdam edilen işçi sayısına oranı, Türkiye'de %13,3 düzeyindedir.

Enformal olarak istihdamın göstergelerinden biri de güvencesiz çalıştırılma oranıdır.

2004 ve 2005-2006 yılı hane halkı işgücü anketlerinde, istihdam edilenlerin sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlılık durumuna bakıldığında ülkemizdeki enformal istihdam durumu daha net ortaya çıkmaktadır. Tablolar ekteki gibidir.

³³ (Erişim) <http://www.die.gov.tr/English/sonist/isgucu/121102ie.htm>, 22.03.2006

TABLO 1: İSTİHDAM EDİLENLERİN SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARINA KAYITLILIK DURUMU-TÜRKİYE

	Toplam							
	2005 Eylül				2006 Eylül			
	Toplam istihdam	Kayıt dışı istihdam	Kayıt dışı (%)	(*)	Toplam istihdam	Kayıt dışı istihdam	Kayıt dışı (%)	(*)
TOPLAM	22,566	11,401	50.5		23,128	11,521	49.8	
Ücretli	10,609	2,505	23.6		11,198	2,604	23.3	
Yevmiyeli	1,751	1,621	92.6		1,801	1,664	92.4	
İşveren	1,147	305	26.6		1,236	359	29.0	
Kendi hesabına	5,431	3,522	64.8		5,251	3,417	65.1	
Ücretsiz aile işçisi	3,629	3,449	95.0		3,642	3,476	95.4	
TARIM	6,661	5,862	88.0		6,563	5,800	88.4	
Ücretli	156	86	55.1		120	65	54.2	
Yevmiyeli	529	522	98.7		512	501	97.9	
İşveren	120	84	70.0		135	102	75.6	
Kendi hesabına	2,746	2,139	77.9		2,701	2,104	77.9	
Ücretsiz aile işçisi	3,110	3,031	97.5		3,094	3,029	97.9	
TARIM DIŞI	15,905	5,539	34.8		16,565	5,720	34.5	
Ücretli	10,453	2,419	23.1		11,078	2,539	22.9	
Yevmiyeli	1,222	1,099	89.9		1,289	1,163	90.2	
İşveren	1,026	220	21.4		1,101	257	23.3	
Kendi hesabına	2,685	1,383	51.5		2,550	1,313	51.5	
Ücretsiz aile işçisi	519	418	80.5		548	448	81.8	

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=403&tb_id=2

Tablodan da gör÷lmektedir ki, toplam'da çalışan kesimin % 50'den fazlası sosyal g÷venlik kuruluşlarına kayıtlı olmadan, enformal olarak istihdam edilmektedir. Bu oran 2004 yılında %53 iken 2006 yılında %49,8'e düşmüştür. 2005 yılı Ocak ayında toplam istihdamın %48,9'u herhangi bir sosyal g÷venlik kuruluşuna kayıtlı değil iken, bu rakam 2005 Nisan ayında %50,7'ye çıkmış, Eylül ayında ise % 50,5'de kalmıştır. 2006 yılı Nisan ayında ise toplam istihdamın %48,1'i herhangi bir sosyal g÷venlik kurumuna kayıtlı olmadan alıştırılmakta iken, 2006 Eylül'de bu rakamın %49,8'e çıktığı gör÷lmektedir.

Bu tablolarda ve tanımlarda sık olarak kullanılan kendi hesabına çalışanlar ibaresinin tanımlanmasında yarar vardır. Kendi hesabına çalışanlar, dükkanında, yazıhanesinde v.b. yerlerde tek başına veya ücretsiz aile fertleri ile birlikte aynı(mal), ya da nakdi (para) olarak gelir elde etmek amacıyla çalışan kişilerdir.

1.2.ENFORMAL KESİMİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

1970'lerden beri görülmeye başlayan enformal sektör ve enformal istihdamın ortaya çıkmasında etkili olan birçok neden mevcuttur. Öncelikle enformalitenin nasıl ortaya çıktığı, sektörü besleyen etmenlerin neler olduğu ve sonrasında olumlu ve olumsuz yönlerine bakılacaktır.

Enformal istihdam kavramının 1980'li yıllarda ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu kavramın bu dönemde ortaya çıkmasının bazı nedenleri vardır. Bu dönemde işletmeler arasında rekabet üstünlüğü sağlama çabası söz konusudur. Dolayısı ile bu rekabet üstünlüğü sağlama çabası, işletmelerin kayıt dışına yönelmesine yol açmıştır. Bunun nedeni ise, kayıt dışının kendilerine sunduğu imkanların, onların rekabet üstünlüğünü elde etmelerine imkan sağlamasıdır. Enformal sektör sayesinde işletmeler, iş güvenliği olmayan, sosyal güvenliği olmayan, istediği kadar çalıştırabileceği, ucuz işgücü elde etme şansına sahip olmaktadır. Bu avantajlarından ötürü de 80'li yıllar enformal sektörün ortaya çıkmasına sahne olmuştur.

80'li yıllarda enformalitenin bu kadar yaygın bir şekilde ortaya çıkmasının bir diğer nedeni ise, o dönemde işletmelerin ihracata yönelik sanayileşme stratejileri uygulamalarıdır. Dolayısıyla bu süreçte ucuz ve esnek işgücü kullanımının avantajları, işletmeleri enformal yapıya daha da yakınlaştırmıştır.³⁴

³⁴ Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler, Ekonomi Forumu, FES yayınları, İstanbul, Kasım 1998,s:5

Bu konuda yapılan araştırmalar da 80'li yıllarda enformal istihdamın arttığı olgusunu doğrulamaktadır. 1997 yılı DPT verileri incelendiğinde, görölmektedir ki, 1980'li yılların sonunda, Türkiye'de tarım dışı istihdamın artış hızı yavaşlamıştır. Örneğın dokuma, giyim ve deri sektörü dışındaki imalat sanayinin hiçbir alt kolunda, çalışan sayılarında artış görölmemektedir. Oysa bu yıllarda nüfus artışı olmuştur. Bu artışa rağmen istihdamda artış olmaması, yaratılan istihdamın kayıtlara geçmediğı, yani enformal istihdamın göstergesi olarak kabul edilebilir.

Enformal sektörün 80'lerden itibaren hem Türkiye hem de dünyada çok sayıda ölkede giderek arttığı görölmektedir. Bu artışta, hızlı nüfus artışı, göçler ve işsizlik sorununun payı büyüktür. Özellikle Türkiye ve bizim gibi az gelişmiş ölkelerde bu etki şu şekilde ortaya çıkmaktadır. Hızlı nüfus artışı olmakta, ancak bu nüfus artışını destekleyecek düzeyde bir sanayileşme söz konusu olmamaktadır. Bu da beraberinde işsizlik sorununu getirmekte ve işsiz kalan kesim ise, sosyal güvenlik sisteminin olmadığı, düşük gelirin söz konusu olduğu, enformal sektörde çalışmaya razı olmaktadır. İşveren ise işçiyi sigortalatma zorunluluğunun olmadığı, düşük maaşla, çok iş yaptırabileceğı bu elemanları istihdam etmeyi tercih etmektedir. Ancak enformal istihdamın oluşmasını sağlayan tek etmen, işverenin işçiyi sigortalatması sorunu değildir. Bazen işçiler sigortalanmamayı kendileri istemektedirler. Zira gelir kaygısı ile, eline daha fazla gelir geçmesi için, sigortalanmamayı kendileri tercih etmektedirler.

Enformal sektörün bu kadar büyümesinin ardında yatan bir neden ise düşük maliyetlere ve esneklik avantajlarına sahip olmasıdır. Girişimciler, aşırı bürokratik işlemlerden kaçınmak ve düşük maliyetli işlem yapmak adına enformal ekonomiyi tercih etmektedirler.³⁵

³⁵ Dr.Necdet Kenar, Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri, Kayıtdışı Sektörü Büyüten Faktörler, Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri, (Erişim) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=209>, 24.07.2006

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlere sebep oluşturan bir başka unsur ise yasal düzenlemelerin getirdiği vergi dışı mali yüklerdir. Sosyal güvenlik primleri, iş ve işçi sağlığı ile ilgili yasal düzenlemeler, çevrenin korunması için alınması gereken önlemler, işverenler için maliyet yükseltici nitelikte olup kayıt dışılığı teşvik etmektedir.

Yasal düzenlemeler, rekabetçi piyasa koşulları altında çalışmak zorunda olan işletmelere ilave mali yükler getirmekte; maliyet unsurunu ön planda tutan işletmeler ise söz konusu yasal düzenlemelere tâbi olmamak için kayıt dışı çalışmayı tercih edebilmektedir.³⁶

Gelir dağılımındaki eşitsizlik ve adaletsizlikler de enformal istihdamı tetikleyen bir diğer unsurdur. Gelir dağılımından düşük pay alan kesim, gelirini artırmak için enformal istihdama işgücü arzı sunmaktadır. Kadın ve çocuk işçiliği bunun en güzel örneğidir. Ailedeki gelir yetersizliği ve ekonomik zorluklar, enformal istihdamın en büyük sorunlarından biri olan çocuk işçiliğini de beraberinde getirmektedir. Ailede, gelir yetersiz kaldığı için, çocuklar dahil herkes çalışmak durumunda kalmaktadır. Bu da çocukların eğitimlerini aksatmalarına neden olmaktadır.

Temel eğitim sistemindeki yetersizlikler sonucu, çocukların okulu terk etmelerinin etkin olarak takip edilmemesi yüzünden, çocuk yaşta çalışmaya başlayan bu çocuk işçiler, eğitimlerini sürdürememekte, dolayısıyla ömür boyu vasıfsız işçi olarak kalmakta ve büyük çoğunluğu enformal sektörde istihdam edilmeye devam etmektedir.

³⁶ Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17 (Erişim) <http://www.tek.org.tr>, 03.10.2006

Olaya kadınlar açısından bakıldığında ise, tekstil sektöründe çalışan kadınlar da enformal sektörün baş kahramanlarındandır. Tekstil sektöründe enformal olarak istihdam edilen işgücünün büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bunun temel nedenlerinin başında kadınların pazarlık güçlerinin az oluşu ve aile bütçesine katkı amaçlı sigortasız da olsa çalışmayı tercih etmeleri gelmektedir. Tabi ki kadınların da öncelikli tercihleri, sigortalı bir işte çalışmak yönündedir. Ancak sigortalı bir iş bulamayıp, herhangi bir işte, enformal olarak çalışmaya başladıktan sonra, çoğunlukla sigortalı iş seçeneği de ortadan kalkmakta ve gelir kaygısı ile aynı işte çalışmayı sürdürmektedirler.

Enformal sektörün yaygın olmasına özellikle, istihdam açısından bakıldığında ise, ekonomide küçük işletmelerin yaygınlığı ile tarım ve hizmetler sektörüne dayalı faaliyetlerin ağırlıkta olmasının da enformalitenin yaygın olmasında önemli etkilerinin olduğu görülmektedir.³⁷

Enformal sektörün ortaya çıkışına işlem maliyetleri açısından bakılacak olursa; enformal sektör adı verilen yapının, formal sektördeki çalışma yaşamını düzenleyen yasaların ve meslek örgütlerinin koyduğu kuralların uygulanmasından doğan işlem maliyetlerini azaltma çabası sonucu ortaya çıktığı görülmektedir.³⁸ Örneğin, tekstil sektöründe neden enformal istihdama yoğun talep olduğu sorusunun cevabının altında işlem maliyetleri yaklaşımı yatmaktadır. İşlem maliyetleri yaklaşımına göre, ucuz tekstil ürünlerine olan talep nedeni ile bu piyasa oluşmuştur. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, iktisattaki arz-talep kanunu, enformal sektörün oluşumunda da , enformal sektörün hem işçi hem de işveren tarafından talep edilmesi nedeniyle, önemli etkiye sahiptir.

³⁷ Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17 (Erişim) <http://www.tek.org.tr>, 03.10.2006

³⁸ Prof. Dr. Tuncer Bulutay, İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi (TOR6), Enformal Kesim I, DIE, Mayıs 1998, s:35

Enformal sektörün ortaya çıkış nedenleri ile ilgili Kastells ve Potes (1989,s:30), enformal sektörün, kıt kaynak olan sermayeyi daha etkin kullanıp, maliyeti düşürdüğünü savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, firmalar sigortasız işçi çalıştırarak ya da eve iş verme sistemindeki gibi aile işgücünü kullanarak, işçilerin işe giriş-çıkış maliyetlerini düşürmekte ve böylece genel harcamaların düşmesini sağlamaktadır. Bu masraflar, formal sektördeki büyük ölçekli firmalarda oldukça çok yer kaplamaktadır. Buradaki temel öngörü şu şekildedir: Emek yoğun teknoloji kullanan ya da niteliksiz emek kullanan işyerleri, işlem maliyetlerini düşürmek için farklı yöntem arayışlarına girmektedirler. Bu yöntem arayışı onları, yasa ya da kural dışılığına kaymaya itmektedir. Burada, işgücü piyasalarında uygulanan asgari ücret, sosyal güvenlik unsurları gibi maliyet yaratıcı uygulamaların önemi göz ardı edilemez.

Bu konuda Togan ve Özyıldırım(1998:152) bir araştırma yapmış ve işveren sendikalarından birtakım veriler toplamışlardır. Topladıkları verilere göre 1998 döneminde işverenin devlete ödediği toplam kesintilerin %46-57 arasında bir ağırlık oluşturduğu görülmektedir. Rekabetin giderek artmasıyla, bu kesintileri kaldıramayacak işyerleri, çareyi kayıt dışına yönelmekte bulmuş ve işyerleri devlet ile koalamaca oynamayı göze almışlardır. Ancak bu kaçışın da bir maliyet unsuru oluşturması söz konusudur (denetim güçlerinden kaçmanın maliyeti). Fakat, kayıt altına girmenin maliyetinin daha fazla olduğunu düşünen işyerleri, koalamacanın yaratacağı maliyeti göze almakta ve enformal sektöre kaymaktadır.

Enformal sektörün ortaya çıkış nedenlerinden biri de, enformal sektörün sünger özelliğidir.³⁹ Enformal sektör, formal sektörde işe giremeyen işgücünü bir sünger gibi emme özelliğine sahiptir. Küçük sermaye, düşük teknoloji ile çalışan ufak işletmeler, düşük ücretle çalışmaya razı işgücüne kapılarını açarlar. Böylece enformal sektör, piyasada formal sektörde çalışamayan ucuz işgücünü bir sünger gibi emer ve bu özelliği ile de aslında bir nevi işsizliği azaltan bir etkisi de söz konusudur. Özellikle Türkiye'ye bakıldığında, istihdam üzerindeki vergilerin aşırı yüksek oluşu, işvereni de bu yöne sevk etmektedir. Enformal sektörün sünger özelliği görme nedenlerinden biri de yine Türkiye örneği üzerinden gidilecek olursa şu şekilde ifade edilebilir. Türkiye'de nüfus artışının yüksek olmasına karşın, formal istihdamdaki artış, nüfus artışının altında kalmaktadır. Diğer bir ifade ile, Türkiye'de yeni formal istihdam alanları yaratılamamakta ve bu durum da kişileri enformaliteye yönlendirmekte ve enformal sektör bu boşluğu doldurarak sünger görevini yerine getirmektedir.⁴⁰

Enformal sektörün ortaya çıkmasını tetikleyen bir diğer unsur da kişilerin tüketim talepleridir. Üst gelir grupları için üretilen tüketim mallarını alt gelir grupları satın alamaz ama bu malların daha ucuz ve benzerlerini satın alabilirler. Dolayısı ile enformal kesim bu noktada devreye girmekte ve bu talebin karşılanması için gerekli üretimi yapmaktadır. Örneğin moda olan markalı bir kot pantolonu alamayan tüketici için, bu malın benzeri, enformal sektör tarafından üretilir ve ucuz dağıtım kanalları ile tüketicisine ulaştırılır. Söz konusu ucuz dağıtım kanalları işporta, açık pazar, bavulla satış v.b. şekillerde yapılmaktadır. Bu yolla sunulan mal ve hizmetler, dükkan, işyeri kirası ve pazarlama maliyetleri içermediği için daha ucuzdur.

³⁹ Tüsiad, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, Eğitim Çalışma Yaşamı ve Siyaset, Aralık 2000, s:126

⁴⁰ Tüsiad, Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, Aralık 2002, s:98

Enformal sektörün ortaya çıkışını besleyen bir diğer etmen de gelir yetersizliğidir. Kişi başına harcanabilir geliri düşük olan ülkelerde, kayıtlı bir işten elde edilen gelir belirli bir yaşam düzeyi için yeterli olmamakta; ikinci bir işte çalışma ise kayıt dışı kalmaktadır.⁴¹ Özellikle, sosyal güvenlik sisteminin ekonomik ve sosyal yapı içerisinde yeterli olmadığı ülkelerde kayıt dışı istihdam, işsizlik sigortası gibi işlev görmekte ayrıca işsizlere, düşük ücretli kamu sektörü çalışanlarına, yeterli maaş alamayan emeklilere, gelirlerini yükseltme konusunda bir kaynak oluşturmaktadır.⁴² Kişilerin formal olarak bir işleri vardır, ancak elde ettikleri gelir düzeyi ile istedikleri hayat standartlarına ulaşamadıklarında, kişiler ikinci bir iş yapma eğilimine girerler. Ancak yasal olarak formal sektörde çalışan bir kişinin, ikinci bir işte çalışması yasak olduğu için, kişiler ikinci işlerini gizli olarak enformal sektörde yürütmektedirler.

Emek piyasasındaki kayıt dışılığın bir başka boyutu da, istihdam olanaklarının hızla artan nüfusu karşılamayı ve köyden kente hızlı göç ve çarpık kentleşmenin sonucu olarak niteliksiz işgücü ve emek sahiplerinin daha az ücretle ve sosyal güvenceye sahip olmaksızın çalışmaya razı olması neticesinde ortaya çıkan kayıt dışı ve enformal istihdam durumudur.

Bunların yanında, iktisat literatüründe geçtiği gibi ‘ tam istihdam’ durumu gerçek hayatta söz konusu değildir. Özellikle de kriz dönemlerinde, piyasada ciddi bir işsizlik hakim olmaktadır. İnsanlar okullarını bitirirken güvenceli bir iş bulma kaygısı taşırlar. Ancak piyasada düzenli ve güvenceli bir iş bulma olasılığının az olması nedeniyle, okulu bitirip 2-3 yıl iş bulamayan gençler, ekmek parasını temin etmek için, ister kayıt dışı, ister kayıtlı, ister part time, ister full time bir işe girmeye razı olmaktadır. Dolayısı ile, bu durum da enformal alanlara yönelmeyi ve enformal istihdamı artırmaktadır.

⁴¹ Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17 (Erişim) <http://www.tek.org.tr>, 03.10.2006

⁴² Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

Vergi oranlarının ve kayıtlı faaliyette bulunmanın getirdiği yükümlölüklerin yüksek oluşu; buna karşılık, cezai yaptırımların yeterince caydırıcı olmayışı ve sıkça gerçekleşen vergi afları kayıt dışı ekonomik faaliyetleri teşvik eden bir başka unsurdur. Bir diğer deyişle, kamunun üretimden vergi ve benzeri şeklinde aldığı pay arttıkça, ekonomik birimler, faaliyetlerini kısmen ya da tamamen denetim dışında tutmak amacıyla, kayıt dışı kalırlar.⁴³

Enformal istihdam günümüzde özellikle az gelişmiş ülkelerde ciddi biçimde artmaktadır. Bunun altında yatan nedenlerden biri ise, gelişmiş ülkelerdeki birçok endüstrinin, gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerine karşı ciddi bir yarışa girmesidir. Bu yarış, beraberinde ücretlerin düşürülmesi ve güvencesiz işlere yönelmeyi getirmektedir.

Enformal sektör kavramını besleyen bir unsur da, formal büyük işletmelerdir. Büyük işletmeler piyasadaki rekabete göğüs germek için, küçük şirketlerle ittifak oluşturmuşlardır. İşler büyük fabrikadan çıkmakta ancak işi asıl yapan, örgütsüz ve düşük ücretlerin olduğu küçük işletmelerdir. Küçük firma iş için tamamen büyük firmaya bağımlıdır. Japon endüstrisi bu sistemin en iyi örneklerindendir. Toyota ve Nisan etiketi ile satılan arabalar zaman zaman diğer küçük firmaların işçileri tarafından üretilmektedir.⁴⁴

Bu sistemde, alt sözleşmeli şirketler olan küçük şirketler, diğer büyük firmaların yaptığı gibi garantili istihdam sağlamazlar ve bu firmalardaki işçilere daha düşük ücret ödenir. Bazen bu alt sözleşmeli işçiler büyük şirketlerin fabrikasına getirilerek, burada iş güvenceli işçilerle birlikte çalıştırılmaktadır. Birçok ülke de bu iş sırrını benimsemiştir.

⁴³ Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17 (Erişim) <http://www.tek.org.tr>, 03.10.2006

⁴⁴ Prof. Dr. Osman Altuğ, Kayıtdışı Ekonomi, İstanbul, Mart 1994, s:59

Enformal istihdama sebep olan bir diğer unsur ise yüksek enflasyondur. Bilindiği üzere, yüksek ve süregelen enflasyon, vergi sisteminde adaletsizliklere yol açmaktadır. Fiyatlar genel düzeyinin artışıyla birlikte nominal gelirleri artan ekonomik birimler, yüksek gelir dilimleri üzerinden vergilendirilmekte; bu sebeple, reel gelirleri artmadığı halde mükelleflerin ödemekle yükümlü olduğu vergi miktarı artmaktadır. Enflasyondan kaynaklanan vergi adaletsizliği ise kayıt dışılığa teşvik unsuru oluşturmaktadır.⁴⁵

Enformal sektörü besleyen bir diğer etki de sosyal güvenlik kuruluşlarının ödediği emekli aylıklarındaki ve verdikleri hizmetlerdeki yetersizliklerdir. Bu yetersizlikler, bireylerin insanca yaşama düzeylerini etkilemektedir. Dolayısıyla emekliler yeni bir iş bulmak ve geçinebilecekleri bir gelir elde etme ihtiyacı duymaktadırlar. Tekrar formal sektöre girmeleri mümkün olmayan bu kesim de enformal sektöre yönelmektedir.⁴⁶ Örneğin bir memur, emekli olduğunda taksi şoförlüğü yapıyorsa, aldığı emekli maaşı ile geçimini sağlayamadığı içindir.

Enformal sektörün ortaya çıkma nedenleri, Özsoylu tarafından 3 başlık altında toplanmış ve incelenmiştir.

1. Kamu sektöründen kaynaklanan sebepler
2. Pazar aksaklıklarından kaynaklanan sebepler
3. Değişen yaşam şartları ve normlardan kaynaklanan sebepler

⁴⁵ Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17 (Erişim) <http://www.tek.org.tr>, 03.10.2006

⁴⁶ Ekonomi Forumu, Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler, İstanbul, Kasım 1998, s:40

1)Kamu sektöründen kaynaklanan sebepler:

- Kamu kesiminin görevi ülkede güvenlik, üretim, çevre koruma ve alt yapı gibi yatırımların yapılması için finansman sağlamaktır. Kamu kesimi, bu harcamaları finanse etmek için vergi ve sosyal güvenlik kesintilerinden faydalanmaktadır. Bu vergi ve sosyal güvenlik kesintileri yüksektir ve bunların yüksekliği, işletmeleri bu yükten kaçmaya teşvik etmektedir.⁴⁷ Dolayısıyla enformal sektörde faaliyet gösterenler, bu sektörde çalışmalarına en önemli sebep olarak vergi yükü ve sosyal güvenlik kesintilerini göstermektedirler Türkiye açısından bakıldığında, vergi ve sosyal güvenlik kesintileri ciddi boyutlardadır. Brüt ücret üzerinden yapılan kesintiler çok yüksektir. SSK'ya tâbi bir işçinin brüt maaşının yaklaşık %30'luk kısmı kesintilere gitmekte, işçinin eline brüt maaşının %70'i ancak geçmektedir. Bu durum işverenin sırtına da yüküdür, öyle ki işçi gelirleri ile işveren gideri arasında neredeyse 2 kat fark oluşmaktadır. İşte bu fark da enformal sektöre zemin hazırlamaktadır.

⁴⁷ Langfeld, E-1984; Derleyen: Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi, Bağlam Yayınları, 1996,s:94

1997-2005 dönemine ilişkin, vergiler ve sosyal güvenlik katkı paylarının yarattığı yükler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

TABLO 2: SSK VE VERGİLERİN ÜCRETLER ÜZERİNDE YARATTIĞI YÜKLER

YTL	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BRUT ASGARİ ÜCRET	296,3	487,3	1.030,1	1.371,6	1.826,3	2.837,3	3.672,0	5.202,9	5.864,4
VERGİLER	54,9	78,7	110,8	151,4	201,7	324,8	409,2	694,6	782,9
SSK-İŞÇİ PAYI	41,5	68,2	144,2	192,0	292,2	425,6	550,8	780,4	879,7
SSK-İŞVEREN PAYI	81,7	166,3	272,0	380,8	608,7	826,0	1.241,4	1.417,8	1.260,8
VERGİLER / BRUT ÜCRET	18,5	16,2	10,8	11,0	11,0	11,4	11,1	13,4	13,4
SSK-İŞÇİ PAYI / BRÜT ÜCRET	14,0	14,0	14,0	14,0	16,0	15,0	15,0	15,0	15,0
SSK-İŞVEREN PAYI / BRÜT ÜCRET	27,6	34,1	26,4	27,8	33,3	29,1	33,8	27,3	21,5
TOPLAM YÜK	47,1	47,9	40,5	41,3	45,3	43,0	44,8	43,7	41,0
ORTALAMA ÜCRET	1.093,8	2.027,1	3.660,7	5.545,0	7.751,8	10.561,3	12.635,7	13.959,0	15.256,0
VERGİLER	270,6	510,7	557,9	817,0	1.156,3	1.596,8	1.865,9	2.156,8	2.355,1
SSK-İŞÇİ PAYI	88,3	161,0	279,2	776,3	1.240,3	1.584,2	1.895,3	2.093,9	2.288,4
SSK-İŞVEREN PAYI	123,0	224,3	388,8	1.081,3	1.744,2	2.270,7	2.716,7	3.001,2	3.280,0
VERGİLER / BRUT ÜCRET	24,7	25,2	15,2	14,7	14,9	15,1	14,8	15,5	15,4
SSK-İŞÇİ PAYI / BRÜT ÜCRET	8,1	7,9	7,6	14,0	16,0	15,0	15,0	15,0	15,0
SSK-İŞVEREN PAYI / BRÜT ÜCRET	11,2	11,1	10,6	19,5	22,5	21,5	21,5	21,5	21,5
TOPLAM YÜK	39,6	39,8	30,3	40,4	43,6	42,5	42,2	42,8	42,7
ORTALAMA ÜCRETİN % 300'Ü	3.281,5	6.081,4	10.982,0	16.635,1	23.255,5	31.684,0	37.907,0	41.877,0	45.768,0
VERGİLER	1.102,9	2.089,5	2.359,6	3.713,4	5.307,3	7.200,8	8.282,8	8.892,9	9.709,7
SSK-İŞÇİ PAYI	88,3	161,0	279,2	823,2	1.800,0	2.571,8	3.682,6	5.071,6	5.717,9
SSK-İŞVEREN PAYI	123,0	224,3	388,8	1.146,6	2.531,3	3.686,3	5.278,4	7.269,3	8.195,6
VERGİLER / BRUT ÜCRET	33,6	34,4	21,5	22,3	22,8	22,7	21,9	21,2	21,2
SSK-İŞÇİ PAYI / BRÜT ÜCRET	2,7	2,6	2,5	4,9	7,7	8,1	9,7	12,1	12,5
SSK-İŞVEREN PAYI / BRÜT ÜCRET	3,7	3,7	3,5	6,9	10,9	11,6	13,9	17,4	17,9
TOPLAM YÜK	38,6	39,2	26,6	32,0	37,4	38,1	39,9	43,2	43,8

Yukarıdaki tablo vergi ve SSK yükünün işçi ve işveren açısından ağırlığını net olarak gözler önüne sermektedir.

- Kamudan kaynaklanan bir diğer sebep ise; bireylerde, kamunun etkin çalışmadığı ve kaynakların israf edildiği anlayışının yaygınlaşması ile, bireylerin devlete olan bağlılıkları zayıflamaktadır. Bu durum da bireylerin vergi ahlakının zayıflamasına yol açmaktadır. Bir ülkede eğer kamu imkanlarının istismar edildiği fikri benimsenmiş ise, bu ortamda vergi kaçakçılığı ve enformal sektör faaliyetlerin artması da kaçınılmazdır. Türkiye gibi 'devlet malı deniz, yemeyen keriz' anlayışının yaygın olduğu bir ülkede de, kamu kaynaklarının etkin kullanılmadığı anlayışının hakim olduğu ortadadır. Bu da beraberinde enformal sektörün gelişmesini getirmektedir.

- Formal sistemde bürokratik engellerin çok olması da, yine enformalitenin yaygınlaşmasını besleyen bir diğer kamusal etkidir. Devlet dairelerinde gümrük işlemleri, tapu, pasaport işlemleri gibi işlerin çok uzun zamanda halledildiği ülkemizde, bu devlet dairelerinin önünde işi hemen yapan takipçiler, arzuhalciler konaklamaya başlamaktadır. Bunlar da enformal sektörü beslemektedir.⁴⁸

2)Piyasa aksaklıklarından kaynaklanan sebepler:

İyi çalışan piyasa ekonomilerinde beklenen durum, arz ve talebin kendiliğinden dengeye gelmesi ve bireyin faydasının kendiliğinden maximuma ulaşmasıdır. Ancak piyasa ekonomisi serbest değil, ya da öyle işlemiyorsa, sonuç olumsuz olmaktadır.

Formal sektörde üretim pahalıdır, çünkü vergi, sosyal güvenlik kesintileri ve diğer kesintiler, maliyeti artırmaktadır. Genel amaç ise “ ucuza üretmek” ve “ ucuza sahip olmak” olduğu için, sigortasız, düzenlemelere uymayan enformal sektör, formal sektöre göre daha avantajlı konuma gelir. Buna bir de işsizlik oranının yüksek oluşu ve sosyal sigorta sisteminin iyi çalışmaması eklenecek olursa, haliyle enformal sektör faaliyetleri kaçınılmaz olarak artmaktadır.

⁴⁸ Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Bağlam Yayınları, 1996,s:95

3)Değişen yaşam koşulları:

Yaşam şartları ağırlaştıkça, bireyler de buna uyum sağlayabilmek için, ekonomik durumlarını düzeltme yoluna gideceklerdir. Bunun için ya harcamalarını azaltacak ya da gelirlerini artırmak durumunda kalacaklardır. Günümüz toplumu, bir tüketim toplumu halini almıştır. Dolayısıyla oluşan bu tüketim ekonomisi, harcamaların kısılmasına imkan vermemektedir.

Eskiden elzem olmayan ihtiyaçlar, artık günümüzde elzem hale gelmektedir. Bu nedenle bireyler ikinci yolu dener ve gelirlerini artırmanın yollarını ararlar. Bu durum da enformal istihdam için zemin hazırlamaktadır. Çünkü birey gelirini artırmak için, sigortası olmayan ikinci bir işte çalışmayı ya da evde bazı mal ve hizmetleri üretmeye razı olmaktadır. Kişilerin bu davranış biçimi de enformal sektörü beslemektedir.

Fleming ve Schneider'ın 2000 yılında yazılarında belirttikleri üzere enformalitenin nedenleri mali nedenler, ekonomik nedenleri sosyal nedenler ve idari nedenler başlıkları altında da ayrıma tabi tutulabilirler. Bu kaynaklarda belirtildiği üzere, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre değişmekle beraber ekonomik birimleri kayıt dışına yönelten başlıca nedenler şu şekilde sıralanabilir ⁴⁹

-Mali nedenler: Vergi yapısı ve vergi oranlarının yüksekliği, takip edilemeyen kamu alacakları, istisna ve muafiyetler, defter tutma hadleri, sosyal güvenlik kesintilerinin yüksekliği. Enflasyon, gelir dağılımının dengesizliği ve yoksulluk.

⁴⁹ Fleming vd., 2000:394-395; Schneider-Enste, 2000: 82-88:Derleyen; Ercan Baldemir; M.Faysal Gokalp; Mehmet Avcı; Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin MIMIC Model İle Tahminlenmesi, (Erişim) <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o23s1.pdf>, 01.10.2006

-Ekonomik nedenler: Enflasyon, piyasa yapılarındaki sorunların küçük ölçekli işletmeleri kayıt dışına yöneltmesi, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdeki kar oranının yüksekliği, kayıt dışı üretimin rekabet avantajı sağlaması.

-Sosyal nedenler: Gelir dağılımının dengesizliği ve yoksulluk, vergi ahlakı.

-İdari nedenler: İşgücü piyasalarına ilişkin özellikle çalışma saatlerinin düşürülmesi ve erken emeklilik gibi düzenlemelerin artışı, bürokrasinin yapısı ve bundan kurtulma çabaları, hukuksal yapının yetersizlikleri, sık yapılan aflar. Vergi idaresinin organik yapısı ve denetim mekanizması, yasaların basit ve açık olmaması, sık değişikliğe uğraması ve vatandaşların yasalara güveninin azalması, cezaların caydırıcı olmaması.

Tüm bu tanımlamalara bakılarak, duruma işyeri sahipleri açısından bakılacak olursa, işyeri sahiplerinin enformal sektörde faaliyet göstermelerinin nedeni, gelirlerini artırma ve maliyetlerini azaltma güdüsüdür. Çünkü enformal sektörde maliyetler düşük, kar marjları yüksektir. İşveren, vergi vb. diğer kısıtlamalara tabi olmadığı için maliyeti düşmekte ve bu durum da işverenin kârını artırmaktadır. Ayrıca işveren için bir diğer etken de, enformal sektörde hukuki çalışma süresi, işçi koruma kanunu, işe son verme, fazla mesai gibi kısıtlamaların olmaması nedeniyle işverenin daha rahat olmasıdır. Bunların yanında piyasada enformal sektöre oldukça çok talep vardır, çünkü bu sektör piyasadaki arz boşluklarını doldurmaktadır.

Enformal sektörün sürekliliğini sağlaması ise, bu sektörün, talebi canlı tutması ve piyasaya bu talebi karşılayacak ucuz işgücü sunarak, üretilen arzı talebe ulaştırarak, ucuz ve kolay ulaşılan pazar ve dağıtım kanalları açmasına borçludur.

Enformal sektörün ortaya çıkış nedenlerine bakıldıktan sonra olumlu ve olumsuz yönleri de değerlendirilmelidir.

Enformal sektörün olumlu ve olumsuz yönleri ise şu şekilde sıralanabilir:⁵⁰

Olumlu Yönleri:

a-)İstihdam Meydana Getirme Etkisi

Kayıt dışı istihdamın en önemli etkisi kuşkusuz istihdam yaratması ve işsizliği önlemesi etkisidir.

b-) Gelir Etkisi

Gelir yetersizliği karşısında insanlar ilave gelir elde etmek için ek işler yapmaktadır. Dolayısı ile enformal istihdam insanlara ek gelir imkanı sunmaktadır.

c-) Kaynakların Etkin Dağılımı

Kayıt dışı çalışma, temel de bir istihdam faaliyetidir ve birileri bu faaliyet sonucu gelir kazanmakta ve yaşamlarını sürdürmektedir. Devlet eğer, kayıtlı sektörden toplamış olduğu fonları istihdam yaratacak şekilde yönlendiremiyorsa, vergi ve fonların girişimcilerin elinde kalması iktisadi büyüme açısından daha olumludur. Bu faaliyette bürokratik ve düzenleyici masraflar olmadığından kaynaklar doğrudan mal ve hizmetlerin üretimine kanalize olur, üretim artar. Üretim daha düşük maliyetlerle gerçekleşir ve buna bağlı olarak fiyatlar resmi sektöre göre düşük kalır. Bu, ekonominin canlı kalmasını sağlar ve kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına olanak verir. Dolayısıyla enformal sektörün kaynakların etkin dağılımına bu şekilde bir etkisi olduğu söylenebilir.

⁵⁰ Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

d- Rekabet Etkisi

Vergi ve benzeri fon gibi, işçilik üzerinden ödenen yüksek oranlarda kamusal yükümlülükler bulunmadığından enformal sektördeki üretim maliyetleri düşük olacağından satış fiyatları düşük gerçekleşecek, yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda işletmeler rekabet gücü kazanacaktır.

Olumsuz Etkileri

a-) Vergi Gelirlerini Azaltır

İstihdam faaliyetinin vergi idaresinin bilgisi dışında kalması elde edilen gelirlerin ve yaratılan katma değer vergilendirilememesi nedeniyle enformal sektör, önemli vergi kaybına neden olmaktadır.

b-) Vergi Adaletini Ortadan Kaldırır

Kayıt dışı istihdamın vergi yükü, vergilendirilen kayıtlı mükelleflere yansıtılmakta ve bu durum da vergi adaletinin ihlal edilmesi sonucu ortaya çıkarmaktadır.

c-) Kaynak Dağılımını Olumsuz Etkiler

Kaynak dağılımında rasyonellikten uzaklaşılır. Kayıt dışı istihdamın vergi yükü, kayıtlı istihdama göre düşüktür. Bu ise, sermayenin makro ekonomik hedeflere uygun olmayan alanlara kaymasına ve orta ve uzun vadeli istihdam planlarının işlevini büyük ölçüde yitirmesine neden olmaktadır.

d-) Haksız Bir Rekabet Unsurudur

Enformal sektör, haksız rekabete neden olmaktadır. Kayıtlı faaliyet gösterenler aleyhine, rekabeti olumsuz etkilemekte ve resmi sektörde faaliyet gösterenler cezalandırılmış olmaktadır.

e-)Ekonomik Verilerin Doğru Değerlendirilmesini Engellemektedir

f-)Çocuk Emeğinin Sömürülmesine Neden Olur

g-)Sosyal Güvenlik Sistemini Bozar

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin en büyük sorunu yetersiz prim tahsilatıdır. Kayıt dışı alana yönelik nedeniyle toplanamayan primler sosyal güvenlik sistemini etkilemektedir.

1.2.1.Türkiye’de Kayıtdışı Çalışmanın Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Neler Yapılmaktadır?

Ülkemizde kayıt dışı istihdamla ilgili en etkili adımlar 08.09.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 Sayılı Sosyal Güvenlik Reformu Yasası ile atılmıştır. Reformun birinci aşamasında temel emeklilik ve sosyal sigorta parametreleri yeniden tasarlanmış ve işsizlik sigortası uygulanmaya başlamıştır. İkinci aşamada sosyal sigorta kuruluşlarının idari ve organizasyonel olarak yeniden yapılandırılması, bireysel emeklilik sisteminin uygulamaya konulması, sağlık sisteminin yeniden yapılandırılması ve sosyal yardım sisteminin yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir.

İşsizlik sigortası prim ödemeleri 01.06.2000 tarihinde başlamıştır. İlk ödenekler ise 2002 Mart ayı sonu itibarı ile sigortalı işsizlere ödenmeye başlamıştır.

Yabancı kaçak işçiliğin önlenmesi ile ilgili olarak Çalışma Bakanlığı’nca bir Yasa Tasarısı hazırlanmıştır.

Ücret dışı yüklerin indirilerek istihdamın teşvik edilmesi ve böylece kayıt dışı istihdamı da azaltmak amacıyla, 22.12.2001 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Bütçe Kanunu ile, işsizlik sigortası prim oranı, 2002 yılı için, işçi, işveren ve devlet katkısından birer puan olmak üzere toplam 3 puan indirilmiştir.

İlave istihdamı teşvik etmek amacıyla da 20.03.2002 tarihinde kabul edilen 4747 sayılı Yasa ile bazı düzenlemeler yapılmıştır. İşverene sigorta prim erteleme şansı verilmiştir.⁵¹

⁵¹ Dr.Necdet Kenar, Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri, Kayıtdışı Sektörü Büyüten Faktörler, Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri, (Erişim) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=209>, 24.07.2006

2006 yılı Ocak ayında ise, sosyal güvenlik reformu ile ilgili bir yasa tasarısı gündeme getirilmiş ve bu sistem ile 18 yaş altındakilere koşulsuz sağlık güvencesi getirilmesi ve SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nı tek çatı altında toplayan, toplumun tüm bireylerini Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamına alan, herkesin aynı sağlık hizmetlerini almasını öngören bir sistem öngörülmüştür. Bu yasa tasarısı 31.05.2006 yılında kabul edilmiş ve 5510 sayılı yasa ile kanunlaştırılmıştır.⁵² Bu yasa ile enformal olarak istihdam edilen çocuk işçilerin azalması ya da sağlık hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle enformal olarak istihdam edilmeyi tercih eden işçilerin formal sektöre doğru kayabilme ihtimali söz konusudur.

⁵² Kanun İçin Bakınız: (Erişim) http://www.calisma.gov.tr/birimler/sgk_web/html/sosyalsig_vegen_sagsigkanunu.doc , 12.04.2006

1.3.ENFORMAL KESİMİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1.3.1. Enformal Sektör Faaliyetleri

Enformal ekonomiyi oluşturan ekonomik faaliyetleri iki grupta ele almak mümkündür: Birinci grubu oluşturan ekonomik faaliyetlerin konusu yasal olmakla birlikte söz konusu faaliyetlerden elde edilen gelirler yasadışı yollardan kayıt dışına çıkarılmaktadır. İkinci grupta yer alan ekonomik faaliyetler birinci gruptakiler gibi konuları itibarı ile yasal olmaktadır. Ancak, bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerin kayıt dışı kalması durumu da yasal yollardan gerçekleşmektedir. Bu gruptandırmadan da anlaşılacağı üzere, enformal ekonomi konusu itibarıyla yasal faaliyetlerden oluşmakla birlikte elde edilen gelirlerin yasal ya da yasal olmayan yollardan kayıt dışına çıkarılması söz konusu olabilmektedir.

Birinci grupta yer alan faaliyetlerin kayıt dışı kalmasının sebebi faal faaliyet sahibinin daha az vergi ödemek ya da hiç vergi ödememek istemesi; ruhsat, iş standartları ve benzeri düzenlemelere tâbi olmaktan kaçınmasıdır. Kaçak işçi kullanımı buna en güzel örnektir. Benzer şekilde, yan gelir elde edilmesi amacıyla ikinci işte çalışanlar, çoğu ücretliler için ikinci işte çalışılmasının izne tâbi olması ya da tamamen yasaklanmış olması sebebiyle, bu faaliyetlerini kayıt dışında tutmaktadır. İşportacılık, taksicilik, özel ders verme gibi faaliyetler söz konusu faaliyetlere örnek olarak verilebilir.

Enformal ekonomiyi oluşturan ikinci grup faaliyetler, konuları ve elde edilen gelirlerin kayıt dışında kalması bakımından yasal olan faaliyetler olup, söz konusu gelirleri, hesaplama güçlükleri nedeni ile, GSMH hesaplarında yer almayan faaliyetlerdir. Bu grupta yer alan faaliyetlere özel tüketim amacıyla yapılan üretim, ev işleri ve benzeri faaliyetlerden örnek vermek mümkündür.⁵³

Enformal sektör faaliyetleri genellikle emek yoğun faaliyetlerdir. Bu nedenle bazen “ emek kayıt dışı ekonomisi” olarak da isimlendirilmektedir. Çok çeşitli faaliyet kolları, enformal sektör faaliyetleri arasında sayılmaktadır.⁵⁴ Örneklendirilecek olursa: özel ders vermek, evde fason üretimde bulunmak, belli bir ücret karşılığı evlere temizliğe gitmek, kaçak çalışmak, çocuk bakıcılığına gitmek gibi faaliyetler enformal sektör faaliyetlerindendir. Bu tür faaliyet kollarında çalışan işgücü için, koruyucu mevzuat ya da asgari ücret gibi uygulamalar söz konusu değildir.

Türkiye açısından değerlendirilecek olursa, enformal sektör faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlar: inşaat sektörü, tarım sektörü, eğlence sektörü, küçük işletmeler, hizmet sektörü ve tekstil ve imalat sektörüdür. Tekstil ve imalat sektöründe , enformal sektör, özellikle de konfeksiyon sanayinde fason üretim yapılan alanlarda, evlerde ve özel imalat işi yapılan alanlarda yoğunlaşmıştır.

⁵³ Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17 (Erişim) <http://www.tek.org.tr>, 03.10.2006

⁵⁴ Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi, Bağlam Yayınları, 1996, s:92

Enformal sektör faaliyetlerini formal sektör faaliyetlerinden ayıran belli başlı özellikler mevcuttur. Bu ayrımı 1971 yılında Keith Harth şu şekilde yapmıştır.⁵⁵

- Enformal sektör faaliyetlerinde bulunan işletmeler küçük işletmelerdir.
- Enformal sektör faaliyetlerinde bulunan işletmelerde emek yoğun teknolojiler kullanılmaktadır.
- Enformal kesimde faaliyet gösteren firmalarda çalışanlar becerilerini örgün eğitim sistemi dışında edinmişlerdir.
- Formal kesimde faaliyet gösteren işletmeler ise büyük işletmelerdir. Bu işletmelerde sermaye yoğun teknolojiler kullanılmakta ve burada çalışanlar becerilerini örgün eğitim yolu ile edinmişlerdir

⁵⁵ Prof. Dr. Tuncer Bulutay, İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi, Enformal Kesim, DİE, Ankara, Mayıs 1998,s:28

1.3.2.Enformal Sektör Çalışanlarının Özellikleri

Kayıtdışı sektörde çalışanlar, örgütlü olmayan, yasal ve sosyal koruma mekanizmalarından yararlanamayan ve pazarlık gücü olmayan çalışanlardır.⁵⁶

Genellikle, bu sektörde istihdam edilenler, başka bir yerde iş bulamamış, daha düşük ücretlerden de olsa çalışmaya razı olan kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu sektörde istihdam edilenlerin önemli bir bölümünün geliri asgari geçimlik düzeyin altında kalmakta ve bunlar yoksul hane halkı kategorisinde yer almaktadırlar. Kıyaslamaya gidilecek olursa, enformal sektör ücretlileri, formal sektör ücretlilerine göre daha düşük ücret elde etmektedirler.⁵⁷ Bunun yanında enformal sektör çalışanlarının çalışma saatleri düzensiz, çalışma yerleri belirsizdir, bazen geçici bir mekanda, bazen evde, bazen dışarıda çalışmaları söz konusu olmaktadır.

Enformal sektör çalışanlarının bir ortak yönü de korunmasız olmalarıdır. Çoğunlukla bir iş yasasına tabi değildirler.

Formal sektör çalışanları, toplumsal güvenlik sözleşmesi ile koruma altına alınırken, enformal sektör çalışanları, herhangi bir toplumsal güvenlik şemsiyesi altına alınmamaktadır.

⁵⁶ Dr.Necdet Kenar, Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri, Kayıtdışı Sektörü Büyüten Faktörler, Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri, (Erişim) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=209>, 24.07.2006

⁵⁷ Gromatzki, H.E.1983=67, Derleyen: Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi, Bağlam Yayınları, 1996,s:93

Çalışanların eğitim düzeyi kriteri göz önünde bulundurulacak olursa, yapılan araştırmalar göstermektedir ki, eğitim düzeyi ile sosyal güvenlik kayıtlılığı durumu arasında doğrusal bir ilişki vardır. Eğitim durumu yüksek olan ücretlilerin, sosyal güvenceleri olması olasılığı daha yüksektir. Dolayısı ile eğitim düzeyi arttıkça, çalışanların enformal sektörde çalışma olasılığı düşmektedir sonucuna varılabilmektedir. Dolayısı ile enformal sektörde faaliyet gösteren çalışanlar, genellikle düşük eğitim düzeyine sahip çalışanlardan oluşmaktadır

Enformal sektör çalışanlarının bir diğer ortak özelliği ise, düşük ücret elde etmeleridir. Bazen asgari ücret düzeyinin bile çok altında gelir elde etmektedirler.

Enformal sektörde çalışanların tüm bu özellikleri hakkında bir genel değerlendirme yapılacak olursa, “genel düşüklük” durumu söz konusudur:

- Düşük ücret
- Düşük eğitim düzeyi
- Düşük korunma
- Düşük işgücü verimliliği
- Düşük kalite

1.4.ENFORMAL KESİM-SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Enformal sektörde çalışanların sorunlarına değinmeden önce, enformal sektör başlı başına bir sorun olarak ele alınacaktır. Enformal sektör sorunu ile ilgili çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Bunlar:

1. Neo liberal yaklaşım
2. Yapısalcı yaklaşım
3. Orta yolu temsil eden yaklaşım

Olmak üzere 3 başlık altında toplanmaktadır.

1)Neo liberal yaklaşım:

Bu yaklaşımın temsilcilerinden H.De Soto (1989), yasaların çıkar grupları için çalıştığını ve enformal sektörün ülke gelişmesine katkı sağlayacağını savunur. Bu nedenle devletin müdahale etmesinden yana değildir.⁵⁸

H.De Soto'ya göre, devlet müdahale etmediği taktirde, enformal küçük işletmeler, ülke gelişmesinde gerçekçi bir atılım gerçekleştireceklerdir. Enformal sektörün, piyasa ekonomisi ve demokrasinin oluşmasında anahtar rol oynadığını iddia eder.

⁵⁸ Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler, Ekonomi Forumu, İstanbul, Kasım 1998,s:6

2)Yapısalcı yaklaşım:

Yapısalcılar, neo liberal yaklaşımın savunduğu görüşün tam tersini savunur ve enformal sektöre devlet müdahalesinin şart olduğunu söyler. Bu görüşe göre, enformalleşme, çalışan haklarını yıpratmaktadır. Bu durumu düzeltmek için de devlet müdahalesi şarttır.⁵⁹

3)Orta yolu temsil eden yaklaşım:

Yapısalcı yaklaşım ile neo liberal yaklaşım arasında kalan ve orta yolu temsil eden Handoussa ve Potter (1992), Mısırdaki enformal sektör üzerine bir çalışma yapmışlardır. Yaptıkları bu çalışmada, enformal sektörün, dinamik özellikleri ortaya çıkarılarak, uzun vadeli bir gelişme stratejisi kapsamında desteklenmesi gerektiğini ileri sürerler. Devletin rolü hakkında ise, devletin üretim ilişkilerine karışmaması ve asıl görevi olan sosyal güvenlik, temel eğitim ve sağlık hizmetlerinin verilmesini sağlayacak düzenlemelerle uğraşmasını önerirler.

Enformal sektör sorun mudur, yoksa değil midir sorusu hep gündemdedir. Enformal sektöre yönelik politikalar da bu ikileme göre şekillenmektedir.⁶⁰ Bu politikalardan bazıları enformal sektörü kabullenip, teşvik etmeyi savunurken, bazıları da enformal sektör ile savaşmayı önermektedir. Bu düşüncelerin temelinde yatan etmenler şunlardır:

⁵⁹ Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler, Ekonomi Forumu, İstanbul, Kasım 1998,s:6

⁶⁰ Ahmet Fazıl Özsoylu, Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Bağlam Yayınları, 1996, s:96

1. Enformal sektörün teşvik edilmesini savunan görüş, enformal sektörü bir sorun olarak görmez, daha ziyade enformal sektörü istihdam yaratıcı bir alan ve fakirliği hafifletici bir alan olarak görür ve bu nedenle enformal sektör faaliyetlerinin ortadan kaldırılmaması gerektiğini savunurlar.

Bu konunun savunucuları günümüzde de mevcuttur. 1-3 Kasım 2001 tarihlerinde ILO tarafından Cenevre’de gerçekleştirilen Global Employment Forum’da enformal istihdam tartışılmıştır. Forum’da çeşitli ülkelerden gelen katılımcılar tarafından, enformal sektörün olumlu yönleri öne sürülmüş ve olumlu yönlerini ortaya çıkaracak şekilde desteklemek için şu politika önerileri benimsenmiştir:⁶¹

- Finansman kolaylığı ve işletme kredilerinde teşvikler sağlamak
- Bürokrasiyi azaltmak
- Yeni faaliyete geçen işletmelere belli bir süre için vergi avantajları ve muafiyetler sağlamak
- Çalışma koşullarını iyileştirmek
- Çalışanlar için yasal ve sosyal korumalar sağlamak
- Çalışanların becerilerini geliştirici eğitimler vermek
- İş geliştirme hizmetleri sağlamak
- Uygun bir örgütsel çerçeve sağlamak
- Altyapıyı geliştirmek.

⁶¹ Dr.Necdet Kenar, Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri, Kayıtdışı Sektörü Büyüten Faktörler, Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri, (Erişim) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=209>, 24.07.2006

Bunun dışında, Işık-Acar da eserlerinde⁶², Vergi gelirlerinin devlet tarafından etkin kullanılmaması dolayısıyla, özel kesim tarafından devletten kaçırılan kaynakların daha etkin kullanılabildiğini savunmaktadır. Bu görüş açısından kayıt dışı sektör, ekonomiye bir dinamizm ve girişimcilik ruhu kazandırabilir. Yeni piyasaların yaratılmasına, finansal kaynakların ve girişimciliğin artmasına yol açabilir.

Bu görüşlere göre, kayıt dışı ekonominin sağladığı olumlu etkiler ise aşağıdaki gibi özetlenebilir.⁶³

Kayıt dışı ekonomi, ülkenin karşılaştığı ekonomik krizleri aşmasında, işsiz kitlelere istihdam ve gelir imkanı sağlayarak ve mal ve hizmet arzını arttırarak yardımcı olmaktadır.

Vergi ve sosyal güvenlik primleri gibi kamusal yükümlülüklerin yerine getirilmemesi sonucu elde edilen maliyet düşüşleri ile, iç ve dış pazarlarda rekabet gücü kazandırmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımını dengeleyerek yoksulluğu önleyici rol oynamaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, kayıtlı ekonomiye talep yaratmaktadır.

Kayıt dışı ekonomide yaratılan gelirler, borsa ve bankalar kanalıyla kayıtlı sektöre aktararak kayıtlı ekonomiye kaynak sağlamaktadır.

⁶² Işık-Acar, 2003:130; Derleyen: Ercan Baldemir; M.Faysal Gokalp; Mehmet Avcı; Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin MIMIC Model İle Tahminlenmesi, (Erişim) <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o23s1.pdf>, 01.10.2006

⁶³ Kayıt Dışı Ekonomi, (Erişim) <http://www.forumizmir.com/archive/index.php?t-2155.html>, 09.07.2006

2. Enformal sektörü sorun olarak gören ve bu sektörle savaşılmaması gerektiğini savunan kısımdaki hakim görüş ise şudur. Bu sektörde kayıt dışı gelirler oluşmaktadır, bu nedenle bu sektör kontrol altına alınmalı ve vergilendirilmelidir.

Kayıt dışı üretimin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkilerinin olduğunu ileri süren ve kayıt dışısını sorun olarak gören bir çok çalışma da vardır. Ögünç-Yılmaz, ve Schneider'in çalışmaları bu görüşün örneklerindendir.⁶⁴ Bu çalışmalara göre, makro ekonomik göstergelerin güvenilirliğini ortadan kaldırarak ekonomi politikasının başarısızlığına yol açması, sosyal güvenlik ve vergi tabanını aşındırarak, kamunun alt yapı yatırımlarını engellemesi, kayıt altındaki ekonomik birimler karşısında haksız rekabet avantajı sağlaması, kamu açıklarının ve kamu borçlanma gereğinin artması, kronik enflasyona neden olması gibi etkenler, kayıt dışı ekonominin büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin nedenleri arasında sayılmaktadır.

Bu görüşün savunucularına göre, bu sektörde faaliyet gösteren firmalar için uygulanacak cezai yaptırımlar caydırıcı pozisyona çıkartılmalıdır. Böylece enformalitenin önüne geçilmelidir.

Bu yaklaşımlardan da görüldüğü üzere, enformal sektörün başlı başına bir sorun teşkil edip etmediğine dair farklı görüşler mevcuttur. Kimi görüşler, sektörün desteklenmesini savunurken, kimisi ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Enformal sektör sorun mudur değil midir o tartışılmaktadır, ancak enformal sektör çalışanlarının karşı karşıya kaldıkları bir takım sorunları olduğu bir gerçektir.

⁶⁴ Ögünç-Yılmaz , 2000:5-6; Schneider, 2000:413-431; Derleyen; Ercan Baldemir; M.Faysal Gokalp; Mehmet Avcı; Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin MIMIC Model İle Tahminlenmesi, (Erişim) <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o23s1.pdf>, 01.10.2006

Bu sorunlar:

- Uzun çalışma saatleri
- Güvenceden yoksun olma
- Düşük ücretler
- Sosyal güvenlik sorunları

Şeklinde sıralanmaktadır.

Ancak enformal sektör çalışanlarının karşılaştığı en temel problem sosyal güvenlik sorunudur. Sektörün en önemli gereksinimi sosyal güvenlik gereksinimidir.

1.4.1. Enformal Kesimde Çalışanların Sosyal Güvenlik Sorunları Ve Çözüm Önerileri

Kayıt dışı ve enformal istihdam, her şeyden önce sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini bozmaktadır. Kayıt dışı istihdamla, çalışan nüfus sosyal güvenlik şemsiyesi altında kapsanamamakta, yeterli prim toplanamamakta, sosyal güvenlik kuruluşları da, başta finansman zorlukları olmak üzere, çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve kendilerinden beklenen hizmetleri etkin olarak yerine getirememektedir.⁶⁵

Sosyal güvenlik sisteminin ne olduğuna bakılacak olursa; tanım itibariyle şu anlama gelmektedir: Bireylerin her türlü tehlike ve risklere karşı korunma yöntemi.

Uluslar arası çalışma örgütü temel olarak sosyal güvenlik ihtiyaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- İş kazaları
- Hastalıklar
- İşsizlik
- Maluliyet
- Yaşlılık
- Ölüm
- Aile gelirinin yetersizliği

⁶⁵Kayıt Dışı Ekonomi, (Erişim) <http://www.forumizmir.com/archive/index.php?t-2155.html>, 09.07.2006

Bireylerin bu durumlara karşı sosyal güvenlik mekanizması ile korunması temel insan haklarından biridir. Bu koruma, toplumda yaşayan her bireyin hakkıdır. Bunu uygulamaya koymak ise devletin görevidir. Ancak bu görevin devlete ait olma anlayışı 70'li yıllarda neo liberal politikaların ön plana çıkması ile azalmış, tersine devletin her alanda daraltılması tutumu ön plana çıkartılmıştır. Dolayısı ile şu an itibariyle bakıldığında, Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi dışında önemli bir nüfus bulunmaktadır.

Çünkü ülkemizde sosyal güvenlik sisteminin kapsamı, sadece formal sektör ile sınırlı kalmıştır. Bu kapsam enformal sektör çalışanları için de genişletilmelidir.

Enformal sektör çalışanlarının da sosyal güvenceye kavuşturulma çabası, bu sektörün daha da yaygın hale gelmesine yardımcı olma amacı taşımamaktadır. Buradaki amaç şu şekilde açıklanabilir, enformal sektör öyle ya da böyle vardır ve ortadan kalkmamaktadır. Dolayısıyla bu sektörde yer alanların çalışma koşullarının görelî de olsa düzeltilmesi amaçlanmaktadır.

Enformal sektöre özel, farklı ve iyi tasarlanmış bir sosyal güvenlik sistemi uygulanmalıdır. Örneğin, enformal sektör içindeki değişik meslek gruplarının kendi içinde örgütlenmesi sağlanarak (oda, birlik), her bir meslek grubuna uygun sosyal güvenlik sistemleri uygulanabilir. Bu uygulama öncelikle bazı gruplarda başlatılıp, tüm enformal sektöre yayılabilir. Önce bazı gruplarda pilot uygulamalar yapılması, sistemde karşılaşılan sorunların daha iyi gözlemlenmesi ve yaygın uygulamanın ona göre ayarlanmasına yardımcı olabilecektir.

Bu yeni sisteminin finansmanı ise çalışanların gönüllü katkıları ve devletin desteklediği fonlarla mümkün olabilir. Örneğin batı ülkelerinde olduğu gibi dolaylı vergilerden alınan belirli bir pay ile oluşturulan fon bu sisteme aktarılabilir. Ayrıca bu fonların, kendi meslek kuruluşları tarafından idare edilmesi, etkinliği ve güvenilirliği daha da artıracaktır.

Bir diğer uygulama da; devletin, çalışan - çalışmayan tüm halka bir sosyal güvenlik paketi uygulaması olabilir. Böylece enformal sektör zaten kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Nitekim Türkiye de, son zamanlarda bu sisteme geçmenin çabası içerisinde.

Olaya bir de sosyal güvenlik hizmeti veren kurumların verimliliği açısından bakıldığında, bazen kişilerin, bu hizmetlerin yetersizliğinden de, kendilerinin, enformal çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir. Çünkü ülkemizdeki sosyal güvenlik sisteminde de ciddi aksaklıklar mevcuttur.

Sistemdeki bu ve benzeri aksaklıklar insanların sosyal güvenlik sistemine olan güvenlerini sarsmakta ve insanların bu konudaki talepleri de azalmaktadır. Bu durum da insanları enformal sektöre itmektedir. Bu nedenle, burada yapılması gereken şey, sosyal güvenlik sistemindeki aksaklıkların minimize edilmesidir. Böylece insanların, bu gibi sosyal güvenlik imkanlarından kaçışı, gözle görülür şekilde azalacak ve enformal sektör de minimize edilebilecektir. Bu durum sigortanın özerk hale getirilip, insanların gözünde daha cazip hale getirilmesiyle mümkün olabilir. Böylece sigortalı olmayı düşünmeyen çok sayıda insan da sigortalı olmayı düşünür hale gelecektir. Günümüzde, sosyal güvenlik yasa tasarısında yapılan reform ile, sigortalı olmak daha cazip hale getirilebilecektir. Bu sistem ile birlikte artık Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve SSK birleştirilerek, SSK'lı bir çalışan, diğerlerinin sunduğu imkanlardan da faydalanır hale gelecektir. Bu da sosyal güvenlik sistemine olan güveni artıracak ve "sigortalı olsam da olur olmasam da" mantığı yerine "sigortam olsun" mantığı oturacaktır.

Ancak madalyonun diğ er tarafından bakıld ığında ise olayın bir baş ka boyutu ortaya çı kmaktadır. Enformal sektörde ç aşı anlar sigorta kapsamına alındı ğ ı takdirde, iş gücü maliyetleri artacaktır. ⁶⁶ Ancak unutulmamalıdır ki bir iş letmenin kârını artırmanın tek yolu iş gücü maliyetlerini düş ürmek de ğ ildir. İş letme, yapacağı AR-GE araşı tırmaları ile yeni teknolojiler üreterek, üretemiyorsa bile bu teknolojileri ithal ederek maliyetlerini düş ürüp, kârını artırabilir. Hatta bu yöntem iş letmelerin kendilerini gelişt irtmeleri ve büyümeleri için daha iyi bir yöntemdir. Böylece, iş letme, sadece iş gücü maliyetlerini düş ürüp durağan bir şekilde kâr etmek yerine, sürekli maliyetlerini düş ürecek yeni teknolojiler arayışı içerisinde dinamik bir büyüme kat edebilecektir. Kalkınmada tek ç özü mün ucuz iş gücü olmadığı Güney Kore örneğinde görülmüştür. O nedenle rekabet üstünlüğ ünü ucuz iş gücüne dayanarak elde etmek yerine, geliş miş teknolojileri dikkate alan kalkınma modellerine dayalı olarak sa ğ lamak gerekmektedir. Bu noktada devlet, öncelikle kendisi için önemli sektörü belirlemeli ve bu sektöre yönelik AR-GE ve teknolojik yatırımlara yönelmelidir.

Kayıt dış ı istihdam sorununun ç özü mü için ve sektörde ç aşı anların en büyük problemi olan, sosyal güvence probleminin aş ılması için ne gibi adımlar atılabilece ğ ine bakılacak olursa:

⁶⁶ Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler, Ekonomi Forumu, İstanbul, Kasım 1998, s:38

Enformal sektörde çalışanların karşılaştıkları sosyal güvenlik sorununa ve kayıt dışı istihdam sorununun çözümüne ilişkin çözüm önerileri maddeler halinde sıralanacak olursa;

1. Bu sektörde çalışanlar için özgün tasarlanmış yeni bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmalı ve uzun dönemde tüm sosyal güvenlik kuruluşları birleştirilip, etkin bir hizmet sunumu sağlanmalıdır. (Sosyal güvenlik reformu yasasının uygulanmaya başlaması ile bu madde işlerlik kazanmış olacaktır.)
2. Kayıt dışı istihdamların önlenmesi için işsizlik sigortası uygulaması etkin bir şekilde uygulanmalı, böylece bireyler işsiz kaldıkları sürede, yaşlılık, malullük, ve ölüm sigorta primleri bu fondan karşılanmalıdır.
3. Sistemi kontrol altında tutacak sigorta müfettişlerinin sayıları arttırılmalıdır.
4. Enformal sektördeki vasıfsız iş gücünün niteliklerinin yükseltilebilmesi için mesleki eğitimler verilmelidir.
5. Formal sektörde yeni yatırımlar yapılarak işsizlik sorununa çözüm getirilmelidir.
6. Gelir dağılımının dengeli olması için politikalar uygulanmalıdır.
7. Sosyal güvenlik kuruluşlarının etkinliği artırılmalıdır.
8. İşveren örgütleri, sendikalar ve yerel istihdam şubeleri işbirliği içinde olmalıdır.

9. Sendikaların temsilcileri, üyelerini, kayıt dışı çalışan işçileri, enformal çalışmanın dezavantajları konusunda bilgilendirmeye ve onları sosyal korunma ve yasal hakları konusunda bilinçlendirmeye yönlendirmelidir.⁶⁷
10. Mesleki eğitim kursları, katılımcıları, enformal çalışmanın dezavantajları konusunda bilgilendirmelidir.
11. Yerel medya, enformal istihdam ve kayıt dışına yönelik kampanyaları desteklemeli. Böylece çalışanlarda farkındalık yaratmak ve bilinç yükseltme durumu ortaya çıkarılmalıdır.
12. Ulusal düzeyde alınacak önlemler ise, vergilerin istihdam üzerindeki ağırlığının azaltılması, işgücü üzerindeki denetimlerin artırılması, KOBİ'lerin hibeler yolu ile desteklenmesi olabilir.⁶⁸

⁶⁷ Jason Heyes, Sosyal Diyalog Yoluyla Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele 2005-2007 AB-ILO Projesi Raporu, Birmingham Üniversitesi, İngiltere (Erişim), <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/diyalog/rapor-sunum.pdf>, 03.05.2006

⁶⁸ Jason Heyes, Sosyal Diyalog Yoluyla Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele 2005-2007 AB-ILO Projesi Raporu, Birmingham Üniversitesi, İngiltere, (Erişim) <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/diyalog/rapor-sunum.pdf>, 03.05.2006

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ

2.TÜRKİYE’DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ

2.1. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN TANIMI VE KAPSAMI

“Tekstil” Latince “Textilis” sözcüğünden dilimize geçmiştir. Anlamı ise dokunmuş yüzeydir. Uluslar arası literatürde dokuma ve örmeyi ifade eder. Önceleri dilimizde bu sözcüğün karşılığı “ mensucat” olarak anılmış, ancak sonraları uluslar arası bir terim olan “ tekstil” de karar kılınmıştır.

Tekstil sanayi, insanın 3 temel ihtiyacı olan, beslenme, barınma ve giyinme ihtiyacından, giyinme ihtiyacını karşılayan önemli bir sanayi dalıdır.

“Tekstil” terimi ortaya çıkmadan önce, insanoğlu bununla tanışmıştır. Çünkü insanoğlunun ortaya çıktığı andan itibaren, 3 temel ihtiyacından biri olan örtünme ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. İlk insanlar bile, vücutlarının bazı bölümlerini gizlemek için, incir ağaçlarının yapraklarını kullanmış ve vücutlarını örtmüşlerdir. İşte bu örtünme de aslında insanoğlunun tekstil ile ilk tanışması olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla tekstil, insanoğlunun örtünme ihtiyacı hissettiği andan itibaren başlamıştır. Çünkü insanoğlu yaradılış olarak, çıplak yaratılmaktadır. Dolayısıyla hayvanlar gibi, vücutlarını soğuktan ya da dış etkilere koruyabilecek tüy ya da postları yoktur.⁶⁹ Dolayısıyla örtünme ihtiyacı insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri haline gelmiştir. Bu da tekstil’in temelini oluşturmaktadır.

⁶⁹ Teksif, Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, Bugünden Yarınlara Teksif,1999,s:11

Tekstil sanayi'nin tanımı ise şu şekilde yapılmaktadır: Doğal lifleri⁷⁰ veya insan yapımı lifleri⁷¹ bir araya getirerek, onlardan ince, esnek, dayanıklı ve koruyucu özellikler taşıyan ve örtünme gereksinimi v.b. kişisel ve evrensel bir çok gereksinimi karşılayan ürünlerin yapıldığı sanayi dalı, tekstil sanayidir.⁷²

Tekstil sanayinin kapsamına bakılacak olursa, aslında çok geniş ürün yelpazesi olan bir sektör olduğu görülmektedir. Sanayi, kapsadığı hammaddeleri ele alarak sınıflandırılacak olursa, 5 gruba ayrılmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

1. pamuklu
2. suni ve sentetik mamulleri
3. hazır giyim ve konfeksiyon
4. yünlü mamulleri
5. deri ve deri mamulleri

Dolayısıyla tekstil sektörü çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Her bir alt başlık, başlı başına bir inceleme konusunu oluşturmaktadır. Ancak konumuz enformalite ve tekstil sektörü olduğu için, enformalitenin en fazla rastlandığı alan ise, konfeksiyon sanayi olduğu için, tekstil sektöründe konfeksiyon sanayinin durumuna daha fazla değinilecektir.

⁷⁰ “Lif” Yeterli Uzunluk, İncelik ve Mukavemete Sahip, Eğilmeye, Sarılmaya ve Katlanmaya Elverişli Maddelere Denir

⁷¹ İnsan Yapımı Lifler, Kimyasal Yöntemle Elde Edilen, Akrilik, Naylon ve Poliester Gibi Liflere Denir

⁷² Elife Güler, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Ekonomik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1998,s:3

2.1.1. Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Dünü, Bugünü Ve Yarını

Tekstil, insanoğlunun yaradılışından beri, insanların çıplak olması nedeniyle, örtünme ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. Adem-Havva zamanından beri, vücutlarının belli bölümlerini gizlemek amacıyla, insanlarda bu ihtiyaç hasıl olmuştur. Dolayısıyla insanoğlu önce hayvan postlarına bürünmüş, sonraları ise, yün ve ketenden iplikleri eğirerek dokumayı başarmışlardır. M.Ö 3000 yıllarına, yani pamuğun bulunduğu tarihe kadar, yün ve iplik dokumacılığının Avrupa'da oldukça geliştiği bilinmektedir. Ancak tekstilin dünü olarak adlandırılan o dönemlerde, henüz dokuma makineleri olmadığı için, endüstri tamamen el emeğine dayanmaktadır.⁷³

Tekstil sektörünün bugününe bakıldığında ise, görülmektedir ki, artık insanlar tekstile, bir örtünme, korunma aracı olarak bakmamakta, onu, kendi zevkleri ile bağlantılı olarak, örtünmenin yanı sıra, güzel görünmek, şık olmak, farklı olmak gibi işlevleri olan, bir hayat tarzı olarak görmektedirler. Dolayısıyla artık günümüzde tekstil sektörü, insanoğlunun farklı olan tercihlerine, zevklerine hitap edebilmek için, teknolojik bir bilim haline gelmiş durumdadır. Yani artık tekstil sektöründe üretim, örtünmeye yönelik olarak tek tip değil, insanların beğeni ve zevklerine hitap edebilecek ürünleri, yeni teknolojiler, yeni makineler kullanarak üreten bir birim olmuştur.

Artık günümüzde tekstil ve konfeksiyon sektörü ciddi gelişmeler göstermiş ve terzilik mesleğinin pabucu dama atılmıştır. Onun yerini, konfeksiyon atölye ve fabrikaları almıştır. 20. yy.'da tekstil ve konfeksiyon sanayi, ülkemiz sanayisinde, lokomotif sektör özelliği taşımaktadır.⁷⁴

⁷³ Teksif, Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, Bugünden Yarınlara Teksif, 1999, s:11

⁷⁴ İlhami Keleş, Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Özellikleri ve Türkiye'nin İhracatındaki Yeri ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2000, s:1

Endüstrinin yarınına bakıldığında ise, görülen odur ki, yarının endüstrisi tamamen teknoloji yarışlarının hakim olduğu bir endüstri olacaktır. Tabi, teknolojik gelişmenin sektöre bir darbe vurması da söz konusu olabilir. Bunun temel sebebi ise şu şekilde açıklanabilir: Teknolojik gelişmelerdeki amaç, maliyet düşürmek ve makinelerin işlevlerini artırmaktır. Dolayısı ile, ileride robotlar ve elektronik bilgisayarların hakim olduğu tekstil sektöründe, işsizlik ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkabilecektir. Ülkemizin tekstil alanındaki başarısını koruması ise, teknolojik yenilikleri takip edebilme ve ayak uydurabilme yeteneğine bağlı olacaktır.

2.2. TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Tekstil ve konfeksiyon sanayi her zaman Türkiye'nin sanayileşme ve kalkınmasında, tüm sanayiler arasında lokomotif sektör olma özelliği taşımıştır. Hatta tekstil sektörü pek çok kişi tarafından “Türkiye'nin petrolü” olarak da tanımlanmaktadır.⁷⁵

Tekstil sektörünün Türkiye açısından bu kadar önemli ve lokomotif sektör seçilecek kadar başarılı olmasının birtakım nedenleri vardır. Bu nedenler aşağıda sıralanmıştır:

- Türkiye'nin coğrafi konumu itibarı ile elde ettiği üstünlükler (ana pazarlara yakın olması) ve coğrafi yakınlık nedeni ile nakliye sürelerinin kısa oluşu
- Ülkemizin, tekstil hammaddesi olan pamuk bakımından zengin kaynaklara sahip olması (şu anda dünyanın 7. büyük pamuk üreticisi)
- Nüfus yoğunluğunun bol olması
- İşsizliğin çok olması

Tüm sanayi içinde, tekstil ve konfeksiyon sanayi üretiminin büyük yeri vardır. Türkiye tekstil- konfeksiyon sektörü, AB'nin tedarikçileri arasında, Çin'in ardından 2. sırada yer almaktadır.

⁷⁵ Elife Güler, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Ekonomik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1998, s:55

Tekstil sektörünün, ülkemiz iktisadi hayatını etkileyen 3 temel misyonu mevcuttur.

1. Yüksek katma değer sağlayan ürünler üreterek GSMH büyümesine destek olmak
2. Tekstil ürünlerini uluslararası pazarlara taşıyarak ihracatı artırmak ve böylece milli gelire net döviz girdisi sağlamak
3. Sektöre yeni yatırımlar yapılarak, toplam istihdamı artırmak ve böylece işsizliğin azalmasına yardımcı olmak.⁷⁶

Türkiye’de tekstil sektörünün durumu, GSMH’daki payı, dış ticaretteki payı, sanayinin coğrafi dağılımı, sanayide kullanılan hammaddelerin durumu, sektördeki istihdam durumu ve istihdam üzerine etkileri, ülkelerle arasındaki dış ticaret ilişkileri başlıkları altında incelenerek, sektörün bugünkü durumu hakkında daha net bilgilere ulaşılması sağlanacaktır.

⁷⁶ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:74

2.2.1.Tekstil Sektörünün GSMH'daki Payı

Türkiye'nin sanayileşme sürecine girmesiyle, sanayi kesiminin GSMH üretimine olan katkıları giderek artmıştır. 2005 yılı itibarı ile bakıldığında, tekstil sektörünün GSMH'a katkısı %12 dolaylarındadır. Oysa 1992 yılında sektörün GSMH'a katkısı %9 dolaylarında idi. Sektörün GSMH'dan aldığı payı artırmasının arkasında yatan temel etken, tekstil sektöründe giderek gelişen teknoloji ve üretim yapısı sonucu, üretimin, katma değeri yüksek ürünlere doğru kaymasıdır. Örneğin pamuğun katma değeri ile hazır giyimin katma değeri arasında ciddi fark vardır.

Tekstil sanayinin GSMH'dan aldığı payın gün geçtikçe artmasının ardında yatan bir diğer neden ise, şehirleşme ve nüfus artışıdır. Ülkede sanayileşme oranı ve nüfus oranı arttıkça, tekstil tüketimi de artmaktadır. 1994 yılı Emlak Bank sektör araştırması raporuna göre gelişmiş ülkelerde 20 kg'ı geçen, fakir ülkelerde ise 2-3 kg arasında olan yıllık tekstil ürünleri tüketimi, Türkiye'de 8 kg civarındadır.

2.2.2.Türk Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayinin Coğrafi Dağılımı

Ülkemizde tekstil sanayinin bölgesel dağılımına bakıldığında, görülmektedir ki, Marmara bölgesi tekstilin bölgesel olarak en yoğun olduğu bölgedir. Özellikle de İstanbul, tekstil sektörünün göbeği konumundadır. Tek başına tekstil katma değerinin %40'ı İstanbul'daki işyerlerinde oluşturulmaktadır. İkinci sırayı , %14,3'lük katma değer payı ile Bursa, üçüncü sırayı ise, %8,2 ile Adana almaktadır.

1991 sanayi raporuna göre Türkiye'de dokuma tesislerinin bölgesel dağılımı ise şu şekildedir:⁷⁷

1. Marmara bölgesi :%37
2. Doğu Anadolu bölgesi: %12
3. Ege bölgesi :%20
4. Akdeniz Bölgesi: %17
5. İç Anadolu Bölgesi : %11
6. Diğer :%3

⁷⁷ Tekstil Sektörü Raporu, 1991 Sanayi Kongresi MMO, Kasım 1991, Sayı 149, s:23, Derleyen: Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:80

Söz konusu veriler aşağıdaki tabloda daha net görünmektedir.

ŞEKİL 7:Türkiye'deki dokuma tesislerinin coğrafi dağılımı

2006 yılı itibarıyla dağılım yine aşağı yukarı aynıdır. Yine tekstilde hakim bölge Marmara bölgesi ve hakim il İstanbul'dur. Bunu Ege bölgesi ve Doğu Anadolu takip etmektedir. Tekstil mamulleri, kurulu kapasite ve üretim bakımından İstanbul, Denizli, Bursa, Kahramanmaraş ve Gaziantep illerinde yoğun olarak yapılmaktadır.⁷⁸

⁷⁸ M. Akif Yurtcan, Türk Tekstil Sektörü, Standart Dergisi, Nisan 2006, s:21

2.2.3. Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayinde Dış Ticaret

2.2.3.1. Tekstil Ve Konfeksiyon Ürünleri İhracatı

Tekstil ve konfeksiyon sektörünün içinde bulunduğumuz 2006 yılı itibarı ile geldiği noktaya bakılacak olursa, Türkiye ihracatçılar meclisi tarafından açıklanan verilere göre, Türkiye 2006 yılının ilk 3 aylık döneminde, 1,26 milyon\$'lık tekstil ihracatı gerçekleştirmiştir. Ancak 2005 yılının ilk 3 aylık dönemi ile kıyaslandığında, tekstil ihracatının artış hızında yarı yarıya bir düşüş gözlenmektedir. Ancak 2005 yılı sonu itibarı ile bakıldığında bir istikrarsızlık görülmemektedir. Çünkü 2006'nın ilk çeyreğinde elde ettiği performans, 2005 yılının toplam performansı ile hemen hemen aynıdır.

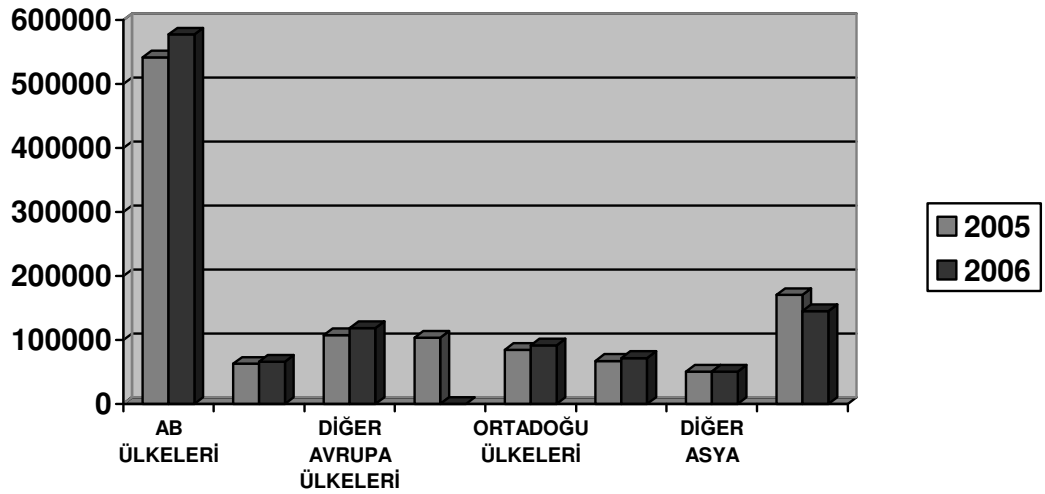
2006 yılı ilk çeyreğinde ülkeler itibarı ile ihracatın seyrine bakılacak olursa, oransal olarak en büyük ihracat artışı %33,2 ile eski S.S.C.B ülkelerine yapılan ihracatta gerçekleşirken, en düşük artış %5,3 ile diğer OECD ülkelerine yapılan ihracatta gerçekleşmiştir. Toplam tekstil ihracatımızda en büyük pay %45,8 ile halen AB ülkeleridir. Eski S.S.C.B. ülkeleri de, tekstil ihracatımızın büyük ölçüde gerçekleştirildiği bir diğer önemli ülke grubudur.

2006 yılı itibarı ile tekstil ihracatımızın gerçekleştiği başlıca ülkeler aşağıdaki tabloda daha net görülmektedir.

TABLO 3: 2006 YILI TÜRKİYE’NİN İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER

	2005 yılı 1000\$	Toplam Tekstil’de payı (%)	2006 yılı 1000\$	Toplam Tekstil’de payı (%)
AB ülkeleri	541.863	45,6	577.638	45,8
Diğer OECD ülkeleri	62.940	5,3	66.276	5,3
Diğer Avrupa ülkeleri	107.685	9,1	118.730	9,4
Eski S.S.C.B ülkeleri	103.745	8,7	138.185	11
Ortadoğu ülkeleri	84.511	7,1	91.574	7,3
Afrika Ülkeleri	67.322	5,7	72.002	5,7
Diğer Asya ülkeleri	50.812	4,3	50.670	4
Diğer ülkeler ve bölgeler	170.376	14,3	145.122	11,5
Toplam tekstil ihracat kaydı	1.189.255	100	1.260.196	100

Kaynak: Tekstil sektörünün 2006 yılı Ocak-Mart ihracat performans değerlendirmesi, İTKİB genel sekreterliği, AR_GE ve mevzuat şubesi, Nisan 2006, s:6

ŞEKİL 8: 2006 Yılı Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler

Ülkeler tek tek ele alındığında ise görülmektedir ki uzun yıllardır AB ülkeleri, Türk tekstil ihracatı açısından en önemli pazardır. Bunlardan, İtalya Almanya ve İngiltere'ye yapılan ihracat, toplam tekstil ihracatının %22'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Son yıllara kadar ihracatımızın en çok yapıldığı ülke olan Almanya'nın yerini, son yıllarda İtalya almıştır. İtalya tekstil ihracatında en büyük pazardır. AB'ye yeni üye olan ülkeler içerisinde en büyük Pazar ise, tekstil ihracatının %4'üne tekabül eden 50,7 milyon \$'lık ihracat gerçekleştirilen Polonya'dır. Buraya yapılan ihracat değer olarak fazla değildir, ancak artan Pazar olma özelliği devam etmektedir.

Diğer OECD ülkelerine bakıldığında ise, bu ülke grubundaki, en büyük Pazar ABD'dir. ABD'ye gerçekleştirilen ihracat, Uzakdoğu ülkeleri rekabetine rağmen artmış ve 2006 yılı 1. çeyreği itibarı ile 47,5 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Eski SSCB ülkelerine yapılan ihracat ise son dönemde %33,2 gibi yüksek bir oranda artmıştır. Rusya federasyonu, önemli pazarlardan biridir. Bu ülkeye 2006 ilk çeyreği itibarıyla 104,7 milyon \$ değerinde tekstil ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracat ise, 2005'e kıyasla %8 oranında artış 91,6 milyon \$'a ulaşmıştır. Bu ülke grubu içinde en büyük Pazar İran'dır, ardından İsrail, ardından Suriye gelmektedir.

Diğer Asya ülkeleri ile ihracatımıza bakıldığında ise, buralara yapılan tekstil ihracatımızın düştüğü görülmektedir. Çin ve Hindistan gibi rakip ülkeler, bu ülke grubu içinde yer almaktadır.

2005 yılı sonu rakamlarıyla Türkiye'den 13,4 milyar \$ değerinde hazır giyim ve konfeksiyon mamulü ihracatı gerçekleşmiştir. Yine 2005 rakamlarına göre Türkiye'de ihracata yönelik üretim yapan 11.000'in üzerinde ihracatçı firma bulunmaktadır. Hazır giyim ve konfeksiyon üretimi Marmara ve Ege bölgesinde yoğunlaşmıştır. Hazır giyim ve konfeksiyon ihracatının %50'sini örme konfeksiyon mamulleri, %36'sını, dokuma konfeksiyon mamulleri, %14'ünü hazır giyim eşyaları oluşturmaktadır

Hazır giyim ve konfeksiyon sanayindeki ihracat atağı 1980'li yıllarda başlamıştır. 1990'da hazır giyim ve konfeksiyon ihracatımız 2,89 milyon \$ iken, 2005 yılı sonu itibarıyla 13,4 milyon \$ seviyelerine çıkmış ve 15 yılda 7 kat büyüme göstermiştir. 2004 yılı WTO⁷⁹ istatistiklerine göre, Türkiye dünyanın 4., AB ülkelerinin ise 2. büyük hazır giyim ve konfeksiyon tedarikçisi konumundadır.

Türkiye hazır giyim ve konfeksiyon ihracatının %75'inden fazlasını AB ülkelerine yapmaktadır. 2006 yılı sonu ile hedeflenen ihracatımız ise 16,5 milyar \$dır.

Hazır giyim sektöründeki bu hızlı gidişat, hedefe ulaşılacağıının sinyallerini vermektedir. Bu hızlı gelişimi yıllar itibarı ile bize yansıtan tablo aşağıdadır.

⁷⁹ WTO: Dünya ticaret örgütü

TABLO:4: YILLAR İTİBARI İLE TÜRKİYE HAZIR GİYİM VE KONFEKSİYON SANAYİ'NİN İHRACATTAKİ PAYI

YIL	Genel İhracat (1000\$)	Hazır giyim ve Konfeksiyon ihracatı -(1000\$)	Hazır giyim ve konfeksiyon ihracatının payı %
1990	12.959.289	2.898.349	22,4
1991	13.593.539	3.219.350	23,7
1992	14.365.414	4.009.615	27,9
1993	15.345.000	4.157.997	27,1
1994	18.107.000	4.490.043	24,8
1995	21.637.041	6.188.502	28,6
1996	23.335.465	6.344.252	27,3
1997	26.261.072	7.088.669	27,0
1998	26.973.952	7.644.051	28,3
1999	26.588.264	7.145.053	26,9
2000	27.774.906	7.194.609	25,9
2001	31.339.991	7.335.856	23,4
2002	36.059.089	8.951.802	24,8
2003	47.252.836	11.178.370	23,7
2004	63.167.153	12.652.587	20,0
2005	73.122.150	13.414.946	18,3

Kaynak: M. Akif Yurtcan, Türk tekstil sektörü, Standard dergisi, Nisan 2006, s:25

2005 yılı itibarı ile hazır giyim ihracatı 13,7 milyar \$ iken, tekstil ihracatımız ise 4,8 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.⁸⁰

Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon ihracatı rakamlarının ayrı ayrı ele alınması şunu göstermektedir ki, Türkiye'nin konfeksiyon ve hazır giyim ihracatındaki payı, tekstil ihracatından daha fazladır.

⁸⁰ Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Görüşleri, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:30

Bugün ülkemiz ihracat kalemleri arasında bu kadar önemli yere sahip olan tekstil ve konfeksiyon ihracatı, temellerini 1980’li yıllarda atmıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile, daha önce benimsenen ithal ikameci politikalar bırakılıp, ihracata yönelik üretim modellerinin benimsenmesi kararı alınmıştır. Ancak tekstil sektörü, 24 Ocak tedbirleri olmasa bile, ihracata yönelme zorunluluğunu hissetmiştir. Bunun temel nedeni ise, ülkede daha önce yürütülen yatırım politikaları sonucu, sektörde, iç tüketim ihtiyacının üzerinde yatırım yapılmış olmasıdır. Dolayısı ile, bir çok işletme kapasitenin ancak %50-60’ını kullanabilmiş ve atıl kapasite ile üretimini sürdürmüştür. Bu atıl kapasitenin de kullanılabilmesinin tek yolu, yeni pazarlara açılmak, yani ihracat yapmaktır. Bu nedenle dışa açılma politikaları benimsenmeye başlanılmıştır. Bu da Türkiye tekstil ve konfeksiyon sanayi için bir dönüm noktası olmuştur. Sektörün ihracata yönelmesi ile işgücünün AB ülkelerine kıyasla daha ucuz olması, hammadde kaynaklarımızın bolluğu, ihracat pazarlarına olan coğrafi yakınlık gibi avantajlar ile perçinlenen tekstil sektörü, Türkiye ihracatının yıldızı olmuş ve “lokomotif sektör” lakabını almıştır.

Dolayısıyla 1980’lerin ilk yarısından itibaren uygulamaya konulan ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin izlenmesi sonucu, tekstil ve konfeksiyon sanayi ürünlerinin ihracatında ciddi bir artış yaşanmıştır.

Ancak 80’lerin 2. yarısında doğrudan ihracat teşvikleri kaldırılmaya başlamış ve bu da tekstil ürünleri ihracatının düşmesine yol açmıştır. Ancak sektör, konfeksiyon ihracatına yönelik olarak büyümeye devam etmiştir.⁸¹

⁸¹ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:83

Bu dönemde tekstil ihracatının durgunluk göstermesinin nedenlerinden biri de, 89-93 döneminde, 80'lerin aksine, TL'nin değer kazanması ve işçilik giderlerinde ortaya çıkan artışlardır. Ancak tekstil ihracatındaki durgunluğun en önemli ve temel nedeni, AB ülkelerindeki, tekstil ithalatçılarının taleplerini, Uzakdoğu ülkeleri gibi, başka ülkelere kaydırmalarıdır.

2.2.3.2. Tekstil Ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatı

Tekstil ihracatının özellikle 1980'li yıllardan itibaren arttığı önceki bölümde belirtilmiştir. Ancak 1985'li yıllardan sonra tekstil ihracatı ile ithalatı arasındaki fark gerilemeye başlamış, hatta 1990'lı yıllardan sonra tekstil ithalatı, ihracatımızın önüne geçmiştir.⁸²

1990 yılından itibaren tekstil ithalatının artmasının altında yatan nedenler ise izlenen kur politikası ve Türkiye'nin iç ekonomik sorunlarıdır. Bir yandan tekstil ürünleri fiyatları, işgücü ve hammadde maliyetleri nedeniyle artarken, diğer yandan TL'nin reel olarak değer kazanması, ithalatı çekici hale getirmiştir. Ayrıca iş gücü maliyetlerinin artması nedeniyle, işçilik maliyeti daha düşük olan ihracatçı uzak doğu ülkelerinin, ülke pazarına girmesi söz konusu olmuştur. Dünya pamuk fiyatlarının üzerinde seyreden Türkiye pamuk fiyatları nedeniyle, ülke içinde üretimin maliyeti artmış ve bu maliyet artışı fiyatlara yansımıştır. Artan fiyatlar da konfeksiyon sanayicisini, ithalatı seçmeye yöneltmiştir. Ayrıca, 1996'dan itibaren gümrük birliğine geçilmesi ile ülkeler arasındaki ithalat vergilerinin sıfırlanması da, ithalatımızın artmasındaki bir diğer önemli etkidir. Tüm bu nedenler sonucu tekstil ve konfeksiyon ithalatının toplam ithalat içindeki payı artmıştır.⁸³

⁸² Çiğdem Öztürk, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Gümrük Birliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Ekim 1999, s:9

⁸³ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:86

Türkiye tekstil ithalatı, 1990'lardan itibaren, yukarıda sözü edilen nedenlerden ötürü artmaya başlamış ve 1950'lerden beri ilk olarak 1995 yılında Türkiye, net tekstil ithalatçısı ülke olmuştur.⁸⁴

90'lı yıllardan günümüze gelindiğinde ise tablo yine aynıdır. Ülkemizde tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatındaki artış, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatındaki artıştan fazladır. Bu iki sektörün toplam ithalatı 1999 yılında 3.2 milyar dolar iken 2004 yılında, bu rakam 7.7 milyar dolara çıkmıştır. Yani söz konusu dönemde tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatı 2 katından fazla artmıştır. Ancak aynı dönemde söz konusu ürünlerin ihracat rakamlarına bakıldığında, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatı 1998'de 9.8 milyar dolar iken, 2004 yılında bu rakam 17.6 milyar dolara ulaşmıştır. Yani söz konusu artış, ithalattaki artış kadar fazla olmamakla beraber, tekstil ürünleri ihracatımız, ithalatımızdan daha fazla gerçekleşmiştir.

İthalat sadece ürün bazında değil, girdi bazında da değerlendirilecek olursa, günümüzde Türk hazır giyim ve konfeksiyon sanayinin, gittikçe artan oranda ithal girdiyle çalışan bir sanayi haline gelmeye başladığı görülmektedir. 2005 yılında Türk hazır giyim ve konfeksiyon sanayinin toplam üretimde kullandığı tekstil malzemelerinin %42'si, ihraç ürünlerinde kullandığı tekstil malzemelerinin de %67'si ithalatla karşılanır hale gelmiştir.⁸⁵

Tekstil ve hazır giyim sektörünün 2005 yılında gerçekleştirmiş olduğu ihracat ve ithalat rakamları aşağıdaki gibidir.

İHRACAT:

Tekstil ürünleri ihracatı: 8.732.610.000 dolar

Giyim eşyası ihracatı: 9.918.944.000 dolar

Tabaklanmış deri, bavul ihracatı: 2.369.875.000 dolar

⁸⁴ İlker Eren, Uluslar Arası Rekabet ve Türk Tekstil Sektörü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2000, s:66

⁸⁵ Cahit Uyanık, Tekstilde Yanlış ve Geç konum Seçmenin Faturasını Ödüyoruz, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:10

İTHALAT:

Tekstil ürünleri ithalatı: 3.962.764.000 dolar

Giyim eşyası ithalatı: 693.417.000 dolar⁸⁶

Dolayısıyla tablodan da görüleceği üzere tekstil ürünleri ihracatı yaklaşık 19 milyar dolar tekstil ürünleri ithalatı ise yaklaşık 5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlarda tekstil ve hazır giyimin payı ayrı ayrı ele alınırsa: Hazır giyim ihracatı %4.8 artarak 13.7 milyar dolar, tekstil ihracatı ise %6.5 artarak 4.8 milyar dolar olmuştur. İthalatta ise hazır giyim ithalatı %20.6 artarak 760.6 milyon dolar, tekstil ithalatı ise %4.7 artarak 5.9 milyar dolar olmuştur.

Bu rakamlara göre 2005 yılında tekstil ihracatı %6.5, hazır giyim ihracatı ise %4.8 artmıştır. Ancak her ikisinin de artış oranı, genel ihracat artış oranı olan %14.7'nin altında kalmıştır. Bu da göstermektedir ki, tekstil ve hazır giyim ihracatının genel ihracat içindeki payı azalmaktadır.⁸⁷ Bu durum da bize tekstil sektörünün sıkıntılı günler geçirdiğini göstermektedir. Bu sıkıntıların üstesinden gelebilmek için sorunları ve çözüm önerilerini net bir şekilde ortaya koymak gerekmektedir. 2.4. bölümde bu konu üzerinde durulacaktır.

İhracat ve ithalat kalemleri ayrı ayrı ele alındıktan sonra, son olarak, Türkiye'de tekstil sektöründe ihracat ve ithalat karşılaştırması yapılacaktır. Yani ihracatın ithalatı karşılama oranına bakılacaktır. Aşağıdaki tablo bu rakamları göstermektedir.

⁸⁶ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s: 12

⁸⁷ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s: 12

TABLO 5:DOKUMA VE GİYİM SEKTÖRLERİNDE İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%)

	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Dokuma+giyim	385,6	428,8	490,9	395,3	394,1	365,5	364,8

Kaynak: Dış ticaret müsteşarlığı

Tablodaki veriler incelendiğinde dokuma ve giyim sektöründe her yıl ihracatın ithalatı karşılama oranının %100'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak 2001'den itibaren ihracatın ithalatı karşılama oranı göreceli olarak azalma göstermiştir. Sektör bu yıllar itibarı ile hep dış ticaret fazlası vermiştir. Sektörün bu yıllar itibarı ile gerçekleştirdiği Dış ticaret dengesi ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO 6:DOKUMA VE GİYİM SEKTÖRLERİNDE DIŞ TİCARET DENGESİ (MİLYON DOLAR)

	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Dokuma+giyim	6,518	7,892	8,444	9,235	11,361	12,800	5,551

Kaynak: Dış ticaret müsteşarlığı

Tablodan da görüldüğü üzere, söz konusu dönemlerde her iki sektörde de dış ticaret fazlası verilmiş ve 2004 yılında bu alanda 12,8 milyar \$ dış ticaret fazlası verilmiştir. Ancak bu rakam 2005 yılında 5.5 milyar \$'a düşmüştür. Türkiye'nin toplam ihracatında verdiği dış ticaret açığı göz önüne alınırsa, bu sektörde gerçekleşen fazlanın, dış ticaret dengesine yaptığı katkı daha net görülebilir. Bu nedenle tekstil ve konfeksiyon sektörü, dış ticarete katkısı bakımından da üzerinde önemle durulması gereken ve doğru strateji ve politikalarla geliştirilmesi gereken bir alandır. Bu alanda sağlanan dış ticaret fazlasının artırılması gerekmektedir.

2.2.4. Tekstil Ve Konfeksiyon Sanayinde İstihdam

Tekstil ve giyim sektörü, sadece dış ticarete yaptığı katkı nedeniyle değil, istihdama yaptığı katkı nedeniyle de önemli bir yere sahiptir.

Tekstil sektörü, istihdam açısından ele alındığında, sektörün emek yoğun bir yapıda olduğu bilinmektedir. Ayrıca halen tüm dünyada istihdam olanaklarının yüksek olduğu bir sektör konumundadır. Bu nedenle, istihdam açısından ülkemiz için de hayati öneme sahiptir. Bilindiği üzere her ülkenin başlıca sorunlarından biri işsizliktir. Dolayısıyla yoğun istihdam olanaklarına sahip bir sektör de, bir ülkenin işsizlik sorununa çözüm bulması açısından hayati öneme sahiptir. Bu nedenle, tekstil sektörü de Türkiye için ciddi bir öneme sahiptir.

2007 rakamlarına göre, şu an sektörde 600 bini kayıtlı olmak üzere, 2 milyon 500 bin insan, tekstil ve hazır giyim sektöründe istihdam edilmektedir.⁸⁸ Görüldüğü gibi sektörde ciddi bir kayıt dışılık ve enformal istihdam sorunu söz konusudur.

Dolayısıyla, tekstil ve konfeksiyon sektörü, bıçağın 2 yüzü gibidir. Bir taraftan emek yoğun bir sektör olması nedeniyle, yoğun iş olanakları yaratıp, işsizliğin azalmasına yardımcı olan bir yönü vardır. Ancak diğer taraftan da ciddi bir sorun olan, kayıt dışılığa ve enformal istihdama çok açık bir alandır. Dolayısıyla bu sektörün ülke ekonomisine katkılarının artırılması için, öncelikle sorun teşkil eden şeylerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu noktada yapılması gereken ise, öncelikle sorun tespiti yapılması ve bu sorun için çeşitli öneriler ortaya atılarak, içlerinden en iyi olanın seçilmesi ve bir an önce uygulamaya geçirilmesidir.

⁸⁸ (Erişim) <http://www.aksyon.com.tr/detay.php?id=23510>, 16.11.2006

Bu sağlanabildiği taktirde, hem ũlkenin istihdam olanakları artacak, hem de sektörde birtakım haklardan yoksun olarak istihdam edilen işçilerin sorunları da çözümlerek, ũlkede refah düzeyi artırılabilir.

2.3. TÜRK TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN YAPISAL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2.3.1. Teknoloji Sorunu

Tekstil sektöründe, teknoloji sorunu, üzerinde önemle durulan bir meseledir. Tekstil sektörü, gerek Avrupa pazarlarına yakınlık, gerek ucuz hammadde ve işgücüne sahip olması gibi avantajlara sahip olduğu için, Türk sanayicileri bu avantajların ışığında boğulup, teknolojik gelişmeleri göz ardı etmektedirler. Özellikle 1980'lerden sonra, Türkiye, tekstilde ihracat artışında yakaladığı başarıyı, ucuz işgücü ile desteklemeyi başarmış ancak, teknolojik gelişme düzeyi, rakiplerininkinden daha düşük kalmıştır. Bu nedenle de, söz konusu durum, Türk tekstil sektörünün rekabet gücünün daha üst seviyelerde olmasını engellemektedir.

Türkiye'de teknoloji üretimi yapılamamaktadır. Bu nedenle makine parkı da ithalat yolu ile dışardan getirilmektedir. Ülkemizde teknoloji üretilmemesi teknolojinin dışarıdan ithal edilmesine yol açmaktadır, ancak burada da finansman problemi nedeni ile, yeni teknolojiler kısıtlı olarak ithal edilirken, büyük ölçüde eski teknolojiler ithal edilmek durumunda kalınmaktadır. Ayrıca teknolojinin büyük bir hızla gelişmesi sonucu da makineler kısa sürede eski teknoloji haline gelmektedir.⁸⁹ Türk tekstil sektöründe kullanılan teknolojinin ithal olması, bu teknolojiyi kullanan işçilerin de bunu kullanma bilgisine sahip olmaması durumu ile bir araya gelmekte ve bu durum verimsizliğe ve üretim kayıplarına yol açmaktadır.⁹⁰

⁸⁹ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:113

⁹⁰ Abdulvahap Özcan, Türkiye ve A.B.'de Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998, s:17

Özetle, Türkiye’de tekstil makineleri AR-GE çalışmaları sonucu üretilen makinelerden değil, patent ve lisanslara dayalı olarak, dışardan teknoloji transferi yolu ile alınarak kurulmuş makinelerden oluşmaktadır. Burada da teknoloji satan taraf, karşı tarafı kendine bağımlı kılmak için gerekli bütün önlemleri almaktadır.

Ayrıca dışarıdan transfer edilen teknolojinin getirdiği göze fazla görülmeyen dezavantajları da vardır. Örneğin söz konusu teknoloji transferi nitelikli işgücü gereksinimini artırmakta ve ülkemizde bolca bulunan nitelsiz işgücünden yararlanma imkanını minimuma indirmektedir. Ayrıca bu transfer edilen yeni teknolojiler ile el emeğinden tasarruf sağlanmakta ve bu durum da istihdam olanaklarını azaltarak, Türkiye gibi işsizlik sorununun olduğu bir ülkede, bu sorunu daha da artırmaktadır.

Teknoloji ithalatının beraberinde getirdiği bir diğer olumsuzluk ise yerli makine sanayisini öldürmesidir. Oysa yerli tekstil makineleri üretiminin ülkemize büyük faydaları vardır. Örneğin tekstil ve konfeksiyon ihracatından elde edilen gelirler, tekstil makineleri ithalatı finansmanında kullanılmayacak, söz konusu tutarlar ülke içinde kalacaktır. Ayrıca alım sonrası sorunlar daha kolay çözülecek ve dışa bağımlılık azalacaktır.

Teknoloji sorununun çözümü için neler yapılabileceğine bakılacak olursa; birincil ve öncelikli hedefimiz, teknoloji transfer eden değil, teknoloji üreten ülkeler düzeyine gelebilmektir. Bunun yolu da, araştıran, üreten, bilim üreten bir toplum yapısına kavuşmak, bu tür bilimsel araştırmaları desteklemek, teşvik etmektir. Bilim adamlarımızın yurt dışına kaçmasını engellemek için, yurt dışında onlara sunulan imkanları onlara sunarak, Türkiye’de de teknoloji üreten insanların olduğu bir yapıyı kurarak, bu seviyeye ulaşmak mümkündür. Ancak bu, uzun vadeli bir plan olabilir. Kısa vadede ise yapılabilecek şey , içinde bulunduğumuz durumu en faydalı hale getirmek olacaktır.

Şu an teknoloji transfer eden ülke konumunda olduğumuza göre, burada faydayı nasıl artırabiliriz' i bulmalıyız. Tercihlerimizi, alternatifler arasında en iyi olanı seçme yönünde kullanarak bunu başarabiliriz. Örneğin teknoloji transferi kontrol mekanizmasının devreye sokulması uygulaması başlatılabilir. Burada, makine ve tesis seçimi yapılırken, seçilen teknoloji, ülke şartlarına en uygulanabilir ve en faydalı olan teknoloji olmalıdır. Bunun için de transfer edilecek teknolojiler hakkında bilgi edinmek ve alternatif teknolojileri değerlendirmek gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda teknoloji satıcısı karşısında pazarlık gücümüzü de artıracaktır. Böylece teknoloji satıcıları arasında artan rekabetten yararlanarak, Türkiye koşullarına en uygun seçimi yapmak mümkün olabilecektir.⁹¹

⁹¹ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri,Önemi ve Sorunları,Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996,s:115

2.3.2.Hammadde Sorunu

Tekstil'in temel üretim girdilerinden biri pamuktur. Zaman içinde çeşitli dönemlerde pamuk maliyetlerinde çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Türkiye, pamuk üretiminde 900 bin ton civarında pamuk üretimi ile, dünyada yedinci ülke olmasına rağmen, özellikle 1994 yıllarına kadar Türkiye'de pamuk fiyatları, dünya pamuk fiyatlarını aşan bir maliyetle sektörün karşısına çıkmıştır. Bu da tekstil sektörü için, ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Pamuğun bu ciddi maliyet yaratma durumu, özellikle 1993-94 dönemlerine kadar söz konusu olmakta idi. Bu yıllarda Türkiye'de pamuk alımları devlet tarafından, "taban fiyat" sistemine göre belirlenmektedir. Bu sistemde, pamuk, tekstil sektöründe hammadde olarak kullanıldığı için, maliyet artışlarına yol açmakta ayrıca pamuğun fiyatının günün ekonomik koşullarına göre belirlenmemesi ve fiyatının dünya fiyatları üzerinde kalmasına yol açmakta idi.⁹² Pamuk fiyatlarının dünya piyasaları üzerinde seyir etmesi sonucu, tekstil sanayicisi hammadde ithalatına yönelmiştir.⁹³

Bu sorunlar sonucu 1993 ve 94 döneminde, pamukta uygulanan destekleme alım politikaları terk edilip, yerine, pamukta prim sistemi getirilmiştir. Yeni sisteme göre, üretici, sanayiciye, dünya fiyatlarından hammadde temin edecek ve yurtiçi-yurtdışı arasında oluşan fiyat farkı da üreticiye prim ödenerek kapatılacaktır. Böylece hem sanayici, hem de üreticiyi memnun etmek mümkün olmuş ve sanayicinin hammadde temini için yurtdışına açılmasına gerek kalmamıştır. Ancak burada bir sorun da pamuğun ihracatı ile ilgilidir.

⁹² İlhan Omay, Pamuk "Beyaz Altın" Tekstil İşveren, sayı 190, Ağustos 1995, Derleyen: Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:102

⁹³ Nedim Şener, Tekstil Sanayisinde Pamuk Prim Uygulaması, Dünya Gazetesi, 19.07.1994, Derleyen: Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:103

Bazı yıllarda pamuk ucuzken ihraç edilmiş, ve bu durum hem ülkemiz açısından döviz girdisinin azalmasına, hem de tekstil sanayicileri açısından döviz girdisinin azalmasına yol açmıştır.

Tekstil'in diğer bir önemli hammadde kaynağı ise yündür. Burada da birtakım problemler söz konusudur. Türkiye'de yün üretimi yetersiz olduğu için, dışarıdan ithal edilmekte ve bu durum da sanayici açısından maliyet artırıcı bir durum olmaktadır.

Tekstil'in hammadde kaynaklarından biri olan suni ve sentetik lif kaynakları ise petrole dayanmaktadır. Bu da Türkiye için ayrı bir hammadde dezavantajı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada yapılması önerilebilecek yöntemler, hammadde maliyetlerini azaltacak uygulamalardan yana olmalıdır. Bunun yöntemi ise, ya pamuk gibi üretiminde avantajlı olduğumuz hammaddeleri yoğun olarak kullanarak, tekstilde hammadde maliyetlerini minimuma indirmek olabilir, ya da dışardan ithal edilen ve ciddi maliyet sorunları yaratan hammaddelerin, alternatif ucuz ikamelerin araştırılması yöntemine başvurulması olabilir.

2.3.3. Finans Sektörü Ve Finansman İle İlgili Sorunlar

Tüm sanayi dallarında önemli bir sorun olan finansman sorunu, tekstil sanayi için de ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Ülkede yaşanan enflasyonist ortam ve tekstil sektöründeki firmaların çoğunluğunun küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden(KOBİ) oluşması, finansman sıkıntısını ortaya çıkaran temel etmenlerdir. Bilindiği üzere, finansman sorununu, verdikleri krediler ile çözen bankalar, söz konusu krediyi vermek için, firmalardan teminat almaktadır. Ancak KOBİ'lerin alacakları kredilere karşılık, teminat gösterebilecekleri maddi varlıkları olmaması, finansman bulmakta onlara sıkıntı yaratmaktadır.

Olaya tekstil ihracatçıları açısından bakılacak olursa, onların finansman kaynağı ise Eximbank'dır. Eximbank, söz konusu firmalara piyasa şartlarının altında, düşük faizle kredi sağlamaktadır. Ancak bu krediler ihracatçıların gereksinimlerinin altında kalmakta ve yeterli olmamaktadır. Ayrıca buradaki bir diğer sorun da, ihracatçıların çalıştığı bankaya tahsis edilen eximbank kredi dilimlerinin sınırlı olması nedeniyle, ihtiyaç duyacakları dönemde, ihracatçı firmaların bu kredilerden yararlanamama riskidir.⁹⁴

⁹⁴ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996,s:110

Tekstil sektörünün bankalardan finansman sağlamakta zorlanmasının bir diğer nedeni de, tekstil sektörüne verilen kredilerde, sorunlu kredilerin fazla olmasıdır. Bankacılık sektörünün 2005 yılında ürettiği 150,3 milyar YTL'lik (150,3 katrilyon Türk Lirası) kredi içerisinde, tekstil sektörünün kullandığı kredi miktarı 10,4 milyar YTL (10,4 katrilyon Türk Lirası) 'dır. Yani, sektörün kullandığı kredilerin toplam krediler içindeki payı %6,9'dur. Bu oranın bu kadar düşük olma sebebi ise, bankacılık sektöründeki toplam sorunlu kredi miktarı, bütün sektörler için % 3,3 seviyelerinde kalırken, bu oranın tekstil sektörü için % 6,5 seviyelerine çıkmasıdır. Bu da bankalar ile sektör ilişkisinde olumsuzluğa yol açmaktadır.⁹⁵ Bu olumsuzluk da bankaların sektör kredilerini reddetmesine yol açmakta ve Türkiye'nin çok önemli ve "İhracatımızın motoru" olarak anılan tekstil sektörünü, ciddi bir darboğaza girmesine yol açma tehlikesi ile karşı karşıya getirmektedir. Bu nedenle, bu soruna bir çözüm getirilmelidir.

Bu konuda getirilebilecek çözüm önerileri şunlar olabilir: Sektörde yoğun olarak bulunan ve öz sermayesi zayıf olan KOBİ'lerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri açısından, banka kredilerine çok ihtiyaçları vardır.⁹⁶ Dolayısıyla bankaların kredi değerlendirmesi yaparken, sektöre göre değil, firmaların mali tablo ve bilançolarına göre bu değerlendirmeyi yapmaları daha yerinde olacaktır. Böylece kurunun yanında yaş da yanmayacak ve mali tablo ve bilançosunda sorun olmayan firmaların finansman sorunu çözüme kavuşmuş olacaktır.

Ancak bu noktada kesin ve kalıcı çözümler önerilememektedir. Bunun temel nedeni ise 2008 yılından itibaren ülkemizde uygulamaya konulması planlanan BASEL II kriterleridir.

⁹⁵ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standart Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006 s:14

⁹⁶ M.Akif Yurtcan, Türk Tekstil Sektörü, Standart Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:23

Bankacılık sistemini yakından ilgilendiren bu kriterlere göre, artık bankaların risk yönetim birimleri tarafından krediler değerlendirilirken, firma bilançolarına göre değil, firmaların 'risk rating' kuruluşlarından aldıkları kredibilite⁹⁷ notlarına göre değerlendirilecektir. Bunun için Standart & Poors, Moodies v.b. gibi birçok denetim şirketi kurulacak ve bu denetim şirketleri, tüm şirketlere, sektördeki konumlarına göre puan verecektir. Bankalar ise kredi kullandırımı esnasında bu puanları dikkate alacak ve belli puanı alamayan şirketlerin kredi kullanması söz konusu olmayacaktır.

Bu sistem KOBİ'lerin aleyhine olacaktır, çünkü öz sermayeleri yetersiz olan bu şirketlerin, kredibilite notları da düşük olacak ve bu şirketlerin finansman sorunları ilerleyen dönemlerde daha da artacaktır. Dolayısıyla sektörde BASEL II kriterlerinin uygulaması sırasında finansman sıkıntısının çok daha ciddi boyutlara gelmesi beklenmektedir.

⁹⁷ Kredibilite: Kredi Alma Yeterliliği.

2.3.4.Tanıtım Ve Pazarlama Sorunu

Bugün dünyada, her ürünün satışı, pazarlama faaliyetlerine dayanmaktadır. Tanıtım ve pazarlaması iyi yapılamayan bir ürün, çok iyi özelliklere sahip olsa da potansiyelinin altında satış performansı gösterir. Tekstil ve konfeksiyon sektörü de pazarlama stratejisini iyi belirleyemediği sürece, satış performansı, beklenen düzeye ulaşmayacaktır. Ancak tekstil ve konfeksiyon sektöründeki pazarlamayı, diğer sektörlerdeki pazarlama faaliyetlerinden ayıran önemli bir nokta vardır. Bu sektörde pazarlama, modaaya uygun olarak yapılmak zorundadır. Dünya piyasalarında ise moda sürekli değişmektedir. O nedenle, üreticiler mallarını pazarlarken, değişen modayı dikkate alıp, takip etmek durumundadırlar.

Pazarlama konusunda üreticilerin dikkat etmesi gereken bir diğer durum ise, ülkeler arasında örf, adet, yaşam biçimi gibi unsurların değişmesinden doğan farklılıklardır. Bu farklılıklara göre, üreticilerin farklı pazarlama stratejileri geliştirmeleri gerekmektedir. Örneğin Amerikan tüketicisi, genellikle rahat ve pratik giyim ürünlerini seçmektedir. Hâl böyle iken, abiye tarzı ya da rahat olmayan kıyafetlerin bu ülkelere pazarlanmaya çalışılması uygun bir strateji olmayacaktır.

Tekstil ürünlerinin pazarlamasında karşılaşılan bir diğer problem ise ambalaj ve kalite problemidir. Bir ürünün ambalajı, onun pazarlamasında ciddi öneme sahiptir. Kalite ise en önemli konudur. Ancak kaliteli mal üretmek tek başına yeterli değildir. Bugün tekstil ürünleri pazarlaması konusunda Türkiye'nin karşılaştığı en büyük problem "Türk Malı" imajının yaratılamamasıdır.⁹⁸

⁹⁸ Rezan Tatlıdıl, On İki Üyeli A.T.'ye Tekstil ve Hazır Giyim İhracatının Geliştirilmesinde Pazarlama Karmasının Oluşturulması, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1987, s:3; Derleyen: Abdulvahap Özcan, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 1998, s:20

Burada ülke olarak yapmamız gereken, kendi markamız altında hazırladığımız koleksiyonu yurt dışına tanıtmak, tanıtımını yapmak ve yurt dışında bu markanın pazarlamasını yapmaktır. Böylece yurt dışında “Türk Malı” imajını yaratabilir isek, Türk tekstil ürünleri yurt dışında aranan ürünler haline gelebilecektir.

Dolayısı ile tüm sektörlerde olduğu gibi, tekstil sektörü için de pazarlama en can alıcı noktadır. Pazarlama faaliyetleri iyi olan her sektör, daima başarılı olacaktır. Bu nedenle sektörde dengelerin iyi kurulabilmesi için, pazarlama faaliyetleri ve özellikle de uluslararası pazarlama faaliyetleri geliştirilmelidir. Uluslararası pazarlama üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır çünkü bugün sektörün % 70-80’i ihracata dönük olarak çalışmaktadır. Tabi pazarlama faaliyetleri, üreticilerin taahhütlerini yerine getirmeleri ile desteklendiği sürece, başarı kaçınılmaz olur. Burada, üreticilerin yurt dışı ile yapmış oldukları anlaşmalarda, zaman taahhütlerini, kaliteli ürün ve ambalaj taahhütlerini, anlaşmadaki şekli ile yerine getirmeleri esastır.

Bugün ülkemizin tekstil ürünleri pazarlaması konusunda karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de pazarlama konusunda, sadece birkaç ülke üzerinde yoğunlaşılmasıdır. Oysa bu, bizim için sakıncalıdır. Bu ülkelerde yaşanan en ufak bir ekonomik kriz ya da siyasi kriz, sektörü yakından etkilemektedir. Bu nedenle yapılması gereken şey, yeni pazar arayışlarına girilmesi ve yeni pazarlar bulunması için, teşvik ve araştırma fonlarının tahsis edilmesidir.

Böylece pazar yelpazesi geliştirilip, birbirinden farklı pazarlara yerleşme olanağı sağlanarak, tek pazarın yarattığı olumsuz etkilerden sektörü korumak mümkün olabilecektir.⁹⁹

⁹⁹ Anonim, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi, Tekstil İşveren, Sayı 161, Eylül 1992,s:22, Derleyen; Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:122

Yapılabilecek bir diğer aktivite ise, pazarlama faaliyetlerinde, yurt dışına açılan sergi ve fuarlara aktif katılımın sağlanması olabilir. Bu durum, tekstil ürünlerinin etkin bir şekilde tanıtımını sağlayacak ve bize yeni pazarlar bulma konusunda referans noktası olabilecektir.

Firmaların uluslararası pazarlara daha fazla açılabilmesi ve rekabetçi bir servis ve markaya sahip ülke konumuna gelebilmesi için, tanıtım ve pazarlama destekleri yetersiz kalmaktadır. Bu noktada, uzun vadeli kredilendirme yolu ile yurt dışında kurulacak pazarlama ve dağıtım kanallarına giriş ile ilgili yatırımlar teşvik edilmelidir.¹⁰⁰

Üzerinde en önemle durulması gereken konu ise moda olgusudur. Nasıl ki bir zamanlar moda Fransa'dan İngiltere'ye, İngiltere'den İtalya'ya geçmiş ve İtalya Avrupa tekstiline hakim olmuşsa¹⁰¹, bizim yapmamız gereken de tekstile yeni dizaynlar getirerek, bu akımı Türkiye'ye çekmek ve bunu ciddi pazarlama faaliyetleri ile destekleyerek, şu an Türkiye'de lokomotif sektör olan Tekstil sektörünün atağa geçmesini sağlayarak, Türkiye'nin dünya moda başkenti haline gelmesini sağlamaktır.

¹⁰⁰ M.Akif Yutcan, Türk Tekstil Sektörü, Standart Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006,s:23

¹⁰¹ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ üniversitesi, Bursa 1996,a:123

2.3.5. Kalite Ve Marka Yaratamama Sorunu

Türk tekstil sektörünün bugünkü mevcut durumuna bakıldığında görülmektedir ki, sektörü sürükleyen konfeksiyon alt sektörüdür. Ancak konfeksiyon sektörü de kalite standartlarına cevap verememektedir ve bu da sektör için sorun yaratmaktadır.¹⁰² Ayrıca son yıllarda Uzakdoğu ülkelerinin tekstil sektörü için rakip olarak piyasaya hakim oldukları da görülmektedir. Dolayısı ile, Uzakdoğu ülkeleri ile aramızdaki rekabette, güçlü konuma gelmek isteyen Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün, 2007-2013 yılları arasında bir yeniden yapılanma dönemine girmesi gerekmektedir. Bu yeniden yapılanma planına göre, şu an orta kalitede üretim yapan sektörün, üst kalitede ve moda, marka ürünleri üreten bir yapıya dönüşmesi gerekmektedir. Böylece üretimde sağlanacak gelişmeler sonucu, tekstil hacimsel olarak küçülürken, cirosu artacaktır. Daha yüksek katma değerli ürünlerin üretimi ile, geri kalmış illerde yeni tesislerin kurulması değil, İstanbul ve İzmir'deki tesislerin Anadolu'ya taşınması teşvik edilmeli, böylece, İstanbul, yönetim, pazarlama, tasarım ve satış gibi konularda uzmanlaşarak bir moda merkezi haline getirilmelidir.¹⁰³

¹⁰² Atilla Alptekin, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Son On Yılda Sergilediği Gelişme ve Gelecek On Yılda Beklentileri, Uluslar Arası Korumacılık Eğilimleri Karşısında Türk Tekstil Sektörünün Sorunları Semineri, s:73, Derleyen: Abdolvahap Özcan, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998, s:21

¹⁰³ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:17

2.3.6.Yüksek Enerji Maliyetleri Ve Enerji Sorunu

Enerji maliyetlerinin pahalı oluşu, Türk tekstil sanayinin dünya ile rekabetinde, önündeki en büyük engellerdendir. Ülkemizdeki enerji fiyatlarının rakip ülkelerin üzerinde olması, üretimin temel girdilerinden biri olan enerji alanında firmalarımızın, rakiplerine göre 1-0 yenik olarak ihracat mücadelesine başlamasına neden olmaktadır. Ülkemizde enerji üretimi konusunda bir darboğaz mevcuttur ve bu darboğaz da üretimi olumsuz etkilemektedir. Son günlerde sıkça yaşanan elektrik kesintileri, üretim kayıplarına yol açmaktadır. Ayrıca enerjiye yapılan zamlar da, üretici için ciddi bir maliyet unsuru oluşturmaktadır. Dolayısı ile enerji sorunu, sektörün ve tüm sanayi sektörünün geleceği açısından ivedilikle çözülmesi gereken bir sorundur. Bu doğrultuda hükümet, geçtiğimiz yıllarda, enerji fiyatları indirimi yapmıştır ve fiyatlara mümkün olduğunca zam yapılmaması yönünde davranmıştır. Bu doğru bir uygulamadır, ancak devam ettirilmelidir. Bu bağlamda, petrol ve petrol ürünlerindeki yüksek verginin hafifletilmesi, önemli enerji indirimi ve teşviki sağlar. Tekstil sektörünün, Türk sanayi ve ihracatındaki önemi ve ayrıcalıklı yeri itibarı ile, özel enerji indirimine tabi tutulması, mutlaka yapılması gereken bir uygulamadır.

Bugün Türkiye’de sanayide kullanılan elektriğin birim fiyatı 7-8 cent/ kWh iken, bu rakam gelişmiş ülkelerin çoğunda 4-5 cent/ kWh civarındadır. Dolayısıyla, sanayicilerimiz ve ihracatçılarımızın karşı karşıya kaldığı maliyetler, dünya maliyetlerinin çok üzerinde kalmakta ve sanayicilerimiz ucuz girdi kullanan rakiplerine karşı, haksız rekabet koşulları ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Ülkemizdeki yüksek enerji fiyatlarının bir nedeni de, enerjide kayıp- kaçak oranının yüksekliği, düşük verimlilik ve yap-işlet-devlet türü enerji santrallerinin üretim maliyetlerinin yüksek olmasıdır.

Bu noktada enerji fiyatlarının düşürülmesi için, enerji piyasası düzenleme kurulu (EPDK), Hazine, Maliye bakanlığı gibi kurumların, enerji desteği ile ilgili uygulamalar yapmaları ve bu iş için bütçe ayırmaları gerekmektedir. Şu an hali hazırda yapılabilecek uygulama, bütçe imkanları doğrultusunda, bu alana teşvik verilmesi yönündedir.¹⁰⁴ Uzun vadede ise, elektrik enerjisine alternatif ve ondan daha ucuz enerji kaynaklarına yatırım yapılarak, enerji maliyetlerinin düşürülmesi yoluna gidilebilir. Ya da, tekstil ve hazır giyim tesisleri, enerji maliyetlerinin daha düşük olduğu ülkelere kaydırılabilir. Böylece ciddi bir gider kalemi olan enerji maliyetlerinden tasarruf edilebilir.

¹⁰⁴ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:13

2.3.7. Mevzuat Ve Bürokrasi Sorunu

Tekstil sektöründeki sorunlardan biri de mevzuat ve bürokrasi sorunudur. Bu sorun, sektörün içsel dinamiklerinden kaynaklanan değil, dışarıdan kaynaklanan bir sorundur. Dış ticareti düzenleyen mevzuat ve kurumlar arasındaki koordinasyon zayıftır. Bu durum da hem zaman kaybına hem de parasal kayıplara yol açmaktadır.¹⁰⁵

Türkiye’de bürokratik ortam çalışmaya ve çalıştırmaya engel olmaktadır. Bir şirketin kurulması işlemleri 2,5 ayda tamamlanmakta; bir yatırımın sonuçlanması için ise 172 imza gerekmektedir.¹⁰⁶

Bürokrasi sorunu yüzünden özellikle ihracatta büyük ölçüde zaman kayıpları ortaya çıkmakta ve bu durum da pazar kaybı ile sonuçlanabilmektedir.¹⁰⁷

Bu sorunun çözümü için yapılabilecek olan, mevzuat ve kurumlar arasındaki koordinasyonun sağlanması olabilir. Ayrıca, ihracat, gümrük, kambiyo ve KDV mevzuatlarının elektronik ticaretteki gelişmeler çerçevesinde koordinasyonu gerekmektedir.

¹⁰⁵ M. Akif Yurtcan, Türk Tekstil Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:29

¹⁰⁶ Dr.Necdet Kenar, Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri, Kayıtdışı Sektörü Büyüten Faktörler, Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri, (Erişim) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=209>

¹⁰⁷ Halit Narin, Seminer Açılış Konuşması, Tekstil Sanayinin Sorunları Semineri, s:13, Derleyen: Abdulvahap Özcan, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998, s:19

2.3.8.Eğitim-İstihdam Sorunu

Emek yoğun bir sektör olan tekstil sektöründeki en büyük ihtiyaçlardan biri de nitelikli işgücü ihtiyacıdır. Her ne kadar, sektörde “niteliksiz emek gücü önemli çünkü onlar sayesinde iş ucuza yapılır” görüşü yaygın olsa da bu görüş yanlıştır. Çünkü her işletmede eğitilmiş ve teknik elemanlar gereklidir. Bu elemanlar, işletmenin başarısını belirleyen en önemli faktörlerden biridir.¹⁰⁸ Buradaki ana neden ise, tekstil sektöründe yeni ve ileri teknolojileri dışarıdan ithal eden bir ülke olarak, bu pahalı sistem ve makinelerin, bu konuda eğitim almamış kişilere teslim edilmesi ile vahim sonuçların ortaya çıkmasının kaçınılmaz olmasıdır. Dolayısı ile eğitilmiş işgücüne bu noktada çok ihtiyaç vardır. Ancak ne yazık ki, ülkemizde tekstil sektöründe eğitilmiş işgücü sayısının yetersiz kaldığı görülmektedir.

Burada eğitilmiş işgücü ihtiyacının bir diğer nedeni ise, sektördeki niteliksiz işgücü veriminin düşmesidir. Çünkü yeterli eğitim görmemiş elemanlar, teknik bilgi gerektiren, ileri teknoloji makinelerin bakım, ayar ve kullanımı konusunda bilgi sahibi olmadıkları için, makineleri kullanmaları halinde, gerekli verimi alamamakta , dolayısı ile de bu durum, verimin düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle mevcut sistemler ne kadar mükemmel olursa olsun, sonuçta kalite, maliyet ve verimlilik unsurları, teknik ve nitelikli elemanların niteliğine bağlı kalmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:117

¹⁰⁹ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996,s:117

Bu konuda, ülkemizdeki işgücü maliyetleri, bazı Avrupa ülkelerine göre düşük görünse de, verimlilik açısından bakıldığında, iş gücündeki eğitim eksikliği nedeniyle, verimin yetersiz kaldığı görülmektedir. Çünkü ülkemizde, kalifiye işçi eğitimi veren bir kurum yoktur. Bu nedenle işçiler yaparak öğrenme (learning by doing) metodu ile yetiştirilmektedir. Yani tecrübesiz bir işçi, tecrübeli elemanların yanına verilmekte ve işi onun yanında öğrenmektedir. Bu da, işçinin konusu hakkında tam ve detaylı bilgi sahibi olamamasına neden olmakta, ayrıca işçinin yetiştirilme süresini de uzatmaktadır. Oysa en büyük rakibimiz Çin, olaya eğitim yönünden de yaklaşmış ve bu konuda uzmanlar yetiştirilmesi için 28 tane Üniversite kurmuştur.¹¹⁰

Türkiye’de nitelikli eleman yetiştiren eğitim alt yapısı henüz tam yapılaşmamıştır. Bu konudaki en önemli sorun ara eleman sorunudur. Meslek lisesi mezunu eleman eksikliği söz konusudur. Çünkü bu konuda eğitim veren teknik lise sayısı ve donanımı, ihtiyacı karşılayacak kapasitede değildir. Keza aynı durum üniversitelerin tekstil mühendisliği bölümleri için de geçerlidir. Türkiye’deki eğitim sistemindeki bir eksiklik ise, yetersiz sayıdaki eğitim kurumlarının, yoğunlukla teorik bilgi üzerinde yoğunlaşarak, pratik konusunda yeterli eğitim vermemeleridir. Bu nedenle, mezun olan işgücü, işe girdiğinde, yaptığı işi öğrenme süresi de uzamaktadır.

Eğitim ile ilgili bir diğer sorun da, işçi işe alındıktan sonra, hizmet içi eğitimlerin verilmemesidir. Oysa bu eğitimler Avrupa ülkelerinde sürekli verilmektedir.¹¹¹

¹¹⁰ Teksif, Ticarete Çin Tehdidi Semineri, Zeki Polat’ın Konuşması, Teksif dergisi, Ağustos 2004, s:9

¹¹¹ Çulcuoğlu, s:66, Derleyen: Abdolvahap Özcan, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998, s:22

Ayrıca yine diğer ülkelerle bir kıyaslama yapılacak olursa, tekstil ihracatı konusunda rakiplerimiz olan Çin , Pakistan, Güney Kore gibi ülkelerde yıllık çalışma saatleri 7000-8000 saati bulurken, ülkemiz tekstil sektöründe yıllık çalışma saati 5000 saati bulmaktadır. İşte işgücü verimlerini yansıtan bu rakamlar arasındaki fark da yine temel olarak eğitim sistemindeki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır.¹¹²

Şimdiye kadar, diğer birçok sektörde de olduğu gibi, tekstil sektöründe de, eğitime gereken önem verilmemiştir. Ancak, eğitimsiz işgücü, bizim teknolojik gelişmelerden faydalanamamamız anlamına gelir ki, bu da çok zarar edeceğimiz anlamını taşır. Dolayısıyla, sektörde, kalifiye işgücüne, eğitilmiş elemanlara, iyi kreasyonlar geliştirecek tasarımcılara, yeni teknolojileri kullanacak teknisyen ve mühendislere, bilişim teknolojilerini kullanacak ve müşterilerle diyalog kuracak işletmecilere ihtiyaç vardır.¹¹³

Dolayısı ile sorunun çözümü için, öncelikle eğitim sisteminde bozuk olan tarafların düzeltilmesi gerekmektedir. Öncelikle yetersiz sayıdaki teknik ve mesleki eğitim veren kurumların sayısı artırılmalı, burada verilen eğitimin kalitesi de artırılmalıdır. Eğitim kurumlarında verilen eğitimler, pratik bilgilerle desteklenmeli ve böylece işi öğrenme sürecinden tasarruf edilmelidir. Bunun yanında hizmet içi eğitimler artırılmalı ve böylece çalışan elemanların da nitelikleri artırılmalıdır. Ayrıca en önemli nokta da, eğiticilerin eğitimidir. Çünkü sektöre nitelikli eleman yetiştirecek eğiticilerin de, nitelikli olması gerekmektedir.

¹¹² Varol, a.g.e,s:67, Derleyen: Abdulvahap Özcan, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998,s:22

¹¹³ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:119

Eğiticiler yeni teknolojiler konusunda bilgi sahibi olmalı ki, elemanları bu konuda yetiştirebilsinler. Bu konuda da, eğitici yetiştiren kuruluşlara, bu teknolojilerin yakından takip edilmesi için teşvik verilmesi uygun bir yöntem olabilir. Genele bakılacak olursa, verimlilik ve kaliteyi artıracak eğitimler sürekli olarak gerçekleştirilmelidir.¹¹⁴

¹¹⁴ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, s:17

2.3.9. AR-GE Sorunu

AR-GE, açık hali ile araştırma- geliştirme anlamını taşımaktadır. Türk tekstil sanayinin temelde yatan en önemli eksikliği AR-GE ve ÜR-GE fakirliğidir. Ülkemizde tekstil sektöründe AR-GE faaliyetlerine gerekli önem verilmemekte ve teknoloji üretimi ihmal edilmektedir.¹¹⁵ Oysa, teknoloji üretimi şu anda dünyada büyük bir hızla ilerlemektedir ve Türkiye'nin bu ilerleyişin gerisinde kalması, ülkemiz için ciddi bir dezavantaj oluşturmakta ve teknoloji üretemeyen bir ülke olarak, hep dışarıdan teknoloji transfer etmek durumunda kalmaktayız. Bu durum da bize pahalıya patlamaktadır. Bizi hem yurt dışı piyasasına bağlı hale getirmekte, hem de yeni teknolojiler çok pahalı olduğu için, hep ucuzlamış eski ve modası geçmiş teknoloji transferi yapmak durumunda bırakmaktadır. Oysa sanayileşmiş ülkeler bugün teknoloji üreten ülke olma avantajına sahipler ve bunu en iyi şekilde değerlendirerek, yüksek katma değerli, yüksek kaliteli ve yenilik yoğun, özel ürünler üretimine yönelmişlerdir.¹¹⁶

Bugün, AB ülkeleri tekstil sanayinin en büyük gücü, AR-GE ve ÜR-GE faaliyetleri, yenilik ve teknolojidir. Bu faaliyetler sonucu 2004 yılında AB 15 tekstil sanayinde ve Türk tekstil sanayinde yaklaşık aynı sayıda insan çalışarak, AB 15, 197 milyar\$, Türkiye ise, 25 milyar\$ ciro sağlamışlardır.

¹¹⁵ TMMOB,a.g.e, s:29, Derleyen: Abdulvahap Özcan, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998, s:20

¹¹⁶ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006,s:17

AB, ABD, Japonya gibi bilgi toplumu ülkeler, son 30-35 yılda, üstün AR-GE teknolojileri ve yenilikçilik yeteneklerini kullanarak, tekstil sanayilerini yeniden yapılandırmışlar ve işin hamallığı olan standart- sıradan malların üretimini, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, el emeğinin ucuz olduğu Doğu Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika ülkeleri ile Orta ve Güney Amerika ülkelerine bırakmışlardır. Böylece kendi tekstil ve hazır giyim sanayilerinde çalışanların sayısı %70-75 azalırken, sektörün cirosu önemli miktarda artmıştır.

AB'nin bu yapısına sadece, 2005 yılında kaldırılan kotaların ve korumacılığın sona ermesi biraz ket vurmuştur. Çünkü Çin, insafsız bir şekilde haksız ticaret uygulamaları ile piyasaya girmiştir. Bunu gören AB ise 2004 yılında yüksek seviye grubunu kurmuştur. (High Level Group). Bu grup da AB'de tekstil teknolojisi, AR-GE, ÜR-GE, yenilikçilik faaliyetlerinin 2020 yılına kadarki ayrıntılı yol haritasını çizmek üzere 17 Aralık 2004'de tekstil teknolojisi platformunu kurmuştur. Türkiye'de bu platforma üyedir.¹¹⁷ Bu platforma göre, artık sıradan ürünlerden özel ürünlere, yeni tekstil uygulamalarına ve kişiye özel üretime yönelim olması yönünde kararlar alınmıştır.

Dolayısıyla, Türkiye'nin de AB'deki gibi AR-GE ve teknoloji faaliyetlerine gereken önemi vermeye başlaması, bu alanlara gerekli, kaynağın ayrılması ve AR-GE faaliyetlerinin olabildiğince desteklenmesi şarttır.

Ayrıca acilen, yeterli sayıda AR-GE uzmanı yetiştirilmelidir. Bunun için, interaktif, akıllı tekstiller, yüksek performanslı teknik tekstiller, kişiye özel kitlesel üretim gibi geleceğin ürün ve yöntemlerinin en ileri düzeyde üretildiği tekstil enstitüleri kurulmalıdır.

¹¹⁷ Prof. Dr. Işık Tarakçıoğlu, Tekstil AR-GE'si Konusunda Gelişmelerin Türk Tekstil Sanayine Muhtemel Etkileri, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:86

Ayrıca AR-GE faaliyetleri ile ilgilenen kurumlar arasında işbirliği ve işbölümü olmalıdır. Bu kapsamda Tübitak tekstil araştırma merkezinin, tekstil kümelerinin bulunduğu il merkezlerinde AR-GE laboratuvarları kurması ve bu laboratuvarların, o ildeki tekstil faaliyeti alanında uzmanlaşması sağlanmalıdır. (Örneğin, Bursa’da sentetik elyaf, iplik ve kumaş, Denizli’de havlu, bornoz ve ev tekstili, Adana’da pamuklu dokuma, Gaziantep’te makine halıcılığı v.b. gibi)¹¹⁸

Bugün birçok AB ülkesinde tekstil üniversiteleri ve araştırma merkezleri mevcuttur. Dolayısıyla gerekiyorsa, ülkemizde ilk tekstil üniversiteleri konusunda onlardan destek alınıp, yola deneyimli insanların yol göstericiliği ile de çıkılabilir.

Bunların yanında, sorunun çözümü için yapılabilecek diğer öneriler ise, AR-GE faaliyetlerine ayrıcalık verilip, yeni teknolojiler üretilmesi için, söz konusu faaliyetlere yeterli teşviklerin verilmesi yönündedir. Çünkü bugün, Türkiye’nin tekstil alanında, katma değeri yüksek ve akıllı tekstiller alanında, teknolojik yetenek kazanması, tekstil sektöründeki rekabetçiliğimiz açısından oldukça önemlidir. Böylesi bir durum, ülkemizi çok ilerilere taşıyabilir.

¹¹⁸ Prof. Dr. Işık Tarakçıoğlu, Tekstil AR-GE’si Konusunda Gelişmelerin Türk Tekstil Sanayine Muhtemel Etkileri, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:88

2.3.10. Yatırım Sorunu

Türkiye'de tekstil sektöründe finansman sıkıntısı olduğundan, önceki bölümde söz edilmiştir. Söz konusu finansman sorunu, yatırımları da olumsuz etkilemektedir. Hem kredilerin faiz yükü, hem de makine ithalatı esnasında ortaya çıkması muhtemel kur riski (kurlar artabilir), gibi etkenler, yatırımların çok riskli olmasına neden olmaktadır. Yatırımların söz konusu risklerinin dışında bir de yatırım için yanlış yer seçimi de ülkemizin karşısındaki bir diğer problemdir. Bir diğer sorun da, yatırım teşvikleri kalkınmada öncelikli yörelere uygulanmaktadır. Bu durum da, gelişmiş bölgelerde tekstil kuruluşlarının yatırım yapmalarını güçleştirmektedir. Ayrıca, kalkınmada öncelikli yörelerde kalifiye eleman bulma sorunu da hasıl olmaktadır.¹¹⁹

Ayrıca sırf yer seçimine göre yatırımların teşviki de bir sorundur. Burada yapılması gereken, yatırımların yer seçimine göre teşviki değil, kalite artırıcı, maliyet azaltıcı yatırımların teşvik edilmesidir. Çünkü tekstil sektöründe ciddi hamleler yaparak atağa kalkabilmemizin yolu, kaliteli ve ucuz üretimden geçmektedir. Bu tarz bir politikanın benimsenmesi sonucu, zaten sektör atağa geçecek ve kaynak transferi yöntemi ile, kalkınmada öncelikli bölgelere de gerekli sermaye aktarımı yapılabilecektir. Ayrıca yeni yatırımların ilk yatırım maliyetlerinin yüksekliği nedeni ile, yeni yatırım yapmanın maliyeti de oldukça yüksektir. Dolayısı ile, yeni yatırımlara girmek yerine, daha çok mevcut yatırımların yenilenmesi ve modernizasyonuna ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bunun yanında yatırım teşviklerinin de optimal verimi sağlayacak düzeyde verilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamak için, riski yüksek, geri dönüş zamanı uzun ve yavaş olan yatırımlara teşvik verilmemelidir.

¹¹⁹ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:111

Ayrıca oyun teorisindeki gibi, rakiplerimizin stratejileri yakından takip edilerek, ona göre bir hamle yapılması da uygun olacaktır. Örneğin son yıllarda Tayvan, Hong Kong, Güney Kore, gibi rakiplerimiz, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya gibi ülkelerdeki, özelleştirme kapsamındaki konfeksiyon firmalarını almaktadırlar. Bunu yapmalarındaki temel amaç ise, söz konusu ülkelerin AB ülkelerine yakın oluşu ve bu ülkelerde kalifiye elemanın bol ve ücretlerin düşük olmasıdır. Dolayısı ile Türkiye bu yatırımları ve ardında yatan nedenleri yakından takip ederek, yatırım stratejilerini , bunları göz önüne alarak belirlemelidir.

Ülke olarak temel amacımız, minimum maliyetle, maksimum faydayı sağlayacak yatırımların yapılması olmalıdır. Dolayısıyla bunu başarmak için de, yatırımcı ve devlet arasında ciddi bir işbirliğine ihtiyaç vardır. Bu yöndeki yatırımlara, devletin her türlü destek ve teşviki sağlaması gerekmektedir.

2.3.11. Emek Yoğun Üretim Sorunu

Tekstil sektörü, kaynak kullanımı açısından emek yoğun bir sektördür. Her ne kadar, teknoloji yeniliği konusunda adımlar atılmaya çalışılsa da, temel anlayış hala emek yoğun üretim yönündedir. Sektörde emek yoğun üretim olmasının yarattığı sorunlar ise: Teknolojik yeniliklere gereken önemin verilmemesi, dolayısıyla verimlilik ve kalite açısından önemli adımlar atılamaması sorunu gibi sorunlardır. Ayrıca bir diğer sorun ise, işverenler, ucuz emek kullanarak, haksız rekabete girmekte, bu da hem işçi ücretlerini düşürmekte, hem de işverene yüksek kârlarla ve haksız kazançlarla çalışma şansı sağlamaktadır.¹²⁰

Sorunun çözümü için ise, haksız rekabetin önlenmesi ve işçi haklarının güvence altına alınması, sosyal güvence ve asgari ücret politikaları gibi sosyal güvenlik politikalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, teknoloji yatırımlarına da kaynak ayrılarak, sektörde verimlilik ve kalite artışı sağlanması gerekmektedir.

¹²⁰ Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, Bugünden Yarınlara Teksif, Teksif 1999, s:44

2.3.12. Kayıtdışı Çalışma Sorunu

Ülkemizde tekstil sektöründe yaşanan en önemli sorunlardan biri de kayıt dışı çalıştırma sorunudur. Resmi kayıtlara göre, dokuma sektöründe çalışan işçi sayısı 600 bin civarındadır. Oysa bilindiği üzere, sektördeki istihdam bu rakamın çok üzerindedir. Teksif 2007 seminerinde belirtildiği üzere şu an sektörde toplam 2 milyon 500 bin işçinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir. Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığını yetkililerinin resmi ifadelerinde belirttiği rakamlar da bunu doğrulamaktadır.¹²¹

Dolayısıyla bu rakamlardan da görüldüğü üzere sektörde çalışanların %75'i kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Bu durum hem işçileri hem de devleti ciddi kayıplara uğratmaktadır. Kayıt dışı çalışan işçiler, iş güvenliğinden, sağlık sigortası, çalışma hakları gibi kendilerini koruyan sosyal güvenlik unsurlarından faydalanamamakta, devlet ise, vergi ve SSK primlerini alamadığı için, ciddi zarara uğramaktadır. Bu nedenle vergilendirilmemiş, haksız kazancın hakim olduğu bu sektörde, işverenler sigorta primi ödememekte, bu da ülkemizin sosyal güvenlik sisteminde derin yaralar açmaktadır. Bu şeklide, kayıt dışı istihdam sağlayan işletmeler, yasalara uygun çalışan işyerleri karısında haksız rekabet yolu ile kâr elde etmektedir. Dolayısıyla yasalara uygun çalışan işyerleri mağdur olmakta ve haksız rekabette ısrar eden işletmeler güçlenerek büyümektedir.

Burada sadece yasalara uygun çalışan işyerleri değil, kayıt dışı çalıştırılan işçiler de mağdur olmaktadır. İşçilerin emeklilik hakları, sağlık sigortası v.b. gibi hakları yoktur. Dolayısıyla bu durum ciddi sosyal sorunlara yol açabilir. Ayrıca bu durum, sosyal güvenlik kurumlarının dengesini ve verginin adil dağılımını da bozmakta ve ülke için çok ciddi bir gelir kaynağı olan vergi kayıplarına yol açmaktadır.

¹²¹ Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, Bugünden Yarınlar Tekstif, Teksif 1999, s:44

Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi çok kolay değildir. Ancak sorunu azaltıcı bir takım yöntemlere başvurulabilir. Devlet, gelir artırıcı önlemleri araştırmak yerine, öncelikle, ciddi bir gelir kaybı yaratan sistemdeki bu deliği kapatmalıdır. Sektörde kayıt dışılığı birincil tehdit olarak görüp, onu yok etmek, kangren olmuş damarlardan birine işlerlik kazandırmak anlamına gelir.¹²²

Dolayısıyla kayıt dışı istihdamın önlenmesi için devletin çok ciddi önlemler alması gerekmektedir. Bu faaliyete yönelen işyerlerine çok caydırıcı para cezaları ve hapis cezası gibi cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Ayrıca denetimler artırılmalı, böylece işverenlerin bu kadar rahat davranmalarının önüne geçilmelidir. Ayrıca işçileri bilinçlendirmek için, seminer ve konferanslar düzenlenmeli, onlara güvenceli çalışmanın yararları can alıcı örneklerle anlatılmalı ve sigortasız çalışmanın, başlarına ne tür şeyler getirebileceği konusunda bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır. Tüm bunların yanında, sektörde, işçi haklarını koruma merkezi oluşturulmalı ve sigortasız olarak çalıştırılmak ya da hakları gasp edilmek istenen işçilerin bu merkeze başvurmaları sağlanarak, hem onların haklarının daha iyi korunması, hem de sektörde iç denetim mekanizmasının kurulması sağlanmalıdır.

¹²² İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:16

2.3.13. Kadın Ve Çocuk İşçi Sorunu

Tekstil sektörü, emek yoğun bir sektör olması ve ülkemizdeki uygulamasına bakıldığında, nitelikli ve kalifiye elemana fazla ihtiyaç duyulmaması nedeniyle, bu sektörde kadın ve çocuk emeği istihdamı yoğunlaşmaktadır. Bugün sanayide çalışan kadınların %75'i tekstil sektöründe istihdam edilmektedir.

Kadınların tekstil sektöründe çalışması bir sorun teşkil etmemektedir tabi ki. Burada sorun teşkil eden ana nokta, konfeksiyon sektöründe istihdam edilen kadınların genellikle küçük atölyelerde ve her türlü hijyenik koşullardan ve sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmak zorunda kalmalarıdır.¹²³ Aynı koşullar çocuk istihdamı açısından da geçerlidir. Çocuk istihdamı legal bir uygulama olmadığı için, çocuklar genellikle eve iş verme sisteminde yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak küçük ölçekli işyerlerinde de kayıt dışı olarak, ağır çalışma koşullarında çok düşük ücretlerle çalışan çocuk işçilere rastlanmaktadır.

Kadın ve çocukların tüm bu olumsuz koşullar altında, güvencesiz olarak çalıştırılmasını önlemek için, kayıt dışı istihdamı önlemek adına önerilen tedbirler aynen uygulanmalıdır. Özellikle çocuk işçi çalıştırmanın ve çocukları ağır koşullarda çalıştıracak sömürünün önüne geçilmeli, bunu yapan işyerlerine kapatma cezası, para cezası ve hapis cezası gibi çok ciddi cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Bu işyerlerinden alınan para cezaları ve devlet desteği ile bir fon kurulmalı ve bu fondan, ihtiyacı olan kadın ve çocuklara, fakirlik yardımı yapılmalıdır. Böylece, geçim sıkıntısı nedeniyle bu tür işlere yönelmenin az da olsa önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

¹²³ Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, Bugünden Yarınlara Teksif, Teksif 1999, s:45

2.3.14. Çalışma Biçimleri Ve Ücretler Sorunu

Sektörde çalışan işletmelerin büyük bir çoğunluğunu KOBİ'ler oluşturmaktadır. KOBİ'lerin çalışanlara uyguladığı politika klasik çalışma biçimleri politikasıdır. Yani çalışma saatleri yasal sürelerle uygundur. (Haftada en çok 45 saat)¹²⁴. Yasal çalışma saatlerinin aşıldığı durumlarda, mesai zammı ödenmektedir.¹²⁵ Ancak, bu aynanın bir yüzüdür. Öteki yüzünden yansıyanlar ise, kaçak işçiliğin yoğun olduğu, dolayısıyla yasal çalışma sürelerinin uygulanmadığı, hatta işçilerin günde 12-14 saati aşan sürelerde çalıştırıldığını göstermektedir. Özellikle de konfeksiyon atölyelerinde de bu duruma sıkça rastlanmaktadır. Çünkü buralarda üretim fason ve parça başı ücret yöntemi ile yapıldığı için, burada çalışanların da çalışma süreleri artmaktadır.

Sektördeki ücret politikaları da yine çeşitlilik göstermektedir. Kayıt dışı çalışılan alanlarda, kadın ve çocuk istihdamı yaygındır. Ve bu nedenle bu alanlarda çalışanların ücretleri asgari ücret düzeyini aşmamaktadır. Ancak sektörde çalışan nitelikli işgücünün ücreti bu düzeyin üzerine çıkmaktadır. Ücret bakımından sektörün en iyi durumuna sahip olan işçileri ise, sendikalı olan işçilerdir.

¹²⁴ İş Kanununun 63. Maddesine Göre

¹²⁵ Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü, Bugünden Yarınlar Tekstif, Tekstif 1999, s:48

2.3.15. Taşeron İşçi Çalıştırma Sorunu

Diğer sektörlerde de olduğu gibi, tekstil sektöründe de, taşeronluk (alt işveren) uygulamaları söz konusudur.

Taşeron adı verilen bu firmalar, işsizliğin yoğun olduğu ülkelerde, temin ettikleri işçiler aracılığı ile, işyerlerine hizmet temin etmeye devam etmektedirler. Böylece hizmet temin ettikleri işyerlerini sendikal örgütlenme, toplu sözleşme ve grev gibi uygulamalardan yoksun bırakmaktadırlar.

Bu uygulama sonucu, aynı işyerinde çalışan ve aynı işi yapan işçiler arasında çalışma şartları bakımından farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu işçilerden biri, firmanın sigortalı işçisi iken, diğeri taşeron firmanın sigortasız ve çok düşük ücretli işçisi olabilmektedir.

Taşeron firmalar, işçilerini sigortasız çalıştırmakta ancak çok düşük ücret ödemekte ve işçilerini sürekli kontrol altında tutarak, sendikalaşmalarını önlemektedirler. Dolayısı ile bu firmalar kayıt dışı sektörün önemli temel taşlarıdır. Kayıtlı ve taşeron işçilikle, iş verenler, vergi ödememe, faturasız mal satma, sigorta primi ödememe gibi, kendi adlarına avantaj, devlet adına dezavantaj olan durumlardan yararlanmaktadırlar.

Tekstil sektöründe de maliyet avantajına sahip olmak isteyen ve sigorta, vergi gibi ödeneklerden kaçınmak isteyen işyerleri , işlerinin bir kısmını bu firmalara yaptırmakta ve böylece hem yaptıkları işleri ucuza getirmekte, hem de kazançlarının bir kısmını vergi dışı bırakmaktadırlar. Bu durum sürdüğü müddetçe, zarar gören kesim, buralarda sigortasız, sendikasız ve korunmasız olarak çalışan işgücü olmaktadır.

2.3.16. Fason Üretim Sorunu

Türkiye’de tekstil sektöründe, çok ciddi boyutlarda fason üretim yapılmaktadır. Aşağı yukarı konfeksiyon dikim atölyelerinin hemen hemen hepsi fason üretim yapmaktadır. Çünkü işletmeler, işçilik maliyetlerini öne sürmekte ve fasonun daha kârlı olduğunu düşünmektedirler.

Bu yüksek düzeydeki fason üretim, sektörde bir diğer sorun olarak değiştiğimiz kalite sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Fason atölyeler, ucuz işgücü kullanımından dolayı rekabet gücü sağlasa da, kalite yönünden sorunlara yol açmaktadırlar.¹²⁶

Ancak halen, hem ucuz işgücü avantajı, hem de pazardaki müşterilerin büyük kısmının fason talebinde bulunması sonucu, fason üretim ciddi boyutlarda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu da ülkemizdeki tekstil atölyelerinin kalite ve marka yaratamamasına neden olmaktadır. Bu durum da tekstil sektörünün 21. y.y.’daki rekabet gücüne oldukça sekte vuracak bir gelişmedir.

¹²⁶ Kırım, a.g.e, s:60; Derleyen: Abdulvahap Özcan, Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 1998,s:21

2.3.17. Uluslar Arası Ticaret Engelleri Ve İhracat Sorunu

Günümüzde, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin tekstil ihracatını sınırlama çabasındadır. Bunun için birtakım yöntemlere başvurulmaktadır. Bunlardan birincisi, söz konusu gelişmiş ülkelerin, yeni teknolojiler geliştirerek, maliyet avantajı sağlama çabasıdır. Bir diğer uygulama ise, söz konusu gelişmiş ülkelerin, kendi sektörlerini korumak için, ticaret engelleri uygulamalarıdır. Bu uygulamalar kota, yüksek gümrük vergileri gibi uygulamalardır.

2005 yılına kadar, Türkiye tekstil sektörünün ihracat kısmında karşılaştığı ana problemlerden biri, söz konusu gelişmiş ülkeler kategorisinde yer alan ABD ya da AB ülkeleri gibi ülkelerin, Türk tekstil ihracatına kota uygulamalarıdır. Bu uygulama, ülkemiz tekstil ihracatına çeşitli olumsuzluklar yaşamıştır. Söz konusu kota uygulamaları nedeniyle, ihracata konu malların satış potansiyeli düştüğü için, parça başı maliyetler olumsuz olarak etkilenmiştir. ¹²⁷ Kota uygulamasının üretici üzerinde yarattığı bir diğer olumsuz etki ise şu örnekle açıklanabilir: ABD'nin uyguladığı kotalar nedeniyle Türk tekstiller ABD'nin müşterilerinin taleplerine cevap verememektedir ve bu nedenle ABD pazarında büyük bölümünü kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak kotanın yarattığı bu riskler 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla kota uygulamasının ortadan kaldırılması nedeniyle artık söz konusu değildir. Ancak bunun yerine ülkeler yeni engeller bulmuşlardır.

¹²⁷ Mehmet Kabasakal, AT Tekstil Kotaları Dar Gelen Elbise Gibi, İSO, Temmuz 1987, s:257, Derleyen: Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:123

Damping soruşturmaları da bu engellerden biridir. AB damping mevzuatına göre, herhangi bir ülkeden yapılan ithalatta dampingli malların, herhangi bir sektördeki imalat ya da ticareti bozucu etkiler taşıdığı ortaya konulursa, topluluk komisyonu tarafından ihracat ülke aleyhine damping soruşturması açılmaktadır. Söz konusu soruşturma lehimize bile sonuçlansa, böyle bir soruşturma açılmış olması Türkiye ile ticaret yapan ithalatçıların çekimser davranmasına yol açmakta ve bu da ihracatımıza ket vurmaktadır.

Ülkelerin bilerek uyguladığı bu engellemelerin dışında, ihracatımızı olumsuz etkileyen bir diğerk engel ise kendiliğinden gelişen engellerdir. Burada piyasa şartları içinde, durumların ortaya çıkardığı dezavantajlar kendiliğinden bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal engel olarak adlandırabileceğimiz engellerden biri fiyat engelidir. Tekstil rnlerinin ihracat ürünlerini belirleyen en temel faktör fiyattır. Ancak son yıllarda ihracatta fiyat avantajımız iyice azalmış ve dünya fiyatlarıyla rekabetçi zellliğini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle son yıllarda Uzak doğu, Pakistan, Hindistan gibi işçilik maliyetlerinin düşük olduğu ülkeler, ülkemizin uluslar arası pazarda fiyat rekabetini ortadan kaldırmaktadırlar.

Doğal engel sayılan fiyat engelini ortadan kaldırmanın tek yolu maliyetleri düşürmekten geçmektedir. Oysa lkemizde bunun yerine genellikle devalüasyona başvurulmaktadır. Devalüasyon her ne kadar başlangıçta ihracat için avantajlı görünse de, Türk parasının değerinin düşürülmesi, sonrasında hammadde fiyatlarına yansımaktadır. TL deki değer dşrlş hammadde fiyatlarını yukarı çekmekte, dolayısıyla devalüasyon beklenildiği kadar ihracatı teşvik edici olmamaktadır.

Bugün ülkemiz tekstil sektörü açısından çok önemli ihracat kapıları olan AB ve ABD gibi ülkelerin uyguladığı engellerin ortadan kaldırılması gündeme getirilmelidir. Bunun için ise uluslar arası platformda sağlanan her koz, siyasi baskı aracı olarak kullanılmalıdır. Bunun olması tekstil sektörümüz için ciddi bir ilaç gibidir. Böylece tekstil ürünlerimizin tüm Avrupa ülkelerine pazarlanması söz konusu olabilecektir. Ancak sadece engellerin kaldırılması da yeterli değildir. İlgili ülkelere olan ihracatımızın devamlılığı açısından kaliteli ve marka ürünlerin imalatına ağırlık verilmelidir. Ayrıca ülke olarak tekstil ihracatında dikkat etmemiz gereken bir diğer husus da, katma değeri yüksek ürünlerin ihracatı üzerine yoğunlaşılmasıdır. Çünkü Türkiye’de yetişen 1kg pamuk, iplik olarak ihraç edilirse %40-50, dokuma olarak ihraç edilirse %110-120, hazır giyim olarak ihraç edilirse %500-600 daha fazla gelir getirmektedir. Bu nedenle Türk tekstil sektörünün ihracatta hazır giyim ürünlerine ağırlık vermesi ülkemiz lehine olacaktır. Devlet ise ihracatçıları teşvik etmelidir. Ayrıca ihracattaki gelişmeler yakından takip edilmelidir.¹²⁸

Tekstil sektörünün ülkemiz ekonomisi ve ihracatı bakımından bu denli önemli bir sektör olması nedeniyle önündeki engelleri aşarak daha da güçlenmesi ve ülkemiz ekonomisi için lokomotif sektör olma özelliğini sürdürebilmesi için her türlü hukuki, teknik desteğin verilip, ihracatın önündeki her sorunun en kısa sürede aşılması gerekmektedir.

¹²⁸ Ümit Ayaz, Tekstil Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri Önemi ve Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1996, s:126

2.3.18. Çin Sorunu

Dünya ticaret örgütü 1995 yılında Marakeş’de yapılan toplantıda bir takım kararlar almıştır. Bu kararlardan en önemlisi de 1 Ocak 2005’de tekstil ithalatına uygulanan kotaların kaldırılmasıdır. Bu karar bir çok ülke için, can alıcı gelişmelere sahne olmuştur. Çin, Hindistan, Pakistan, Bangladeş gibi ülkeler, ileride kotaların kaldırılacağını görerek, piyasalarda çok ucuza satılan ikinci el iplik ve tekstil makinelerini toplamaya başlamışlardır. Amaçları, bu makineleri, ucuz işgücü ile destekleyerek, ucuz ürünler elde etmek ve piyasaya hakim olmaktır. Geleceğin neler getirebileceğini düşünerek, 10 yıl öncesinden, kendini bu sürece hazırlayan bu ülkeler, gerçekten de bugün piyasaya hakim olmuşlardır.

Bizim gibi ülkeler ise, 2005’e kotalar kalkmayacakmış gibi bir tutum sergileyerek, kendisini bu sürece hazırlamayarak en büyük hatayı yapmışlardır. Bu sorun, 2003 yılından itibaren Çin’in dünya tekstil piyasalarını zorlamaya başlaması ile anlaşılmaya başlanmıştır. Ancak artık biraz geç kalınmıştır.

Türkiye’de 2005’de kotaların kalkması ile ilgili, kendisi için olumlu değerlendirmeler yapmış ve böylece Türkiye’nin daha fazla tekstil ihraç edeceği yorumları yapılmıştır. Fakat Çin’in dünya tekstil ihracatındaki payını, ciddi anlamda artırmasıyla, olaylar hiç de beklendiği şekilde gelişmemiştir. Bundan sonraki süreçte, Türkiye tekstil ihracatçıları, yurtdışında Pazar kaybına uğramış, yurt dışı piyasalar ise, Çin ve diğer Uzakdoğu ülkeleri tekstil ürünlerinin istilasına uğramıştır.

2005 yılında kotalar kaldırılmadan önce de, tekstil piyasasındaki payını sürekli artıran Çin, kotaların kaldırılmasıyla birlikte, kısa sürede dünya tekstil ihracat pazarlarını ele geçirmiştir. Bu nedenle, kotaların kaldırılmasını müteakip 5 ay içerisinde ABD, bazı tekstil ürünlerinde, Çin'den yapılan ithalata kota koyma kararı almıştır. Buna gerekçe olarak ise, piyasanın Çin malları ile istila edilmesi ve bu durum sonucu, ABD'deki tekstil üretiminin yok olması ve bir çok tekstil işçisinin işsiz kalma ihtimalini göstermiştir. Bu durum ABD'ye ihracat yapan Türk ihracatçıları açısından olumlu bir gelişmedir, fakat Türkiye'nin de Çin istilasına karşı acilen önlem alması gerektiği aşîkardır.

Bugün Çin'in piyasayı istila etmesinin altında yatan en önemli neden, Çin'in haksız rekabet yapmasıdır. Çünkü Çin'de üretim sürecinde, bir çok kural göz ardı edilmektedir. Örneğin üretimde çocuk işçi çalıştırılmakta, üretim esnasında çevre kirliliğinin önlenmesi ya da çalışma güvenliğinin artırılması yönünde tedbirler alınmamaktadır. Bunların yanında hammadde fiyatları burada oldukça düşüktür ve ihracatçı firmalar, Çin hükümeti tarafından ihracat hibeleri ile desteklenmektedir. Dolayısı ile Çin tabiri caiz ise, oyunu kurallarına göre oynamamakta ve bu nedenle uluslararası kurallara göre üretim yaparak ekstra maliyetlere katlanan Türkiye gibi ülkeler açısından haksız rekabete sebep olmaktadır.¹²⁹ Çin'in pazara bu kadar rekabetçi girmesinin altında yatan bir diğer sebep de, Çin de uygulanan para politikasıdır. Çin'de sermaye hareketleri serbest değildir ve Çin'in para birimi olan Yuan konvertible değildir. Para birimi konvertible olmayan Çin gibi ülkeler, para biriminin değerini düşürerek, rekabet gücünü sürekli artırmaktadırlar.

¹²⁹ Yrd. Doç. Dr. Eyüp Bastı Türkiye Tekstil Sektörünün Çin İle Sınvı, (Erişim) www.kobifinans.com.tr, 05.02.2006

Türkiye'ye bakıldığında ise, Çin'in bu avantajlarının yanı sıra, Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu durum da tekstil sektörü için ilave dezavantaj oluşturmaktadır. Türkiye'de yurtiçi faizlerin yüksek olması ve ayrıca ülkemize yabancı sermaye girişlerinin de artması nedeniyle, TL reel olarak değerlendirilmektedir. TL 2005 nisan ayı itibarıyla 1999 yılı sonuna göre Tüfe bazında %19, Tefe bazında %27 değerlendirilmiştir. Bu durum, Türk tekstil ürünlerinin piyasada görece olarak pahalılaşmasına yol açmaktadır. Ürünlerin pahalılaşması, parasının değerini bilinçli olarak düşük tutan Çin'in iyice rekabet avantajı elde etmesini sağlamaktadır.

Tüm bu nedenlerden ötürü, Çinli ihracatçılar ile rekabet edilmesi pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, öncelikle ABD'nin de yaptığı gibi, Çin'e karşı kotaların tekrar uygulanmaya konulması, atılması gereken ilk adımdır. Bu yönde de adım atılmıştır ve 2005 yılı Ocak ayında Avrupalı tekstilciler, Çin'e karşı yaptığı basın açıklamalarından sonra, Amerikan tekstil üreticileri enstitüsü (ATMI) ile Amerikan ticari eylem koalisyonu (AMTAC) başkanları, İstanbul tekstil ve hazır giyim ihracatçıları birliği (İTKİB)'nin ev sahipliğinde "İstanbul deklarasyonu" adı altında, Çin'e karşı ortak hareket etme anlaşması imzalamışlardır. Dünya ticaret örgütüne gönderilen bu deklarasyonda, kotaların kaldırılma süresinin 31 Aralık 2007'ye kadar ertelenmesi talep edilmiştir.¹³⁰

¹³⁰ İbrahim Çağlar, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Standard Dergisi, Tekstil Sektörü, Nisan 2006, s:15

Ayrıca Çin'e karşı rekabet gücünün artırılması için de yapılması gereken bir takım şeyler vardır. Bu konuda Uzakdoğu ülkeleri ile, rekabette güçlü konuma gelmek isteyen ülkemiz tekstil sektörünün, bir yeniden yapılanma dönemine girmesi gerekmektedir. Ülkemizin, bilgi yoğunluğu ve katma değeri yüksek olan akıllı tekstiller alanında teknolojik yetenek geliştirilmesi, yenilik yoğun özel ürünler üretimine yönelmesi gerekmekte, devletin, tekstil üretiminde bu gelişmelerin sağlanması ve ihracat artışı için, ciddi teşvikler vermesi gerekmektedir.

Tekstil sektörünün sorunlarının izlenebilmesi ve çözüm sağlanabilmesi için bir devlet bakanlığı ya da sanayi ve ticaret bakanlığına bağlı bir müsteşarlığa ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Türkiye, fason üretim yerine, marka yaratma üzerine yoğunlaşmalı ve İstanbul'u dünyanın tekstil ve moda merkezi haline getirmek için girişimlerde bulunulmalıdır.

2.3.19. YTL'nin Aşırı Değerlenmesi Sorunu

Çin sorununda da değinildiği üzere, YTL'nin değerlenmesi ülkemiz tekstil ihracatını olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında, tekstil sektörünün en büyük sorunlardan olan kayıt dışı ve enformal istihdam sorununu tetikleyen unsurların başında da YTL'nin aşırı değerlenmesi gelmektedir. Birçok yazar ve ekonomist, kayıt dışılığın son yıllarda artmasının ardında YTL'nin aşırı değerlenmesinin yattığını savunmaktadır.

Tekstil sektörünün yatağı denilebilecek illerimizden biri olan Bursa'da tekstilci iş adamları, YTL'nin aşırı değerlenmesinin işleri durdurma noktasına getirdiğinden yakınmaktadır.¹³¹ Bu sıkıntının en önemli nedeni ise, YTL'nin aşırı değerlenmesinin ihracatı olumsuz etkilemesi ve girdi maliyetlerinde artışa neden olmasıdır.

Bu sorun özellikle 2005 yılından beri gündem teşkil etmeye başlamıştır. Durumun çözümü için İstanbul Sanayi Odası başkanı, Başbakan, Maliye bakanı ve Sanayi ve ticaret bakanı ve Meclis başkanı ile görüşmüşler ve bu durum ile ilgili sıkıntılarını dile getirmişlerdir. Ancak devlet bakanımız Sayın Kürşat Tüzmen, değerli YTL'ye çözüm görünmüyor, ancak faizlerin aşağı çekilmesi gerekiyor mesajını vermişlerdir.¹³²

¹³¹ , İş Dünyası Erken Seçim Beklemiyor, (Erişim) <http://www.bursaekonomi.com.tr/default.asp?page=newsopen.asp&opennews=277&qmshow=216>, 12.12.2006

¹³² C.Tanıl Küçük, İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı, Meclis Konuşması, 26 Ekim 2005, (Erişim) http://www2.iso.org.tr/tr/web/StatikSayfalar/Meclis_Konusmalari_26-10-05.aspx, C.Tanıl Küçük, İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı, Meclis Konuşması, 26 Ekim 2005, 13.06.2006

YTL'deki değeri ile ilgili Sayın Babacan'la da görüşülmüştür. Sayın Bakan, değeri YTL'nin rekabet gücüne zarar verdiğini, tekstil başta olmak üzere pek çok sektörde çok ciddi sıkıntılar yaşandığını bildiklerini belirtmişlerdir. Ancak, YTL'nin uygulanan ekonomik program çerçevesinde değerlendirildiğini, bu nedenle, değeri YTL gerçeğinin bir veri olarak kabul edilmesi gerektiğini, çözümün ise faizlerin aşağı çekilmesi olduğunu belirtmişlerdir.

Dolayısı ile görülen o dur ki, hükümetin YTL'nin aşırı değeri sorunu ile ilgili yapmayı düşündüğü bir politika söz konusu değildir. Bunun nedeninin de YTL'deki değeri menin mali politikadaki başarıyı desteklemesi olduğu düşünülmektedir. Ancak her ne kadar, hükümet programı çerçevesinde mali politikanın desteklenmesi söz konusu olsa da, sanayinin, özellikle de tekstil sanayinin rekabet gücünü hem iç, hem de dış pazarda yok ettiği yadsınamaz bir gerçektir. YTL'deki değeri ile birlikte, rekabet ettiğimiz ülkelere göre, zaten yüksek olan girdi maliyetleri, dolar bazında daha da yükselmiştir. Rekabet gücünü koruma arayışındaki işletmelerin, aşırı değeri YTL'nin ucuzlatıldığı ithal girdiye yönelmek zorunda kalması, yerli girdi üreten sanayi kuruluşlarımızın, rekabet gücüne büyük darbe vurmuştur. ¹³³

¹³³ C.Tanıl Küçük, İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı, Meclis Konuşması, 26 Ekim 2005, (Erişim), http://www2.iso.org.tr/tr/web/StatikSayfalar/Meclis_Konusmalari_26-10-05.aspx, 13.06.2006

Bugün sektörde en büyük rakiplerimizden olan Çin bile, Amerika'nın baskılarına rağmen parasının değerini yükseltmemektedir. Çin'in yapmaya çalıştığı şey, kendi parasının değerini aşağıda tutarak, mallarının ihracatına imkan veren bir kur politikası izlemektir.¹³⁴ Üstelik Çin bunu, 800 milyar\$ dış ticaret fazlası verdiği bir dönemde yapmıştır. Yani parasının değerinin yükselmesi gerekirken bile buna müdahale ederek, yükselmesine engel olmuştur. Oysa Türkiye örneğine bakıldığında görülecektir ki, dış ticaret fazlası bir tarafa dursun, cari açığımız bile bu kadar yüksek seviyelerde olmasına rağmen¹³⁵ YTL' nin değerlendirilmesi mümkün olmamalıdır. Bu durumun mümkün hale getirilmesi, gerçekçi olmayan bir kur sistemi ile, ithalatın kapılarını açmak, ihracatı, ithalat bazlı bir ekonomik aktivite haline getirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Yani ülkemiz pazar haline getirilmektedir.

Böyle bir sorunla karşı karşıya kalan sanayiciler ise, çareyi kayıt dışına yönelmekte bulmaktadır. Ancak bu yolla artan maliyetlerini aşağı çekme şansına sahip olabilmektedirler.

¹³⁴ KOBİ'lerin Rekabet Gücü Kalmadı, Mart 2006, (Erişim)http://www.kobi-efor.com.tr/haber_detay.asp?id=1525,

¹³⁵ 2007 Yılı Sonunda Beklentiler Cari Açığın 30 Milyar \$ Seviyelerinde Olması Yönünde

Dolayısıyla buradaki durum hakkında fırsat maliyeti durumu söz konusudur. Hükümet, ya YTL'nin değerli olmasına göz yumarak mali politikalarda başarı sağlayacak, ya da sanayi sektöründeki sıkıntılara kulak kabartarak, YTL'nin değerlendirilmesine engel olacaktır. Engel olması durumunda kayıt dışılığın bu denli büyümesine de engel olmuş olabilecektir. Ancak şimdiye kadar ki uygulamalar, seçimin, mali politikalardan yana olduğunu gözler önüne sermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEKSTİLDE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ VE BU SEKTÖRDEKİ ENFORMAL İSTİHDAM İLİŞKİLERİ

3.TEKSTİLDE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ VE BU SEKTÖRDEKİ ENFORMAL İSTİHDAM İLİŞKİLERİ

Kayıt dışı ekonomiye istihdam yönünden bakıldığında, enformal istihdamın büyüklüğü kayıt dışılığın boyutu için bir gösterge olacaktır.¹³⁶

Türkiye gibi sanayileşmesini tam olarak tamamlayamamış ülkelerde ise, enformal istihdam ve kayıt dışı ekonomi, vergi toplama düzeninden, sosyal refaha kadar her alanda, ekonomik gelişmeye darbe vurmakta ve devletin maliye düzenini zedelemektedir.

Kayıt dışı ekonomi ülkemizin karşı karşıya olduğu en büyük problemlerden biridir. Ancak bizim ilgi alanımız, kayıt dışı sektörün içinde yer alan enformal istihdam konusudur. Ülkemizde enformal istihdamın en yoğun görüldüğü alanlardan biri tekstil sektörü, tekstil sektörü içerisinde ise en yoğun görüldüğü yer, konfeksiyon sanayidir. Bu sanayide çalıştırılan işçilerin pek çoğu, sosyal güvenceden yoksun bırakılarak, iş güvenliği yasalarına uyulmayarak istihdam edilmekte, bu işçilerin vergi ve SSK'ları ödenmemekte, bu da devlet için temel gelir kaynağı olan verginin kaybına yol açmaktadır.

¹³⁶ ÇSGB, Yeniden Yapılanma ve Yeni Atılımlar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Faaliyet Raporu, Ankara 2001, s:439, Derleyen Sinan Binbir, Dünyada ve Türkiye’de Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Çalışma Koşullarının Analizi, Konfeksiyon Sektörünün Alan Araştırması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2002, s:192

Devletin gelirlerinin azalması, bütçe açıklarına yol açmakta ve vergisini düzenli ödeyenler açısından da, söz konusu kayıt dışı sistem haksız rekabete yol açmaktadır. Çünkü; söz konusu sistemde, kayıt dışı vergi yükümlülerinin vergi yükü dürüst vergi yükümlüleri aleyhine çevrilmekte ve buda vergi eşitsizliğine neden olmaktadır.

Konfeksiyon sektöründe söz konusu vergi eşitsizliği, işverenler arasında ortaya çıkmakta, işçilerin SSK ve vergi primlerini ödeyerek onlara her türlü yasal haklarını sağlayan işyerleri üzerine, işçilerini enformal olarak istihdam eden işyerlerinin vergi yükleri binmekte ve bu durum haksız rekabete neden olmaktadır. İşçi açısından da enformal istihdamın beraberinde getirdiği korunmasızlık, iş güvencesinden yoksun olmak gibi yükler, işçilerin omuzlarına bindirilmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sektöründe işçi sendikalarının en büyük şikayeti de sektördeki enformal istihdamın boyutudur. Özellikle tekstil ve konfeksiyon işletmelerinin yoğun olduğu büyük şehirlerin kenar semtlerinde kurulu konfeksiyon atölyelerinin tamamına yakın bölümünde kayıt dışı ekonominin tipik örneği yaşanmaktadır. Bu işyerlerinde çalışanların ancak %5'i sigortalı işçi durumundadır. Diğer işçiler sosyal güvencesiz olarak çalıştırılmaktadır. Teksif sendikasının yaptırdığı bir araştırmaya göre İstanbul Merter bölgesinde çalışan 60.000'e yakın tekstil ve konfeksiyon işçisinden yalnızca 4.000' inin kayıtlı olduğu belirtilmiştir.

Kayıt dışı istihdam etme yöntemi bir çok işveren tarafından tercih edilmekte çünkü; çalışanların ücretleri ve işverenin işgücü maliyeti olarak düşündüğü sigorta primleri, vergi ve diğer fon kesintilerinden aşırı kesintiler yapılmaktadır. Bu da hem çalışanları hem de işverenleri kayıt dışı ekonomiye zorlamaktadır. Söz konusu kesinti ve fonlar nedeniyle enformal istihdama olan talep artmaktadır. Resmi yetkililerin açıklamalarına göre Türkiye'de bir çok sektörde kayıt dışılık söz konusudur. Ancak; tekstil ve konfeksiyon sektöründe bu daha büyük boyutlardadır.

2000 yılı verilerine göre Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına kayıtlı olarak tekstil sektöründe 600.000 işçi çalışıyor görünmekte ancak bu rakamın 1.000.000 dan fazla olduğu ileri sürülmektedir. Bugün ise halen kayıtlı işçi sayısı 600.000 civarında iken sektörde çalışan toplam işçi sayısının 2.500.000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sektörü, belki de enformal istihdamın temel noktalarından biri haline gelmiştir. Bu sektörde devletin neredeyse %80'lere varan vergi kaybı söz konusudur.¹³⁷

Sektördeki bu durumun ortadan kaldırılması için, etkili vergi ve sigorta denetimi yapılmalı, konu ile ilgili yaptırımlar arttırılmalı, yasalar ve bunların etkin şekilde uygulanabilirliği arttırılmalıdır. Böylece hem devlet vergi kaybından kurtulup gelirlerini arttırabilecek hem de SSK, tahsil edemediği primlerini tahsil ederek, daha etkin bir hizmet vermeye başlayabilecektir. Böylece işçiler de hem güvenceli bir ortamda istihdam edilebilecek, hem de geleceklerini garanti altına almış olacaklardır.

¹³⁷ Kabotaj,a.g.e,s:26, Derleyen:Sinan Binbir, Dünyada ve Türkiye’de Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Çalışma Koşullarının Analizi, Konfeksiyon Sektörü Alan Araştırması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi,İstanbul 2002,s:199

3.1. KONFEKSİYON SEKTÖRÜNDE ENFORMAL İSTİHDAM VE KADIN EMEĞİ

Türkiye gibi ataerkil toplumlarda, kadınlar, öncelikli olarak ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulmaktadır. Bu nedenle toplumsal üretime aktif olarak katılamamaktadırlar. Ancak, ekonomik sorunların ortaya çıktığı dönemlerde bu durum değişiklik göstermeye başlar ve kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkarak çalışma hayatında da aktif rol almaları söz konusu olmaya başlamaktadır. Yani kadın, ev kadınlığı ve analık rolünü koruyarak, zorunlu hallerde üretime katılmaktadır. Bu nedenle kadınlar daha çok, konfeksiyon sektörü gibi, hizmetler sektöründe, ücretleri ve statüleri düşük işlerde çalışmaktadırlar.¹³⁸

Kadının çalışma yaşamına dahil olmaya başlaması ile birlikte, işyeri de kadın emeği talep etmeye başlamışlardır. Özellikle konfeksiyon sektöründe bu talebin yoğun olduğu görülmektedir. Konfeksiyon sektörünün kadın emeği talep etmesinin bazı nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi şudur: 1980 sonrasında dışa açılma sürecinde öne çıkan sektörlerin başında konfeksiyon sektörü gelmektedir. Sektörün dış pazarlara açılması için rekabet gücü kazanması gerekmektedir. Sektör bu rekabet gücünü ise, kadın emeğine dayalı olarak elde etme yolunu seçmiştir. Çünkü kadın işgücü, sektörde üretim maliyetlerini aşağıya çekmekte, enformal olarak istihdama olanak sağlamaktadır. Sektördeki firmaların avantaj olarak gördükleri bu özellikler ve tabi, kadın emeğinin de konfeksiyon üretiminin birtakım bölümlerine daha uygun nitelikte olması sonucu, konfeksiyon sektöründe ciddi bir kadın emeği istihdamı ortaya çıkmıştır.

¹³⁸ Prof. Dr. Gaye Erbatur, Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı, Türk Harb-İş, Serbest Kürsü, Mart 2000, a:18

Ancak ülkemizdeki sosyal bilincin çok fazla gelişmemiş olmasının da etkisi ile, insanlar çalışma hayatı ile ilgili gelecek kaygısından ziyade günü kurtarma çabası içerisinde. Ailede bir kişinin sosyal güvenceli olması, onlar için yeterli olmakta, bu nedenle kendileri çalışırken sigortalı olmak yerine, sigortasız ve enformal olarak çalışıp, daha çok ücret almayı tercih etmektedirler. Bu durum özellikle de kadın istihdamında sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Çünkü ataerkil bir yapıda olan ülkemizde, halen ailenin sorumluluğu erkek üzerinde görüldüğü için, erkek genel olarak sigortalı bir işte çalışmayı tercih etmektedir. Ekonomik koşulların zorlaması sonucu, aileye katkı sağlamak isteyen kadın ise, sigortasız olarak çalışmaya razı olmaktadır. Bu durum da işverenin işine gelmekte ve gün geçtikçe enformal istihdamın boyutları artmaktadır.

Alan araştırması yapılan konfeksiyon sanayinde, işletmelerin çoğunun küçük olması, işlerini fason yaptırmaları ve bu işlerin büyük bir kısmının ev eksenli çalışan kadınlar tarafından yapılması ve işverenlerin de bu konuda bilgi vermeye yanaşmamaları nedeni ile, sektördeki enformalitenin boyutları tam olarak ifade edilememektedir. Ancak, İstanbul konfeksiyon atölyelerinden bazıları ile yapılan görüşmelerden ulaşılan sonuçlara göre, sektörde neredeyse %50'den fazla işçinin enformal olarak istihdam edildiği, bunların büyük kısmını da kadınların oluşturduğu görülmüştür.

Konfeksiyon sektöründe son dönemlerde, eve iş verme sistemi oldukça yaygınlaşmış ve bu da konfeksiyon sektöründe enformal istihdamı besleyen en temel yapılardan biri haline gelmiştir.

3.1.1. Eve İş Verme Sistemi

Uluslararası çalışma örgütü (ILO)'nun tanımına göre ev eksenli çalışma, evde yapılan iş anlamına gelmektedir. Bir kişinin ev eksenli çalışan işçi olabilmesi için, işin yapıldığı yerin, ev ya da çalışanın seçtiği bir yer olması, işin bir ücret karşılığı yapılması, üretimin, malzeme ve ekipmanın kimin tarafından sağlandığı da dikkate alınmaksızın bir işverene satılmak üzere yapılması gerekmektedir. Eve iş verme sisteminde, evde iş yapan kişi, genellikle bir üretici, bir ticaretçi ya da aracı için yazılı olmayan bir anlaşma esasına dayanarak işini yerine getirmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sektöründe eve iş verme sisteminin 3 türü mevcuttur. Bunlardan birincisi: Bütün aile üyelerinin çalıştığı ve kırsal bölgelerde uygulanan el sanatları sektöründe görülen, evde çalışma sistemidir. Bunlar genellikle yabancı turistlerin taleplerini karşılamak üzere, el sanatları ürünleri üretmektedirler. Eve iş verme sistemlerinden ikincisi ise fabrikasyon imalattır. Burada yapılan iş, el sanatları üzerine evde çalışma türünden farklıdır. Bu sistemde evde çalışan işçilerin uymak zorunda oldukları çok katı kuralları vardır. Hammadde, aracı tarafından işçilere temin edilir. Bu sistemde evdeki işçiler ile, aracılar arasında bir istihdam ya da alt işverenlik ilişkisi söz konusudur. El halısı üretimi bu sisteme örnek olarak verilebilir. Eve iş verme sistemlerinden üçüncüsü ise endüstriyel evde çalışma şeklidir. Endüstriyel evde çalışanlar, elbisenin belirli parçalarının evde dikimi, iplik temizlenmesi v.b. gibi az hünere gerektiren işlerle uğraşmaktadırlar. Bu sistemde, işletmeler, evde çalışan işçilerine işi dağıtmakta, sonra bu parçalar toplanarak, fabrikada son ürün haline getirilmektedir.¹³⁹ Türkiye'de de en yaygın olarak uygulanan eve iş verme sistemi, endüstriyel evde çalışma sistemidir.

¹³⁹ Sinan Binbir, Dünyada ve Türkiye'de Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Çalışma Koşullarının Analizi, Konfeksiyon Sektörü Alan Araştırması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2002, s:55

Bir çok gelişmekte olan ülkede, üretim maliyetlerini minimuma indirmek ve piyasa dalgalanmalarına cevap verebilmek için, eve iş verme sistemi yaygın olarak kullanılmaktadır.

Sistemin bu kadar yaygın olmasının altında, işçiye ve işverene sağladığı birtakım avantajlar yatmaktadır. Bu sistemin işveren firmaya sağladığı avantajlar şöyledir:

- Firma bu yöntemle bazı işleri firma dışına atarak, hem sabit hem değişken maliyetlerini azaltma fırsatı yakalamaktadır.
- Evde çalışan işçilerin direk firma ile bir bağlantısı bulunmadığı için, söz konusu işçilere SSK, vergi gibi ödemeler yapılmamakta, bu da firma için maliyet azaltıcı bir unsur olmaktadır.
- Firma, bu işçileri sürekli istihdam etmek zorunda değildir. İşlerin yoğun olduğu dönemlerde geçici olarak bu yönteme başvurmaktadır. Dolayısı ile, iş yoğunluğunda kendisine yardımcı olacak, normal dönemlerde kendisine maliyet oluşturmayan, hazır işgücü mevcuttur.

Söz konusu sistemin işçiye sağladığı avantajlar ise:

- Genelde eve iş verme sisteminde çalışan kesim kadınlardan oluşmaktadır. Ülkemiz gibi ataerkil toplumlarda, kadının asıl görevi analık ve ev kadınlığıdır. Dolayısı ile eve iş verme sistemi, dışarıda çalışmasına izin verilmeyen kadınlar için avantajlıdır. Böylece kadın hem evde ev kadınlığı ve analık görevini yapabilmekte, hem de çalışarak para kazanabilmektedir.

Sistem bu avantajlarından dolayı, sürekli olarak büyümektedir. Tekstil ve konfeksiyon sektöründe, evde çalışanların sayısının azaldığı tek ülke Japonya'dır. Çünkü burada evde çalışan kadınlar kayıt altına alınmakta ve sendikalaşma söz konusudur.¹⁴⁰

Ev eksenli çalışma, enformal sektörde ve özellikle de konfeksiyon sektöründe, kadınların en yaygın olarak başvurduğu çalışma biçimlerinden biridir. Kadınlar parasal bir gelir elde etmek için, yaptıkları faaliyetleri evlerinde sürdürürler. Bu durumun işçi ve işveren açısından bazı yararları olduğundan bahsedildi, ancak evde çalışma sisteminin işçi ve işverene verdiği zararlar da söz konusudur.

Her ne kadar ekonomik zorlukların arttığı dönemlerde, eve iş verme sistemi onların imdadına yetişse de, sistem kadınlar için geçici ve güvencesiz bir iş niteliğinde olduğu için, söz konusu işçiler açısından hiçbir korunma ve ileriye yönelik güvence söz konusu değildir. Bu bir avantaj gibi görünse de aslında değildir. Çünkü ev eksenli çalışan kadınlar, ekonomik zorluklarla beraber, para kazanma amacındadır. Bu şekilde çalışan kadınlar genellikle parça başı ücret almaktadır. Dolayısıyla, kadın alacağı ücreti artırmak için, daha uzun saatler çalışıp, daha fazla parça üretmenin peşindedir. Bu da tabii ki, çalışma saatlerinin normal işçilerinkinden fazla olmasına yol açmaktadır. Bunların yanında, söz konusu şekilde evde çalışan işçilerin bir sosyal güvenceleri de yoktur ve sürekli işlerini kaybetme kaygısı taşımaktadırlar. Ayrıca bu sistemde, kadınlar evde iş yaparak, işverenin yapması gereken makine bakımı, ısınma, aydınlanma gibi giderleri de kendisi karşılamaktadır.¹⁴¹ Bu şekilde çalışan kadınlar ev dışına çıkmamakta ve sosyalleşme sürecine katılamamaktadır.

¹⁴⁰ ILO, Labour Practices In The Footwear, Leather, Textiles and Clothing Industries, s:35, Derleyen: Sinan Binbir, Dünyada ve Türkiye'de Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Çalışma Koşullarının Analizi, Konfeksiyon Sektörü Alan Araştırması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2002, s:56

¹⁴¹ Prof. Dr. Gaye Erbatur, Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı, Serbest Kürsü, Türk Harb-İş, Mart 2000,s:21

Sistemin işveren açısından da bazı zorlukları söz konusudur. Çünkü işveren bu sistem ile çalıştığı taktirde, malı getirip götürmek, işin denetlenmesi zorlaşmakta, yapılan işin teslimini ve kalitesini garanti altına almak zorlaşmaktadır. Ancak firmalar bu zorlukların üstesinden gelebilmek için aracılarla çalışmaktadırlar. Bu aracılar, işi alıp dağıtmakla, işin yapılmasını denetlemekle ve şirkete zamanında teslimat yapmakla yükümlüdür.

Sistemin zorluklarına rağmen, İstanbul'da firmaların %44'ü eve iş vermektedir.¹⁴² Eve verilen işler arasında en büyük ağırlığı iplik sökme ve temizleme almaktadır.

Bu sistemde eve iş alan kadınlara nasıl ulaşıldığı ise şu şekilde açıklanmaktadır: İşverenler yoğun olarak, çevrede oturan kadınlara iş vermektedir. Bu nedenle de İstanbul konfeksiyon atölyelerinin büyük çoğunluğu varoş ve düşük gelir gruplarının olduğu bölgelerde, bu kadınların oturduğu semtlerde kurulmaktadır ki, söz konusu işgücüne daha kolay ulaşabilsinler. Bunun dışında firmalar, çalıştıkları aracılar yardımı ile de bu işi yapacak kadınları bulmaktadır. Bunun dışında bir diğer yöntem ise, eğer işletme yeni kurulmuş bir işletme ise, ilan vererek eleman bulmaktadır. Ya da eğer bir süreden beri eve iş verme sistemi ile çalışıyorsa ve ani talep değişimleri ile karşılaşıyorsa, ilan yerine, çalışan kadınların oturduğu semtlerdeki çalışma isteği duyabilecek diğer kadınlara teklif götürmesi ile de bu kadınları bulmaktadır.¹⁴³

¹⁴² Prof Dr Ayda Eraydın, Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği, Dış Pazarlara Açılan Konfeksiyon Sanayinde Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın İşgücünün Bu Sürece Katılım Biçimleri, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Kasım 1999, s:117

¹⁴³ Kuvvet Lordoğlu, Eve İş Verme Sistemi İçinde Kadın İşgücü Üzerine Bir Alan Araştırması, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul, 1990, s:13

Söz konusu sistemde, eve verilen işlerin yapılabilmesi için gerekli olan malzeme, çoğunlukla işveren tarafından verilmektedir. Ayrıca bu sistemde ücretler parça başına verilmektedir. Parça başına ödenen ücretler de oldukça düşüktür. Ücretlerin düşük olması ise, bu işi yapan kadınların, yaptıkları işi, ev işlerinin bir uzantısı olarak görmelerinden ve pazarlık güçlerinin olmayışından kaynaklanmaktadır.

3.1.2.Konfeksiyon Sektöründe Çalışan Kadın Emeğinin Nitelikleri Ve Karşılaştıkları Zorluklar

Konfeksiyon sanayinde çalışan kadınların büyük kısmı, niteliksiz emek olarak adlandırılan, düşük eğitilmiş kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, vasıfsız işçi statüsünde olmaları nedeniyle ucuz işgücü niteliğindedirler, çünkü pazarlık güçleri yoktur.

Konfeksiyon sanayindeki işlerin çoğu, sabır isteyen, monoton, sürekli aynı şeylerin tekrarlandığı, sabit ve hareketlilik istemeyen işlerdir. Bu nedenle bu işlerde kadın işgücü istihdam edilmektedir. Çünkü kadının bu özelliklere yatkın olduğu, sabırlı ve titiz olduğu kanısı hakimdir.

Bu sektörde çalışan kadınların nitelikleri üzerine Eraydın ve Erendal 1996'da bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmaya göre, sektörde istihdam edilen kadınlar çoğunlukla genç, yarıdan fazlası bekar, ilkokul mezunu ve genelde düşük gelir gruplarındaki ailelerin bireyleridir.

Yani büyük şehirlerdeki gecekondu kadınlarının, konfeksiyon sanayinin ana işgücünü oluşturduğu söylenebilir. Bu kadınlar, konfeksiyon sanayinde, sektörün rekabet gücü elde etmesindeki en büyük etmenlerden biridir. Ancak, konfeksiyon sanayinde sektör rekabet gücü elde ederken, bunun bedelini, sektörde istihdam edilen kadınlar ödemektedirler. Ayda Eraydın'ın yaptığı araştırmadaki şekliyle açıklanacak olursa, kadınların ödediği bedel, aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1. Kadınlar çok zor çalışma koşullarına sahiptir: Çünkü konfeksiyon sektöründe çalışan kadınların işleri, monoton ve sürekli dikkat, sabır gerektiren işlerdir. Ayrıca iş temposu çok hızlıdır, bant sistemi ile çalışan fabrikalarda, çalışanlar birbirinin hızına ayak uydurmak zorundadır. Aksi halde, iş aksar ve bu da sorunlara yol açar. Yapılan iş yorucudur ve bu ağır tempoya rağmen ücretler düşük kalmaktadır.
2. Kadınlar erken yaşta çalışma hayatına girmektedir: Konfeksiyon sektöründe işe başlama yaşı çok düşüktür. Zorunlu eğitimin 5 yıl olduğu ülkelerde kızlar, ilkokuldan sonra, bu sektörde çalışmaya başlamaktadır. Sektörde yapılan alan araştırmasında da görülmüştür ki, bu işe başlama yaşı 10'a kadar düşmektedir Aileler de kızlarının bu atölyelerde çalışmasını desteklemekte, çünkü böylece kızlarını deneyim kazanacakları ve ileride daha iyi bir iş bulma şanslarının olacağı kanısı ile hareket etmektedirler. Tabi ki deneyim önemli bir unsurdur, ancak çocukların erken yaşta bu işe girmeleri, hem onların eğitimlerini aksatmakta hem de eğitimlerini tamamlamadıkları için, gelecekte onların daha iyi bir iş bulma şanslarını ortadan kaldırmaktadır.
3. Kadınlar çok uzun saatler çalışmaktadır: Konfeksiyon sektöründe çalışma saatleri çok uzundur. Kadınlar çoğunlukla haftada 5 gün ve günde 9-10 saat çalışmaktadır. Yapılan alan araştırmasında çalışma saatlerinin günde 11-12 saate kadar çıktığı, ve çoğunlukla hafta sonu mesailerinin de olduğu belirlenmiştir. Bu rakamlar onların normal çalışma saatleridir. Önemli siparişlerin olduğu zamanlarda, tüm gece çalışmak durumunda kaldıkları da olmaktadır. Bu ek mesailer için de çoğunlukla fazla mesai ücreti ödenmemektedir.

4. Kadınların çoğu güvencesiz çalışmaktadır: Konfeksiyon sektörü, heterojen yapıya sahiptir. Sektörde, hem büyük ölçekli ve işgücünün sigortalı olduğu işyerleri vardır, aynı zamanda da küçük ölçekli olup, fason iş yapan ve işgücünü güvencesiz olarak çalıştıran firmalar da vardır. Ancak, kayıtsız ve enformal olarak istihdam oranı sektörde o kadar çoktur ki, enformalite ve kayıt dışı istihdam konusunda ilk akla gelen sektörlerden biri tekstil ve konfeksiyon sektörüdür. Sektörde çalışanların %75'inin sosyal güvencesi yoktur. Çünkü bireylerin kafasında gelecek kaygısından ziyade, gününü kurtarma çabası mevcuttur.
5. Kadınlar kötü fiziksel koşullarda çalışmaktadır: İstanbul'daki konfeksiyon atölyelerinin pek çoğunda çok elverişsiz çalışma koşulları mevcuttur. Pek çoğu apartmanların bodrum katında, temizlik ve havalandırma sorunu olan yerlerden oluşmaktadır. Tuvaletleri kullanışsız ve kirlidir. Havalandırma özellikle yaz aylarında büyük sorun yaratmaktadır. Ayrıca gürültü sorunu da son derece rahatsızlık vericidir.
6. Çalışma ile kadınların yükleri artmaktadır: Ülkemizde kadının ana görevi ev işleri ve çocuk bakımı olduğu için, kadın bir de bunlara iş hayatını eklediği zaman, üzerine düşen yük ve sorumluluk oldukça ağırlaşmaktadır.

Ancak bu zor koşulların yanı sıra, çalışmanın kadına sağladığı güven, karar vermede özgür davranma, ailede söz sahibi olma hakkının artması gibi olumlu tarafları da vardır.

Her ne kadar olumlu etkileri de olsa bile, konfeksiyon sektörünün ciddi bir dönüşüm sürecine girmesi ve istihdamdaki bu olumsuz koşulların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Günümüzde artık, basit ve ucuz konfeksiyon ürünleri ile dünya piyasalarında kendimize yer edinmemiz pek mümkün görünmemektedir. Üretilen ürünlerin tipi ve niteliğinde dönüşüm yaşanması gerekmektedir. Ancak firmalar maliyetlerin artmaması adına, kayıt dışı işçi çalıştırmakta, işgücünün güvencesiz olmasına ve zor koşullarda çalıştırılmasına göz yummaktadır. Günümüze kadar, sektör araştırmalarından elde edilen bulgulara göre, sektörde çalışan kadınların yarıdan fazlasının sigortasız olduğu ve işyerlerinin çoğunun, sağlık bakanlığının kendilerinden istediği koşullara uymadığı ortaya konulmuştur. Üstelik bu işyerlerinin bu şekilde çalıştığı günümüzde herkes tarafından bilinmekte ancak bu sisteme göz yumulmaktadır. Çünkü görmezden gelmek, en kolay çözüm olarak düşünülmektedir.

Ancak bu göz yumma ve işgücünün bu şekilde kullanımını gizli olarak destekleme, devletin bazı işlevlerinin, istihdam sağlama görevinin kayıt dışı sektöre aktarımı anlamına gelmektedir.¹⁴⁴ Dolayısıyla görmezden gelmek ve sorumluluğu kayıt dışı sektöre yüklemek, kısa dönemde çözüm gibi görünse de, uzun dönemde sorun yaratmaktadır. Bu sorunların bedeli de, enformal olarak istihdam edilen işçiler tarafından ödenmektedir. Özellikle de sektörde yoğun olarak istihdam edilen kadın işçiler tarafından. İşçilerin söz konusu kötü çalışma koşulları ve enformal istihdamın beraberinde getirdiği, düşük ücretler, sigortasız ve güvencesiz çalışma koşullarının ortadan kalkmasının yolu, konfeksiyon sektörünün dönüşüm geçirerek, artık markalaşma sürecine girmesi ile mümkündür. Bu dönüşüm tabi ki kolay değildir, ancak imkansız da değildir.

¹⁴⁴ Atauz ve Atauz, 1992, Derleyen: Prof. Dr. Ayda Eraydın, Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emegi, Dış Pazarlara Açılan Konfeksiyon Sanayinde Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın İşgücünün Bu Sürece Katılım Biçimleri, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Kasım 1999, s:220

Nitekim İtalya örneği bunun en güzel kanıtıdır. 1960'larda, sektörde çok zayıf olmasına rağmen, günümüzde dünyanın en pahalı konfeksiyon ürünlerini satmaktadır, ve bunu da yüksek işçi ücretleri ile başarmaktadır. Dolayısı ile, konfeksiyon sektöründe, böyle bir dönüşüm olması ile ücretlerin artması ve kayıt dışı üretim ve istihdamın ortadan kalkması mümkün olabilecektir.

Bugün Türkiye'nin önünde konfeksiyon sanayi dalında, 2 yol vardır. Ya yapısal dönüşümü gerçekleştirip, moda ve marka yaratacak ve dünya pazarlarında yerini alacak, ya da mevcut yapısını sürdürmeyi seçecektir. Ancak mevcut yapısını sürdürmesi durumunda, bu Türkiye'ye geçici bir süreliğine yol aldırabilecektir. Bir müddet sonra, bugün ciddi atılımlar gösteren, bu sektöre girme çabasında olan, düşük maliyetlerle bu işi yapabilecek, maliyet avantajına sahip bir çok az gelişmiş ülke Türkiye'nin önüne geçebilecektir.

3.2.KONFEKSİYON SEKTÖRÜNDE ENFORMAL İSTİHDAM VE ÇOCUK EMEĞİ

Çocuk işçiliği, tüm dünyada yaygın ve üzerinde önemle durulan bir konudur. Uluslararası çalışma örgütü (ILO), 18 yaşın altında bulunan tüm kişileri çocuk olarak tanımlamaktadır. ILO'nun Nisan 2002'de yaptığı araştırmaya göre, dünyada 5-17 yaş grubunda 351 milyon 700 bin çocuğun, yani bu yaş grubundaki çocukların %23'ünün bir işte çalışmakta olduğu ortaya çıkmıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi, çocuk işçiliği Türkiye'de de yaygındır. Ancak bu durum özellikle bazı sektörlerde daha yaygın olarak görülmektedir. Bu sektörlerden biri de dokumacılık ve konfeksiyon sektörüdür.

Daha önce de üzerinde durulduğu üzere, kentleşme ile kırdan kente göç başlamış ve enformal sektör büyüme trendine girmiştir. Sanayi sektörüne bakıldığında ise, sanayi sektörünün bu enformaliteyi beslediği görülmektedir. Çünkü sanayide dünya pazarlarında rekabet gücü elde edebilmek için, düşük sermayeli ve emek yoğun alanlarda yoğunlaşma olmuştur. Bunlar ise, tekstil, konfeksiyon, dokumacılık gibi alanlardır. Bu sektörlerin rekabet gücü elde etmelerinin altında yatan en önemli neden ise, ucuz kadın ve çocuk emeği kullanabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu ucuz kadın ve çocuk emeği de enformal sektörden sağlanmaktadır. Dolayısıyla sanayi sektörü, enformal sektörü; enformal sektör de sanayi sektörünü beslemektedir.

Çocukların düşük ücretle, sosyal güvenlikten yoksun olarak çalıştırılması çocuk işçiliğini cazip hale getirmekte, gerekli denetim ve önlemlerin alınmaması, çocuk işçiliğini adeta körüklemektedir.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Tüsiad, Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, Aralık 2002, a:107

Çalışan çocuklara düşük ücretler ödenmesi, işverene, hem iç hem de dış pazarlarda ciddi rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Dolayısıyla çocuk işgücü istihdamı, işveren için ciddi bir maliyet avantajı sağlamaktadır. Tabi buradaki tek neden maliyet avantajı değildir. Geçici işgücü ihtiyacı dönemlerinde, çocuk işgücü imdada yetişmektedir. Ancak işveren için en önemli unsur maliyet avantajıdır.

Bir çok meslek çocuklar için uygun olmamasına rağmen, çocuk işçi istihdamının işverene sağladığı yararlar nedeniyle, bazı işlerde özellikle çocuklar tercih edilmektedir. Bu işler genellikle, basit teknoloji, emek yoğun işlerdir. Örneğin dokumacılık, konfeksiyon v.b. gibi. Bu tür işlerde çocuklar hem daha çevik, hem görüş yetenekleri daha fazla olduğu için, yetişkin işçilerden daha çok tercih edilmektedir. Özellikle, dokumacılık alanı, kız çocukların en yaygın olarak çalıştıkları iş koludur. El halısı ve kilim dokumacılığında kız çocuklarının 11 yaşından sonra tezgah başına geçtikleri görülmektedir.¹⁴⁶ Konfeksiyon sektöründe ise, eve iş alan kadınların, evde duran kız çocuklarından da yardım aldıkları, hatta onların da bu iş kolunda çalışmaya başladıkları bilinmektedir.

Ancak çalışan çocukların çoğunluğu asgari ücretin altında ücret almakta, iş güvenliği tedbirleri alınmadan, emek yoğun küçük işletmelerde çalıştırılmaktadır. Çalışan çocukların herhangi bir sosyal güvencesi yoktur. Zaten söz konusu durumdan ötürü, ucuz işgücü olarak işveren tarafından talep edilmektedir.

¹⁴⁶ Ferhunde Özbay, Türkiye’de Kadın ve Çocuk Emegi, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 55,1991,s:45

Özellikle kayıt-dışı sektörlerin aile işletmeleri niteliği taşıması, çok küçük üretim birimleri olması ve işyerlerinin herhangi bir kayda tabi olmadan üretim faaliyetlerinde bulunması, bu işyerlerinde aile üretimine katkıda bulunmak üzere yoğun bir biçimde çocuk işçi istihdamına olanak sağlamaktadır. Bu çocukların küçük bir kısmı eğitim ve çalışmayı bir arada yürütürken, çok daha büyük kısmı her seviye deki eğitimi terk ederek aile bütçesine katkıda bulunmak için ücretsiz aile yardımcısı olarak yoğun bir şekilde üretken olmayan işlerde istihdam edilmektedir.¹⁴⁷

Çocukların çalışma hayatına girmesinin ardındaki neden ise, çoğunun aile gelirlerinin düşük olmasıdır. Dolayısıyla, hükümet, çocuk istihdamını ortadan kaldırmak istiyor ise, uygulaması gereken politika, kişilerin gelir düzeylerini artırmak yönünde olmalıdır ki, aile içinde çocuğun ek gelir katkısı için çalışmasına gerek kalmasın. Yapılabilecek bir diğer uygulama ise, çocuk işgücü çalıştıran işyerlerinin sıkı takibi ve bunun tespiti halinde, işyeri sahiplerinin çok ağır cezaya tabi tutulması olabilir. Nitekim son yıllarda ILO ve tekstil işverenleri sendikası da bu konu üzerinde yoğunlaşmış durumdadırlar. Son olarak 31 Mayıs-16 Haziran 2006'da Cenevre'de düzenlenen 95. Uluslar arası çalışma konferansında çocuk işçiliğini önleme konusu, en önemli gündem maddelerinden biri olarak ele alınmıştır. Bu konferansta Türkiye çocuk işçiliğini önlemede başarılı ülkeler listesine girmeyi başarmıştır. 1992 yılından beri uygulanan proje ile Türkiye'deki 974 bin çocuk işçi sayısı yarı yarıya azaltılmıştır.¹⁴⁸ Ancak halen ülkemizde özellikle de tekstil sektöründe çocuk işgücünün varlığı yadsınamaz. Bu nedenle bu politikaların daha da başarılı olabilmesi için saydığımız tüm gerekli uygulamaların yerine getirilmesi Türkiye'nin çocuk işçiliğini azaltması konusundaki başarısını daha da ileri düzeylere taşıyabilecektir.

¹⁴⁷ Yrd.Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, (Erişim) <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, 02.02.2007

¹⁴⁸ Çocuk İşçiliğine Kırmızı Kart, Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası, Güncel Dergisi, 27 Temmuz 2006, (Erişim) <http://www.tekstilisveren.org/content/view/305/32/>, 27.07.2006

3.3. ALAN ARAŞTIRMASI

3.3.1. Araştırmanın Amacı Ve Konusu

Tekstil ve konfeksiyon sektörü, enformal istihdamın en yaygın olarak görüldüğü sanayi kollarından biridir. Bu alan araştırması ile, bu sektörde enformal olarak çalıştırılan işgücü oranının tespiti, burada çalışan işçilerin niteliklerinin tespiti, onların çalışma koşulları, sigortalılık durumları, enformal olarak istihdam edilenlerin olumsuz çalışma koşulları ve bu koşulların düzeltilmesi için beklentilerinin neler olduğunun tespit edilmesi amaçlamaktadır. Bu nedenle araştırmanın konusu, İstanbul Konfeksiyon atölyelerinde enformal olarak çalıştırılan işgücü ve bu işgücünün sorunlarından oluşmaktadır.

3.3.2. Araştırmanın Kapsamı Ve Yöntemi

Kayıt dışı ekonominin tahminine ilişkin olarak kullanılan pek çok yöntem mevcuttur. Bu yöntemler genel olarak, doğrudan, dolaylı ve karma yöntemler olarak adlandırılmaktadır. Doğrudan ölçme yöntemlerinin temelini, kayıt dışı ekonominin tahmininde anket uygulamalarının kullanılması oluşturur.¹⁴⁹ Burada da sektördeki enformal istihdamın boyutunun ölçülmesi için doğrudan ölçme yöntemi olan anket yöntemi uygulanmıştır.

Araştırma, enformal istihdam üzerine bir alan araştırması olduğu için, bir çok işveren ile görüşülmüş, ancak, işverenler işçilerine böyle bir anket yapılmasını kabul etmemişlerdir. Bilindiği üzere, kayıt dışı faaliyetlerin önemli bir kısmının yasalara aykırı olması, kişi ve kuruluşların bu tür faaliyetleri ile ilgili bilgileri gizleme eğiliminde olması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, iş yerlerinin ankete katılmak istememe eğilimleri normal karşılanmış, ancak kendilerine bu bilgilerin sadece tez çalışması için toplanacağı anlatılmıştır.

¹⁴⁹ Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi:Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17, (Erişim)<http://www.tek.org.tr>, 03.10.2006

Sadece birkaç işyeri sahibi, söz konusu çalışmanın sadece tez projesi kapsamında değerlendirileceğine inanmış ve işyerlerinin adının afişe edilmemesi şartı ile, anketin yapılmasına izin vermişlerdir. Söz konusu işyerleri İstanbul'daki konfeksiyon atölyeleridir. Bu atölyeler genellikle işlerinin büyük kısmını fason olarak yapan ve eve iş verme sistemi ile işçi çalıştıran atölyelerdir. Ancak işverenlere dağıtılan anket, evde çalışan kadınlara tek tek ulaşmak zaman alacağı için, genellikle atölyedeki işçilere doldurtulmuştur. Bu nedenle çalışmanın kapsamı eve iş alan kadınları tam olarak kapsayamamıştır.

Söz konusu araştırma, görüşme ve anket yöntemi uygulanarak belirli bir alanda gerçekleştirilmiştir. Bilgilere daha detaylı ulaşabilmek ve sonuçları daha net ortaya koyabilmek amacıyla, görüşme tekniği ile, işverenlerden detaylı bilgi alınmıştır. Böylece araştırmanın ilk veri kaynağı, işverenlerden alınan bilgiler olmuştur. İkinci veri kaynağı olarak ise, işverenler aracılığıyla, işçilere formların dağıtılması ve söz konusu işçilere sorulan sorulara verilen yanıtlar vasıtası ile ulaşılan bilgiler kullanılmıştır.

Araştırmanın değerlendirilmesi ve sonuçlarının ortaya konulması için, her iki veri kaynağı bir araya getirilerek, yeniden değerlendirilmiştir ve ulaşılan sonuçların birbiri ile çelişmediği gözlemlenmiştir. Elde edilen veriler, SPSS 15.00 versiyonunda incelenmiş olup, araştırmanın sonuçları tablolar şeklinde ortaya konulmuştur. Veriler arasında bir bağlantı olup olmadığı Ki-Kare (χ^2) ilişki analizi ile araştırılmış ve aralarında ilişki olan değişkenler tablolar halinde ortaya konulmuştur.

3.3.3. Araştırmaya İlişkin Bulgular

Yapılan alan araştırması tekstil ve konfeksiyon sektöründe kayıt dışı olarak istihdam edilen işgücü ve bu işgücünün genel nitelikleri, geleceğe yönelik kaygıları ve genel beklentilerinin tespitine yönelik yapılmıştır. Ancak işyerleri, bu çalışmanın yapılmasına, kendilerinin afişe edilmesinden korktukları için, pek yanaşmamışlardır. Bu nedenle alan araştırması çok geniş kapsamlı olarak yapılamamış, sadece çalışmanın amacına ve kendilerinin afişe edilmeyeceklerine inanan birkaç konfeksiyon atölyesinin çalışanlarına yapılabilmektedir.

Söz konusu anket çalışması, 56 kişiye yapılmış olup, sektörde çalışanlara yönelik çıkarsamalar, bu 56 kişilik örnek grup üzerinden yapılacaktır.

3.3.3.1. Frekans Dağılım Tablolarının Yorumlanması

Çalışmanın bu bölümünde anket formunda yer alan tüm sorular için toplu frekans dağılım tabloları oluşturulup yorumlanacaktır.

TABLO 7: ÇALIŞANLARA AİT DEMOGRAFİK BİLGİLER İÇİN FREKANS DAĞILIMI

<i>Demografik özellik</i>	<i>Demografik Ayırım</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzdesi</i>
Cinsiyetiniz	Erkek	10	17.9
	Kadın	46	82.1
Medeni Durumunuz	Evli	27	48.2
	Bekar	29	51.8
Yaşınız	17 Yaş ve Altı	5	8.9
	18 - 25 Yaş Arası	24	42.9
	26 - 35 Yaş Arası	15	26.8
	36 Yaş ve Üstü	12	21.4
Çalışmaya Başlama Yaşınız	17 Yaş ve Altı	26	46.4
	18 - 25 Yaş Arası	17	30.4
	26 - 35 Yaş Arası	11	19.6
	36 Yaş ve Üstü	2	3.6
Eğitim Durumunuz	İlkokul ve Altı	31	55.4
	Ortaokul	15	26.8
	Lise	9	16.1
	Yüksekokul ve Üzeri	1	1.8

TABLO 7’NİN DEVAMI:

<i>Demografik özellik</i>	<i>Demografik Ayırım</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzdesi</i>
Aylık Net Geliriniz	0 - 400 YTL Arası	31	55.4
	401 - 1000 YTL Arası	23	41.1
	1001 YTL ve Üzeri	2	3.6
Oturduğunuz Konutun Tipi	Apartman	25	44.6
	Gecekondu	10	17.9
	Ev	21	37.5
Oturduğunuz Konutun Mülkiyeti	Kiracı	20	35.7
	Ev Sahibi	22	39.3
	Ailenin, Ücretsiz oturuyor	14	25
Ücretinizi Neye Göre Alıyorsunuz	Yaptığım parça başına ücret alıyorum	3	5.4
	Standart maaş ile çalışıyorum	53	94.6
Çalışma Mekanınız	Evde	3	5.4
	Atölyede	53	94.6
Göreviniz	Şef - Ustabaşı	2	3.6
	Ara Eleman	54	96.4

3.3.3.2. Tekstil Sektöründe Çalışanların Genel Nitelikleri

Tekstil atölyelerinde çalışanların büyük kısmı bayanlardan oluşmaktadır. Örnek olarak ele alınan 56 kişilik gruptan 46'sını bayanlar oluşturmakta, 10'unu erkeler oluşturmaktadır. Buradan yola çıkılarak bir genelleme yapılacak olursa, tekstil sektöründe istihdam bayan ağırlıklıdır sonucuna ulaşılabilir.

Tekstil sektöründe çalışanların çoğunluğu, düşük eğitim düzeyindeki kişilerden oluşmaktadır. Tablodan da görüleceği üzere, örnek olarak alınan gruptan %55,4'ü ilk okul ve altı düzeyde eğitim almış, %26,8'i ortaokul mezunu, %16,1'i lise mezunu, %1,8'i de üniversite mezunudur. Bu tablo da sektörde eğitim düzeyinin ne kadar düşük olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Konfeksiyon atölyelerinde çalışanların gelir düzeylerinin de oldukça düşük olduğu ve büyük bir kısmının asgari ücret ya da daha altında ücret aldıkları tespit edilmiştir. Çalışanların %55,4'ü asgari ücretin altında bir ücretle çalışmakta, %41,1'i ise 1000 YTL'nin altında bir ücretle çalışmaktadır. Yapılan alan araştırmasında ankete katılanların sadece %3,6'sının 1000 YTL üzerinde maaş aldıkları tespit edilmiştir. Bu da tekstil ve konfeksiyon sektöründe çalışanların düşük ücret uygulamasının altında ezildiklerini gözler önüne sermektedir.

Çalışanların bu ücretleri, parça başına mı aldıkları yoksa standart maaşla mı çalıştıkları sorusuna alınan yanıtlara göre, çalışanların %94,6'sının standart ücretli olarak, geri kalan %5,4'lük kısmının parça başı ücret aldığı tespit edilmiştir. Anketler değerlendirildiğinde ise görülmüştür ki, %5,4'lük kısmı oluşturan, parça başı ücret alan kesim, eve iş verme sistemine göre, evde çalışan işçilerden oluşmaktadır Atölyede çalışan işçilerin hepsi standart maaşlı olarak çalışmaktadır.

Örnek gruba bu sektörde çalışma nedenleri sorulmuş olup, alınan cevaplara göre,%66,4 gibi büyük bir kısmının ekonomik nedenlerden ötürü bu işi yaptığı tespit edilmiştir. %19,6'lık kesim ise başka bir iş bulamadığı için bu işi yaptıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu tablo aslında enformellik olgusunun neden sektörde bu kadar çok olduğuna da ışık tutmaktadır. Ekonomik sıkıntılardan ötürü sıkıntı çeken ve başka sektörde çalışma imkanı bulamayan vasıfsız işgücü, tekstil sektöründe düşük ücretlerle ve birtakım haklarından yoksun olarak enformal olarak istihdam edilmeye razı olmaktadır.

Sektörde çalışanlara, gelirlerinin yeterli olması durumunda yine bu işi yapmaya devam edip etmeyecekleri sorulmuş olup, kişilerin yarısı işe devam etmeyeceğini belirtmişlerdir. Ancak %50'lik, yine bu işi yapacağını belirten kesimin, %60 gibi büyük bir çoğunluğu, bu tercihinin nedenini belirtmemiştir. Geri kalan kısmı ise, işini sevdiği ya da boş kalmamak için çalışmaya devam etmek isteyeceğini belirtmişlerdir. Her ne kadar kesin bir yargıya varmak mümkün olmasa da, verilen cevapların ışığında, belli bir kesimin boş kalmaktansa enformal olarak da olsa, çalışmayı tercih ettikleri sonucuna varılabilir.

Şimdiye kadar ele alınan konulara bakılacak olursa, ortaya çıkan tablo, şimdiye kadar anlatılanlar ile paralel gitmektedir. Yani her ne kadar örnek olarak ele alınan grup 56 kişiden oluşsa da, anket sorularına verilen cevaplar değerlendirildiğinde görülmektedir ki, daha önceki sektör araştırmalarında da değinildiği üzere, konfeksiyon sektöründe çalışan işçilerin büyük kısmı bayanlardan oluşmakta, sektörde çalışan işgücünün eğitim düzeyi ve aldıkları ücret düzeyleri oldukça düşük kalmaktadır. Sektörde çalışanların büyük bir çoğunluğunun sosyal güvenceleri yoktur ve bu durumdan şikayetleri vardır, ancak ekonomik nedenlerden ötürü çalışmaya muhtaç olmaları, sektörde çalışanları bu tür olumsuz koşullara ve enformal olarak istihdam edilmeye, razı olmaya itmektedir.

TABLO 8: ÇALIŞANLARIN SİGORTALILIK DURUMU İÇİN FREKANS DAĞILIMI

<i>Soru</i>	<i>Cevap</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzdesi</i>
Günde Ortalama Kaç Saat Çalışıyorsunuz	8 Saat	3	5.4
	9 Saat	9	16.1
	10 Saat	29	51.8
	11 Saat	7	12.5
	12 Saat	7	12.5
	14 Saat	1	1.8
Kaç Yıldır Bu İşi Yapıyorsunuz	1 Yıldan Az	10	17.9
	1 - 3 Yıl Arası	10	17.9
	4 - 6 Yıl Arası	14	25
	6 - 10 Yıl Arası	8	14.3
	10 Yıl ve Üzeri	14	25
Bu Sektörde İş Yapma Nedeniniz	Bu işin eğitimini aldım	3	5.4
	Ekonomik nedenlerden ötürü	37	66.1
	Başka bir iş bulamadığım	11	19.6
	İdeal meslek olduğu için	2	3.6
	İş öğrenmek istediğim için	1	1.8
	Hobi olarak çalışıyorum	1	1.8
	Aile mesleği	1	1.8
Geliriniz Yeterli Olsa Bu İş Yapar mıydınız	Evet	28	50
	Hayır	28	50

TABLO 8’NİN DEVAMI:

<i>Soru</i>	<i>Cevap</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzdesi</i>
Cevabınız Evet ise Neden	İşimi seviyorum	17	30.4
	Paraya ihtiyacım var-başkasına muhtaç olmamak için	3	5.4
	Boş kalmamak için	2	3.6
	Cevapsız	34	60.7
Sigorta Durumunuz	Sigortam Var	18	32.1
	Sigortam Yok	33	58.9
	İstedim ama yapılmadı	5	8.9
Sigortalı İseniz Hangi Sigorta Kurumuna Bağlısınız	SSK	18	66.7
	Eşimin sigortasından faydalaniyorum	9	33.3
Sigortalı Değilseniz Neden	Çok genç olduğum için	1	1.8
	İşveren sigortalamıyor	22	39.3
	Ücretim düşmesin diye ben istemedim	4	7.1
	Sigortam var	17	30.4
	Eşimin – Çocuğumun sigortasından faydalaniyorum	8	14.3
	Evde çalıştığım için	2	3.6
	Yeni başladığım için	2	3.6
Doğum İzni, Fazla Mesai Gibi Yasal Haklarınızdan Faydalaniyor musunuz	Evet	26	46.4
	Hayır	30	53.6

3.3.3.3. Tekstil Sektöründe Çalışanların Enformal İstihdamı Ve Sosyal Güvenceleri

Tekstil atölyelerinde yapılan alan araştırmasında, kişilerin enformal istihdam durumunun tespiti için, onların sigortalılık durumları, çalışmaya başlama yaşları, yasal haklarından faydalanıp faydalanamadıkları gibi göstergelerden yararlanılmıştır. Bilindiği üzere, enformal olarak istihdam edilen işçilerin sosyal güvenceleri, yasal hakları söz konusu değildir. Ayrıca bu kişiler yasa dışı olarak çok küçük yaşlarda, bu işlerde istihdam edilebilmektedirler. Bu nedenle, bu verilerden yola çıkılarak, anket sonuçları değerlendirilerek sektördeki enformal istihdamın boyutu daha net bir şekilde gözler önüne serilecektir.

Tekstil atölyelerinde çalışan 56 kişiye sigortasının olup olmadığı sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, %67,9'unun sigortası olmadığı, sadece %32,1'lik bir kesimin sigortasının olduğu tespit edilmiştir. Bu da sektördeki enformal istihdamın ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sosyal güvenlik haklarından mahrum bırakılan büyük bir işçi kesimi mevcuttur. Oysa, sosyal güvenlik sistemi, bireyleri her türlü tehlike ve risklere karşı koruma yöntemidir. Bireyler, yaşlılık, annelik, ölüm, gelir yetersizliği gibi durumlara karşı sosyal güvenlik mekanizması ile korunmaktadır ve bu temel insan haklarından birisidir. Kimse bu hakkından mahrum bırakılamaz.¹⁵⁰

Ancak Türkiye'de, özellikle de tekstil sektöründe, sosyal güvenlik sistemi dışında kalan önemli bir nüfus söz konusudur. Bunun temel nedeni ise, sektördeki enformal istihdamın genişliğidir.

¹⁵⁰ Kuvvet Lordoğlu, Şemsa Özer, Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler, Ekonomi Forumu, s:16

Sigortalılık üzerine yapılan anket değerlendirmesinde, sigortalı olan kesimin, hangi sigorta kurumuna kayıtlı oldukları sorulmuş ve tamamının SSK'ya kayıtlı olduğu öğrenilmiştir.

Alan araştırmasında, sigortalı olmayanlara, sigortalı değilseniz neden, sorusu yöneltilmiştir. Sigortasız olan %68'lik kesimin yaklaşık %40 gibi büyük bir çoğunluğu, işveren sigortalatmadığı için sigortasız olarak çalışmaktadır. Bu da, işveren tarafından, işçi haklarının gasp edildiğini göstermektedir. Alan araştırmasında görülmektedir ki, sigortasız işçilerin %7,1'i ise, kendi isteğiyle, ücretleri düşmesin diye, sigortasız çalışmayı tercih etmektedir. Geri kalan kesim ise, oğlunun ya da babasının sigortasından faydalandığı için, işe yeni başladığı için, genç olduğu için, ya da evde çalıştığı için sigortası yapılmamıştır.

Yapılan alan araştırmasında, işçilere, gelirlerinin daha az olmasına rağmen, sigortalı çalışmayı tercih edip, etmeyecekleri sorulmuş ve alınan cevaplara göre, büyük bir kısmının, geliri az olmasına rağmen sigortalı çalışmayı tercih edecekleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç da göstermektedir ki, sigortasızlık hali, sektörde çalışan işçilerin kanayan yarasıdır.

Bu durum, işçiler için, gelirden çok, sosyal güvencelerinin önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu nedenle enformal olarak istihdam edilen işçilerin en büyük sorunu, sosyal güvenceden yoksun olmalarıdır.

Yapılan alan araştırmasında, çalışan işçilere, doğum izni, fazla mesai ücreti gibi yasal haklarından faydalanıp faydalanmadıkları sorulmuştur. Bu soruya cevap veren 56 kişilik örnek grubumuzdan, yaklaşık %46'sı bu haklardan faydalandıklarını, yaklaşık %54'ü ise faydalanamadıklarını dile getirmişlerdir.

Enformal istihdamın en belirgin göstergelerinden biri de sektörde çalışmaya başlama yaşıdır. Çünkü yasal olarak 18 yaşın altındaki kişiler çocuk işçi sayılmakta ve çocuk işçi çalıştırılması da yasal olarak yasak olduğu için, işletmeler bu işçileri enformal olarak istihdam etmektedirler. Bu amaçla, örnek grubumuza, bu sektörde çalışmaya başlama yaşları sorulmuştur. Sektörde çalışanların %46,4'ünün bu sektörde çalışmaya başlama yaşı 0-17 yaş arasındadır. Hatta içlerinde 10 yaşından itibaren bu sektörde çalışmaya başlayanlar bile vardır. Bu da sektörde çocuk istihdamının ciddi bir boyutta olduğunun en iyi göstergesidir. Çocuk istihdamı ise enformal istihdamın bir göstergesi sayıldığına göre, bu durum, sektördeki enformal istihdamın boyutunu daha net gözler önüne sermektedir.

Alan araştırmasında, kişilerin yasal çalışma saatlerine uygun çalışıp çalışmadıklarının tespitine yönelik, günlük çalışma saatleri sorulmuştur. Alınan cevaplar ise göstermektedir ki, araştırmanın yapıldığı sektörde çalışanlar genellikle günde 10-11-12 saat çalışmaktadırlar. Bu rakamlar da yasal günlük ortalama çalışma saatlerinin üzerinde kalmaktadır. Dolayısıyla bu da yine, işçilerin sosyal haklarının gasp edildiğinin bir diğer göstergesidir. Zaten anketin bir diğer bölümünde, işçilerin en fazla yakındığı şeyin, çalışma saatleri ve fazla mesai olduğu görülmektedir.

TABLO 9: ÇALIŞANLARIN GELECEĞE YÖNELİK KAYGILARI VE DÜZELTİLMESİNİ İSTEDİKLERİ DUURUMLAR İÇİN FREKANS DAĞILIMI

<i>Soru</i>	<i>Cevap</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzdesi</i>
Sigortalı Değilseniz Geleceğe Yönelik Kaygılarınız Var mı	Var	32	57.1
	Yok	24	42.9
Var İse Bu Kaygılar Nelerdir	Cevapsız	25	44.6
	Çocuklarımlın geleceğini garantileyememek	1	1.8
	Emeklilik	3	5.4
	Sağlık	7	12.5
	Geçim sıkıntısı	3	5.4
	Hiçbir güvencenin olmaması	3	5.4
	Çocuklarımlın geleceğini garantileyememek + Sağlık	1	1.8
	Emeklilik + Sağlık	2	3.6
	Sağlık + Geçim sıkıntısı	8	14.3
	Geçim sıkıntısı + Hiçbir güvencenin olmaması	1	1.8
	Sağlık + Geçim sıkıntısı + Hiçbir güvencenin olmaması	2	3.6
Gelirinizin Az Olsa da Sigortalı Çalışmayı Tercih Eder miydiniz	Evet	43	76.8
	Hayır	13	23.2

TABLO 9'İN DEVAMI:

<i>Soru</i>	<i>Cevap</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzdesi</i>
Yaşlanıp Çalışamaz Duruma Geldiğinizde Geçiminizi Nasıl Sağlayacaksınız	Tasarruflarım var	2	3.6
	Allah bilir	22	39.3
	Hiçbir fikrim yok	12	21.4
	Çalışmak zorundayım	2	3.6
	Çocuklarım bakar	1	1.8
	Sigortadan aldığım emekli maaşım ile	17	30.4
Evde Çalışan Kadınlar Olarak Sisteminize Yönelik Ne Gibi Düzenlemeler Getirilmesini İsterdiniz	Cevapsız	46	82.1
	Sigortalı olmak	2	3.6
	Çalışma saatlerinin düzeltilmesi	8	14.3

Çalışırken İçinde Bulunduğunuz ve Düzeltmesini İsteddiğiniz Olumsuz Koşullar Nelerdir?	Cevapsız	29	51.8
	Saygı, sevgi, birliktelik ve eşit davranılması isteniyor	8	14.3
	Malzemelerin eve taşınması zor ve riskli	1	1.8
	Çalışma saatlerinin uzun ve düzensiz oluşu	5	8.9
	Çalışma mekanlarının dar, küçük ve olumsuz koşullarda oluşu	2	3.6
	Başkalarının işlerini de yapmak zorunda kalmak	2	3.6
	Yemekler	1	1.8
	Sigorta yapılmaması	1	1.8
	Maaşların az olması	2	3.6
	Çalışma saatlerinin uzun ve düzensiz oluşu + Çalışma mekanlarının dar, küçük ve olumsuz koşullarda oluşu	2	3.6
	Sigorta yapılmaması + Maaşların az olması	1	1.8
	Çalışma saatlerinin uzun ve düzensiz oluşu + Çalışma mekanlarının dar, küçük ve olumsuz koşullarda oluşu + Yemekler	1	1.8
	Çalışma saatlerinin uzun ve düzensiz oluşu + Çalışma mekanlarının dar, küçük ve olumsuz koşullarda oluşu + Sigorta yapılmayışı	1	1.8

TABLO 9'İN DEVAMI:

<i>Soru</i>	<i>Cevap</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzdesi</i>
Çalışma Koşullarınız Ağır mı	Evet	19	33.9
	Hayır	37	66.1
Hangi Koşullar Size Ağır Geliyor	Çalışma süreleri çok uzun	14	25
	Ev kirleniyor	1	1.8
	İşler çok ağır	1	1.8
	Cevapsız	40	71.4

3.3.3.4. Tekstil-Konfeksiyon Sektöründe Çalışan İşçilerin Geleceğe Yönelik Kaygıları Ve Düzeltmesini İstedikleri Koşullar

Sektörde yapılan alan araştırmasında, çalışanların çoğunun herhangi bir sosyal güvencesi olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine kendilerine, geleceğe yönelik kaygılarını tespit etmek amacıyla, endişeleri sorulmuştur. Alınan cevaplar ise göstermektedir ki, sektörde sigortasız çalışanların geleceğe yönelik en büyük kaygıları sağlık kaygısıdır. İleride sağlık sorunları olması halinde bunu nasıl çözeceklerini bilmemektedirler. Sağlık kaygısını, ikinci sırada geçim kaygısı izlemektedir. Kişiler gelecekte geçimlerini nasıl sağlayacakları konusunda fikir sahibi değildirler. Onların geleceğe yönelik kaygıları arasında 3. sırayı ise emeklilik almaktadır. Çünkü sigortaları olmadığı için, ileride emekli olma şansları da ellerinden alınmış durumdadır. Kişilerden alınan cevaplara göre, hastalık, yaşlılık, güvencesiz olmak ve başkalarına muhtaç kalmak gibi durumların da onların kaygıları arasında olduğu görülmektedir.

Örnek gruba, yaşlanıp çalışamaz duruma geldiklerinde geçimlerini nasıl sağlamayı düşündükleri sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, yaklaşık %60'lık bir kesimin gelecekte nasıl geçineceklerine dair bir fikri yoktur. Bu tablo şunu açıkça gözler önüne sermektedir ki, sigortasız olarak çalışan kesim, sadece günü kurtarma çabasında ve gelecekte hayatlarını nasıl idame ettireceklerini bilmemektedir. Bu durum onların geleceklerini risk altına sokmaktadır. Çünkü, insanların asıl yaşlılık ve hastalık dönemlerinde bu gelire ihtiyaçları olmaktadır. Dolayısıyla bu konuda bilinçsiz olan bu kesimin, gelecekte nelerle karşı karşıya kalabilecekleri konusunda bilgilendirilmeleri ve sigortasız bir işte çalışmayı kabul etmemeleri sağlanmalıdır. Bu bilinçlendirme tüm toplumda yapıldığı takdirde, işverenlerin sigortasız işçi çalıştırma alternatifleri ortadan kalkacaktır.

Yine bu işçilere, işyerinde hangi koşulların kendilerine ağır geldiği sorulmuş olup, alınan cevaplara göre, işçilere en ağır gelen durumun, çalışma saatleri ve fazla mesai olduğu ortaya çıkmıştır. İşçiler bu durumdan ve bunun karşılığını alamamaktan şikayet etmektedirler. Bu da göstermektedir ki, işçilerin çalışma saatleri konusunda bir düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir. Ya işçilere fazla mesai ücreti verilmeli, ya da yasal saatler içinde çalışıp çalışmadıkları sıkı bir şekilde denetlenmelidir.

İşçilerin çalışma koşullarının düzeltilmesine yönelik, kendilerine, “çalışma koşullarının düzeltilmesi için neler yapılmasını isterdiniz” sorusu yöneltilmiş ve kendilerinden alınan cevaplara göre, işçilerin en fazla düzeltilmesini istedikleri uygulamanın sosyal güvencelerinin yapılması olduğu görülmüştür. Sosyal güvencelerinin yapılması dışında düzeltilmesini istedikleri şeylerden bir diğeri de çalışma saatlerinin düzenli olmasıdır. İşçilerin en çok düzeltilmesini istedikleri şeyler sıralamasında 3. sırayı maaşlarında düzeltme yapılması almaktadır. Bazı işçiler ise, sendika kurulmasını ve kendilerine işçi haklarının verilmesini istemişlerdir.

Genel olarak, yapılan alan araştırması, araştırma yapılan alanda enformal istihdamın oldukça fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Enformal olarak istihdam edilen işgücünün ise, en fazla sıkıntı duyduğu durumun sosyal sigorta ve sosyal güvencelerinin olmaması olduğu ortaya çıkmıştır. Yani işçiler de enformal olarak istihdam edilmekten şikayetçi olmaktadır.

Onların çalışma saatleri formal olarak istihdam edilen işgücüne göre daha uzun, çalışma koşulları onlara göre daha kötü olmasına rağmen, bu işçiler yaptıkları işin karşılığını alamamaktadırlar. İşçilerin hem maaşları düşüktür, hem fazla mesai ücreti almamaktadırlar. Yapılan alan araştırması da, sektördeki istihdam sorununa ışık tutmakta ve işçilerin beklentilerini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Alınacak önlemler ve düzenlemeler, bu ve benzeri alan araştırmaların ışığında yapılırsa, sektördeki işçilerin beklentilerine daha net cevap verilmesi sağlanabilecektir.

3.3.3.5. Çalışmada Kullanılan Değişkenler Arasındaki Kİ-KARE (χ^2) İlişki Analizi

Çalışmanın bu aşamasında sınıflama düzeyinde değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla Ki-Kare (χ^2) ilişki analizi uygulanmıştır.

Çalışmada yer alan Ki-kare ilişki analizi sonuçları tek tek verilecektir. Ki-Kare ilişki analizi için aşağıdaki hipotezler kullanılacaktır.

3.3.3.5.1.Sigortalılık Durumu Değişkeni İle Geleceğe Yönelik Kaygı Değişkeni Arasında İstatistiksel İlişki Bağlantısı

H_0 : Sigortalılık durumu değişkeni ile geleceğe yönelik kaygı değişkeni arasında istatistiksel ilişki yoktur.

H_1 : Sigortalılık durumu değişkeni ile geleceğe yönelik kaygı değişkeni arasında istatistiksel ilişki vardır.

Yapılan Ki-kare ilişki analizi sonucunda Anlamlılık Düzeyi (P) < Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden küçük ise H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Aksi halde Anlamlılık Düzeyi (P) > Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden büyük ise H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki yoktur sonucuna ulaşılmıştır.

TABLO 10: Sigortalılık Durumu değişkeni ile Geleceğe Yönelik Kaygı değişkeni arasındaki İkili İlişki Analizi

			<i>Sigortalı Değilseniz Geleceğe Yönelik Kaygılarınız Var mı</i>		Toplam
			Var	Yok	
Sigorta Durumunuz	Sigortam Var	Frekans	4	14	18
		Yüzdesi	7.1	25.0	32.1
	Sigortam Yok	Frekans	23	10	33
		Yüzdesi	41.1	17.9	58.9
	İstedim ama yapılmadı	Frekans	5	0	5
		Yüzdesi	8.9	0.0	8.9
	Toplam	Frekans	32	24	56
		Yüzdesi	57.1	42.9	100.0

$$\chi^2 = 14.837 \quad \text{Anlamlılık Düzeyi (P) = 0.001}$$

Anlamlılık Düzeyi (P) > Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden küçük olduğu için H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Tablodan da bakıldığında görülmektedir ki, sigortalı olan kesimin geleceğe yönelik kaygıları pek fazla yokken, sigortasız kesimin geleceğe yönelik kaygıları vardır. Oransal olarak bakılacak olursa, sigortalı olan 18 kişiden 14'ünün (%78) geleceğe yönelik kaygıları söz konusu değil iken, sigortasız olan 38 kişilik gruptan 28'inin (%74) geleceğe yönelik kaygılarının olduğu görülmektedir. Yani kişilerin sigortalılık durumları arttıkça, geleceğe yönelik kaygıları olmamakta, sigortalılık durumları azaldıkça, geleceği yönelik kaygıları olmaya başlamaktadır. Dolayısı ile tablo değerleri de ki kare analiz sonuçlarını desteklemekte ve sigortalılık durumu değişkeni ile geleceğe yönelik kaygı değişkeni arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

3.3.3.5.2.Cinsiyet Değişkeni İle Sigortalılık Durumu Değişkeni Arasında İstatistiksel İlişki Bağıntısı

H_0 : Cinsiyet değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki yoktur.

H_1 : Cinsiyet değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki vardır.

Yapılan Ki-kare ilişki analizi sonucunda Anlamlılık Düzeyi (P) < Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden küçük ise H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Aksi halde Anlamlılık Düzeyi (P) > Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden büyük ise H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki yoktur sonucuna ulaşılmıştır.

TABLO 11: Cinsiyet değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasındaki ikili ilişki Analizi

			Sigorta Durumunuz			Toplam
			Sigortam Var	Sigortam Yok	İstedim ama yapılmadı	
Cinsiyetiniz	Erkek	Frekans	8	2	0	10
		Yüzdesi	14.3	3.6	.0	17.9
	Kadın	Frekans	10	31	5	46
		Yüzdesi	17.9	55.4	8.9	82.1
TOPLAM		Frekans	18	33	5	56
		Yüzdesi	32.1	58.9	8.9	100.0

$$\chi^2 = 12.892 \quad \text{Anlamlılık Düzeyi (P) = 0.002}$$

Anlamlılık Düzeyi $(P) > \text{Tablo Değeri } (\alpha) = 0.05$ tablo değerinden küçük olduğu için H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Yani cinsiyet ile sigortalı olma hali arasında bir ilişki vardır. Tablolardan da görüldüğü üzere, erkeklerin sigortalı olma durumu, kadınların sigortalı olma durumuna göre oransal olarak daha fazladır. Bu da göstermektedir ki, alan araştırmasının yapıldığı konfeksiyon sektöründe çalışan kadınların çoğunluğu sigortasız olarak istihdam edilirken, çalışan erkeklerin çoğunluğu da sigortalı olarak istihdam edilmektedir. Tablodan rakamsal olarak bakıldığında da bu üstünlük görülmektedir. Sektörde çalışan 10 erkekten 8'i sigortalı iken, 46 kadından sadece 10 tanesi sigortalıdır.

3.3.3.5.3.Çalışma Süresi Değişkeni İle Sigortalılık Durumu Değişkeni Arasında İstatistiksel İlişki Bağıntısı

H_0 : Çalışma süresi değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki yoktur.

H_1 : Çalışma süresi değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki vardır.

Yapılan Ki-kare ilişki analizi sonucunda Anlamlılık Düzeyi (P) < Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden küçük ise H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Aksi halde Anlamlılık Düzeyi (P) > Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden büyük ise H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki yoktur sonucuna ulaşılmıştır.

TABLO 12: Çalışma süresi değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasındaki ikili ilişki Analizi

			Sigorta Durumunuz			Toplam
			Sigortam Var	Sigortam Yok	İstedim ama yapılmadı	
Kaç Yıldır Bu İş Yapıyorsunuz	1 Yıldan Az	Frekans	1	9	0	10
		Yüzdesi	1.8	16.1	.0	17.9
	1 - 3 Yıl Arası	Frekans	2	5	3	10
		Yüzdesi	3.6	8.9	5.4	17.9
	4 - 6 Yıl Arası	Frekans	1	12	1	14
		Yüzdesi	1.8	21.4	1.8	25.0
	6 - 10 Yıl Arası	Frekans	2	5	1	8
		Yüzdesi	3.6	8.9	1.8	14.3
	10 Yıl ve Üzeri	Frekans	12	2	0	14
		Yüzdesi	21.4	3.6	0	25.0
Toplam		Frekans	18	33	5	56
		Yüzdesi	32.1	58.9	8.9	100.0

$$\chi^2 = 32.844 \quad \text{Anlamlılık Düzeyi (P) = 0.000}$$

Anlamlılık Düzeyi $(P) > \text{Tablo Değeri } (\alpha) = 0.05$ tablo değerinden küçük olduğu için H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Tablodan da görülmektedir ki, sigortalı olarak çalışan kesimin büyük çoğunluğu 10 yıl ve üzeri süreden beri sektörde çalışanlardan oluşmaktadır.

3.3.3.5.4.Yaşlanınca Geçim Değişkeni İle Sigortalılık Durumu Değişkeni Arasında İstatistiksel İlişki Bağıntısı

H_0 : Yaşlanınca geçim değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki yoktur.

H_1 : Yaşlanınca geçim değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki vardır.

Yapılan Ki-kare ilişki analizi sonucunda Anlamlılık Düzeyi (P) < Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden küçük ise H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Aksi halde Anlamlılık Düzeyi (P) > Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden büyük ise H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki yoktur sonucuna ulaşılmıştır.

TABLO 13: Yaşlanınca geçim değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasındaki İkili İlişki Analizi

			Sigorta Durumunuz			Toplam
			Sigortam Var	Sigortam Yok	İstedim ama yapılmadı	
Yaşlanıp Çalışamaz Duruma Geldiğinizde Geçiminizi Nasıl Sağlayacaksınız	Tasarruflarım var	Frekans	1	1	0	2
		Yüzdesi	1.8	1.8	.0	3.6
	Allah bilir	Frekans	2	20	0	22
		Yüzdesi	3.6	35.7	.0	39.3
	Hiçbir fikrim yok	Frekans	2	8	2	12
		Yüzdesi	3.6	14.3	3.6	21.4
	Çalışmak zorundayım	Frekans	0	2	0	2
		Yüzdesi	.0	3.6	.0	3.6
	Çocuklarım bakar	Frekans	0	1	0	1
		Yüzdesi	.0	1.8	.0	1.8
	Sigortadan aldığım emekli maaşım ile	Frekans	13	1	3	17
		Yüzdesi	23.2	1.8	5.4	30.4
Toplam		Frekans	18	33	5	56
		Yüzdesi	32.1	58.9	8.9	100.0

$$\chi^2 = 33.693 \quad \text{Anlamlılık Düzeyi (P) = 0.000}$$

Anlamlılık Düzeyi (P) > Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden küçük olduğu için H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Sigortası olan kesimin büyük bir çoğunluğu sigortadan alacağı emekli maaşı ile geçimini sağlayabileceğini düşünürken, Sigortası olmayan kesimin ise, gelecekte ne yapacağı ve nasıl geçineceğine dair bir fikri yok.

3.3.3.5.5.Aylık Net Gelir Değişkeni İle Sigortalılık Durumu Değişkeni Arasında İstatistiksel İlişki Bağıntısı

H_0 : Aylık net gelir değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki yoktur.

H_1 : Aylık net gelir değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasında istatistiksel ilişki vardır.

Yapılan Ki-kare ilişki analizi sonucunda Anlamlılık Düzeyi (P) < Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden küçük ise H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Aksi halde Anlamlılık Düzeyi (P) > Tablo Değeri (α) = 0.05 tablo değerinden büyük ise H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki yoktur sonucuna ulaşılmıştır.

TABLO 14: Aylık net gelir değişkeni ile Sigortalılık durumu değişkeni arasındaki ikili ilişki Analizi

			Sigorta Durumunuz			Toplam
			Sigortam Var	Sigortam Yok	İstedim ama yapılmadı	
Aylık Net Geliriniz	0 - 400 YTL Arası	Frekans	3	25	3	31
		Yüzdesi	5.4	44.6	5.4	55.4
	401 - 1000 YTL Arası	Frekans	14	7	2	23
		Yüzdesi	25.0	12.5	3.6	41.1
	1001 YTL ve Üzeri	Frekans	1	1	0	2
		Yüzdesi	1.8	1.8	.0	3.6
Toplam		Frekans	18	33	5	56
		Yüzdesi	32.1	58.9	8.9	100

$$\chi^2 = 16,847 \quad \text{Anlamlılık Düzeyi (P) = 0.002}$$

Anlamlılık Düzeyi $(P) > \text{Tablo Değeri } (\alpha) = 0.05$ tablo değerinden küçük olduğu için H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Zaten tablolardan da görüldüğü üzere, kişilerin gelirleri ile sigortalılık durumları arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Kişilerin gelirleri arttıkça sigortalı olma oranları artmakta, gelirleri düştüğünde ise, sigortalı olma ihtimalleri düşmektedir. Örneğin tablodaki değerler ele alındığında görülmektedir ki, gelirleri 0-400 YTL arasında olan 31 kişiden 25'i sigortasız olarak çalışmaktadır. Oysa gelir artınca sigortalılık durumunun da arttığı yine tabloda görülebilmektedir. Gelirleri 401-1000 YTL arasında olan 23 kişiden 14'ü sigortalıdır. Dolayısı ile değişkenler arasında istatistiksel ilişki, tablolar yardımı ile de ortaya konulabilmektedir.

SONUÇ

Tekstil sektörü gibi, emek yoğun sektörlerde, ucuz işgücü ve enformal istihdam sayesinde oluşturulan üretim düzeni ile, sektörler dünya piyasalarına girmeyi amaçlamaktadır. Bu tür üretim örgütlenmesi, teknolojisi düşük, işgücü niteliği düşük ve emek fazlası olan ülkeler için dışa açılmanın ilk adımı olarak görülmektedir. Türkiye konfeksiyon sektörü de, dışa açılmanın ilk adımı olarak bu aşamaları kat etmiştir. Ancak sektör artık belli bir eşik noktasına gelmektedir. Bu noktadan sonra, Çin gibi daha düşük üretim maliyetleri ile üretim yapan ülkeler karşısında ayakta kalabilmek için, enformal istihdam, ucuz işgücü gibi süreçler sektörü kurtarmaya yetmeyecektir. Bu noktada, Türkiye de artık üretimde 1. aşamayı terk edip, 2. aşamaya geçmeli ve 1. aşama olan, niteliksiz, sıradan ürünler üretimini bırakarak, 2. aşama olan, moda yaratma çabasına girmelidir. Böylece sektörün en önemli sorunlarından olan, enformal istihdam sorunu da kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Çünkü artık üreticiler, “maliyeti nasıl düşürürüm” çabasından çıkıp, “nasıl daha farklı, daha kaliteli ve özgün tasarımlar yaparım”, “modanın nasıl öncüsü olurum” çabasına gireceklerdir. Bu çaba da işçilerin enformal istihdamını gerektirmeyecek, tam tersi, işçileri nitelikli olma çabasına sokacaktır. Çünkü artık işveren, niteliksiz, ucuz işgücü yerine, nitelikli işgücü arayışına girecektir. Ancak bu 2. aşamaya geçilmesi, bir süreç alacaktır. Halen ne yazık ki, konfeksiyon sektörümüzde üretimde 2. aşamaya tam olarak geçilememiştir ve sektörde enformalite yaygın bir şekilde devam etmektedir.

Günümüzde sektörde enformal istihdamın bu kadar yaygın oluşunun tek nedeni işverenlerin uyguladığı politika değildir. Tabi ki, işverenlerin çoğu, çalışanın korunmasını, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınmasını birer maliyet unsuru olarak görmekte ve bu maliyetleri minimize etmenin yöntemlerini aramaktadır. Ancak burada tek suçu işveren üzerine atmak doğru olmayacaktır.

Yasanın zorunlu kıldığı önlemleri almak, sağlık kurallarını oluşturmak konusunda işverenin sorumluluklarını kendiliğinden yerine getirmesi beklenmemelidir.¹⁵¹ Zaten işverenler, minimum maliyete kaçmaya çalıştıkları için, enformaliteyi ortadan kaldıracak önlemlerin alınmasına sıcak bakmaması normaldir. Bu nedenle burada asıl görev devlete ve sendikalara düşmektedir. Devlet, kaçak işçilikle mücadele etmeli, sigortasız ve sendikasız çalıştırmayı önlemeli, kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına almalıdır. Bunun için de yapılabilecek şeylerden bazıları; örneğin çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı ve SSK müfettişlerinin sayılarının artırılması ve bu müfettişlerin yetkilerinin artırılarak, sendikalarla işbirliği içinde çalışmalarının sağlanması olabilir. Bunun yanında, denetimler etkin olmalı ve cezalar caydırıcı olacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Politika belirlemelerini yaparken, üreticileri zora sokmayacak uygulamalardan yana olmalıdır.(Örneğin YTL'nin değerlendirilmesi gibi zora sokan uygulamalar yerine alternatif uygulamalar bulunmalıdır.) Tabi bunların yanında, işçilerin de bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, işçi sağlığı, iş güvenliği ve işçi hakları konusunda toplumsal eğitim programları düzenlenmelidir. Bu tür uygulamalar şu an içinde bulunduğumuz durumda, yani 1. aşamada, işçilerin gördüğü zararların minimuma indirilmesi ve enformalitenin biraz da olsa azaltılması için yapılabilecek uygulamalardır.

¹⁵¹ Erişim,<http://www.turkis.org.tr/yzicidostu.php?yad=46>, 11.06.2006

Ancak sektörde enformalite sorununun kökten çözümü için yapılabilecek şey, üretimde 2. aşamaya geçilmesiyle birlikte, markalaşmaya gidilmesi ve enformalitenin ortadan kaldırılmasıdır. Bu nedenle sektörde, moda ve marka yaratmanın gerekliliği benimsenmeli ve 2. aşamaya geçiş süreci hızlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKÇAY, Canan , “Tekstilde Kadın Emeği”, Yüksek Lisans Tezi, 1999
- ALTUĞ, Osman ,”Kayıt dışı Ekonomi ve İstihdam”,**Kayıtdışı Ekonomi ve İstihdam Paneli**,Özçelik İş Sendikası,İstanbul, Mart 1994,s:23-52
- ANSAL,Hacer, “Çalışma Hayatında Cinsiyetçilik ve 1980'lerde Türk Sanayinde Ücretli Kadın Emeğinin Değişen Konumu”,**Toplum ve Bilim**, Sayı 66, 1995,s:17-28
- ATEŞ, Adnan, “Dünyadaki Gelişmeler Işığında Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü”, **Teksif**, Eylül 1995,s:1-50
- AYAZ,Ümit , “Tekstil sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Önemi ve Sorunları”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa1996
- BENLİKOL,Sabahattin-AKGÜR Muhsin, **Avrupa Birliğinde Kayıt Dışı Faaliyetlerin Kontrolü ve Denetimi**,İTO,İstanbul,Nisan 2002
- BERKSOY, Taner, **Uluslar Arası Tekstil ve Hazır Giyim Ticareti ve Türkiye'nin Konumu, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Öncelikleri Seminer Notları**,Teksif, İstanbul,1991
- BİNBİR, Sinan, “Dünyada ve Türkiye’de Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Çalışma Koşullarının Analizi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2002
- BULUTAY, Tuncer , İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi, **Enformel Kesim(I)**, DIE, Ankara, Mayıs 1998

Çevirimiçi, <http://alinteri.org/?p=474>; Kölece Çalışmaya ve Yaşamaya

Hayır, Erişim: 01.12.2005

Çevirimiçi, <http://www.die.gov.tr>, Erişim: 25.03.2006

Çevirimiçi, <http://www.dpt.gov.tr>, Erişim: 15.04.2006

Çevirimiçi, <http://www.dtm.org.tr>, Erişim: 15.04.2006

Çevirimiçi, <http://www.kobifinans.com.tr/sektor/011502/7199/2>; Türkiye

Tekstil Sektörünün Çin İle Sınavı, Erişim: 05.02.2006

Çevirimiçi, <http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=81&tb>,

Erişim: 03.11.2005

Çevirimiçi, <http://www.turkis.org.tr/yazicidostu.php?yad=46>,

Erişim: 11.01.2006

Çevirimiçi, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=209>, Dr. Necdet

Kenar, Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri, Kayıtdışı Sektörü Büyüten

Faktörler, Ekonomiye ve Çalışma Hayatına Etkileri ve Çözüm Önerileri,

Erişim: 24.07.2006

Çevirimiçi, <http://www.tek.org.tr>, Vuslat Us, Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini

Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği, Tartışma Metni 2004/17,

Erişim: 03.10.2006

Çevirimiçi, <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o23s1.pdf>, Ercan

Baldemir; M. Faysal Gokalp; Mehmet Avcı; Türkiye'de Kayıtdışı

Ekonominin MIMIC Model İle Tahminlenmesi, Erişim: 01.10.2006

Çevirimiçi, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/diyalog/rapor-sunum.pdf>, Jason Heyes, Sosyal Diyalog Yoluyla Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele 2005-2007 AB-ILO Projesi Raporu, Birmingham Üniversitesi, İngiltere, Erişim:03.05.2006

Çevirimiçi, <http://www.tekstilisveren.org/content/view/305/32/>, Çocuk İşçiliğine Kırmızı Kart, Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası, Güncel Dergisi,27 Temmuz 2006, Erişim:27.07.2006

Çevirimiçi, <http://www.forumizmir.com/archive/index.php?t-2155.html>, Kayıt Dışı Ekonomi, Erişim:09.07.2006

Çevirimiçi, <http://www.bursaekonomi.com.tr/default.asp?page=newsopen .asp&opennews=277&qmshow=216>, İş Dünyası Erken Seçim Beklemiyor, Erişim:12.12.2006

Çevirimiçi, http://www2.iso.org.tr/tr/web/StatikSayfalar/MeclisKonusmalari_26-10-05.aspx, C.Tanıl Küçük, İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı,Meclis Konuşması, 26 Ekim 2005, Erişim:13.06.2006

Çevirimiçi, http://www.kobi-efor.com.tr/haber_detay.asp?id=1525, KOBİ'lerin Rekabet Gücü Kalmadı,Mart 2006, Erişim:15.04.2006

Çevirimiçi, http://en.wikipedia.org/wiki/Harris-Todaro_Model, Harris J. and M. Todaro (1970). Migration, Unemployment & Development: A Two-Sector Analysis. American Economic Review, March 1970; 60(1):126-42, Erişim:05.03.2007

Çevirimiçi, <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf>, (Keleş, 1984:7), Derleyen: Yrd.Doç. Dr.

Tuncay Güloğlu, Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, Erişim: 02.02.2007

Çevirimiçi, http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=2150 , Erişim:10.06.2006

Çevirimiçi, <http://www2.augustana.edu/Users/Ecmarme/harris-Todaro%20chapter%2010%20D%20Ray.ppt> , Haris Todaro Model, Erişim:01.02.2007

Çevirimiçi, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/311001T2.htm> , Erişim:22.03.2006

Çevirimiçi, http://www.calisma.gov.tr/birimler/sgk_web/html/sosyalsigvegensagsigkanunu.doc , Erişim:12.04.2006

Çocuk İşgücü, DİE, Ankara, 1999

DEMİR, Musa, **2005 Sonrası Dünya Tekstil Sektörü**, İhracat Genel Müdürlüğü, Ankara, Aralık 2002

Enformal Sektör ve Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Perspektifler, **Ekonomi Forumu**, FES , İstanbul , Kasım 1998

ERAYDIN, Ayda, “Dış Pazarlara Açılan Konfeksiyon Sanayinde Yeni Üretim Süreçleri ve Bu Sektörde Çalışan Kadınlar”, **İktisat Dergisi**, Mart 1998,s:44-51

ERAYDIN, Ayda, **Ekonomik Başarının Yükünü Üstlenenler: Dış Pazarlarda Rekabet Gücü Kazanan Konfeksiyon Sektöründe Kadın Emeği**, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul 1998

ERBATUR, Gaye, “Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, **Türk Harb-İş, Serbest Kürsü**, Mart 2000,s:18-22

EREN, İlker , Uluslar Arası Rekabet ve Türk Tekstil Sektörü, Doktora Tezi , İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2000

Eve iş alıyorlar, Zaman Gazetesi, Yazan: Ülkü Özel AKAGÜNDÜZ, 07.03.2005, Sayı 535

“Gelişen Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücü Panelleri I-II”, **Tisk**, Ankara, Ekim 2000

GÜLER, Elife , “Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Ekonomik Analizi”,Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 1998

İhracat Performans Değerlendirmesi, **Tekstil Sektörünün 2006 yılı**, Ocak – Mart, İTKB Genel Sekreterliği AR&GE ve Mevzuat Şubesi, Nisan 2006

İstatistiklerle Kadının Durumu, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü,2004

İstidam,Kadın İşgücü ve Yeni İş Kanunu Sempozyumu,Tisk, Muğla, Aralık 2003

İŞCAN, Mehmet, “Türk Tekstil Sektöründe İstihdam”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1992

Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş ,**Eğitim Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TUSİAD,Aralık 2000

KANOĞLU, Neşe; ÖNGÜT, Emrah, **Dünyada ve Türkiye’de Tekstil-Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye’nin Rekabet Gücü**, DPT, Mart 2003

Kayıtdışı Ekonomi ve İstihdam, Özçelik İş Sendikası Eğitim Yayınları, Eğitim Seminerleri Dizisi, Eylül 1994

KELEŞ, İlhami, “Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Özellikleri ve Türkiye’nin İhracatındaki Yeri ve Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2000

Tekstilde 2005 stratejisi ve KOBİ’ler için öneriler, Kobi Ekonomisi , KOSGEB, Ankara, Mart 2004

LORDOĞLU, Kuvvet, **Eve İş Verme Sistemi İçinde Kadın İşgücü Üzerine Bir Alan Araştırması**, FES, İstanbul 1990

NECAT, Bahadır , “Türk Firmalarının Uluslar Arası Pazarlarda Rekabet Stratejileri, Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi Örneğinde Bir Analiz”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı 13, Ankara

ÖZBAY, Ferhunde , “Türkiye’de Kadın ve Çocuk Emeği”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 53,1991,s:41-54

ÖZBAY, Ferhunde, **Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamındaki Değişmeler(Türkiye Örneği)**, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ,İstanbul,1998

ÖZCAN, Abdolvahap , “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Tekstil Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Denizli Örneği”,Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli1998

ÖZER, Azmi , **Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Raporu**, TSKB, İstanbul,1994

ÖZSOYLU,Ahmet Fazıl , **Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi**, Bağlam Yayınları,1996

ÖZTÜRK, Çiğdem, “Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Gümrük Birliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Ekim 1999

PAKSOY,Serpil Çalık , “Tekstil İşkolunda Kadın Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma-Şanlıurfa Örneği,Yüksek Lisans Tezi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2002

TBMM Tekstil Komisyonu,**Tekstil raporu**,TBMM,Ankara 2001

“Tekstil Sektörü”, **Standard dergisi**, Nisan 2006 Sayısı

Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Ankara,2001

Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü-Bugünden Yarınlara Teksif, Teksif 1999

“Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü”,**Teksif**, Ankara, Eylül 1995

Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, TÜSİAD, Aralık 2002

UYANIK,Yücel, “Ege Bölgesi Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinde Eğitim-İstihdam İlişkisi”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara1997

Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği, Dış Pazarlara Açılan Konfeksiyon Sanayinde Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın İşgücünün Bu Sürece Katılım Biçimleri, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 1999

ANKET SORULARI

- 1) Adınız : Soyadınız :
- 2) Cinsiyetiniz:
 - a. Erkek b. Kadın
- 3) Medeni durumunuz:
 - a. Evli b. Bekar c. Dul
- 4) Yaşınız :
- 5) Bu sektörde çalışmaya başlama yaşı :
- 6) Eğitim durumunuz:
 - a. İlkokul ve altı b. Ortaokul c. Lise d. Yüksekokul ve üzeri
- 7) Aylık net gelirin (YTL):
 - a. 0 – 400 b. 400 – 1000 c. 1000 ve üzeri
- 8) Oturduğunuz konutun tipi ve mülkiyeti nedir?
 - a. Apartman (...) Kiracı
 - b. Gecekondu (...) Ev Sahibi
 - c. Ev (...) Ailenin, ücretsiz oturuyor
- 9) Ücretinizi neye göre alıyorsunuz?
 - a. Yaptığım parça başına ücret alıyorum
 - b. Standart maaşlı çalışıyorum
- 10) Çalışma mekanınız:
 - a. Evde
 - b. Atölyede
- 11) Yaptığınız iş ve görevinizi belirtiniz :
.....
- 12) Bu iş için günde ortalama kaç saat çalışıyorsunuz?
- 13) Kaç senedir bu işte çalışıyorsunuz?
 - a. 1 yıldan az b. 1-3 yıl c. 4-6 yıl d. 6-10 yıl e. 10 yıl ve üzeri
- 14) Bu sektörde iş yapma nedeniniz nedir?
 - a. Bu işin eğitimini aldım
 - b. Ekonomik nedenlerden ötürü
 - c. Başka bir iş bulamadım
 - d. Diğer (belirtiniz)
- 15) Gelirinizin yeterli olması durumunda bu işi yapmaya devam eder miydiniz?
 - a. Evet (nedenini belirtiniz)
 - b. Hayır
- 16) Sigorta durumunuz:
 - a. Sigortam var
 - b. Sigortam yok
 - c. İstedim ama yapılmadı

- 17) Sigortalı iseniz hangi sigorta kurumuna bağlısınız?
 a. SSK b. Bağ-kur c. Emekli Sandığı d. Özel Sigorta
 e. Eşimin sigortasından faydalaniyorum
- 18) Sigortalı değilseniz neden?
 a. Çok genç olduğum için
 b. İşveren sigortalamıyor
 c. Ücretim düşmesin diye ben istemedim
 d. Diğer (belirtiniz)
- 19) Sigortalı değilseniz geleceğe yönelik kaygılarınız var mı, var ise neler?

- 20) Gelirinin daha az olması durumuna rağmen sigortalı çalışmayı tercih eder miydiniz?
 a. Evet
 b. Hayır
- 21) Yaşlanıp çalışamaz duruma geldiğinizde geçiminizi nasıl sağlamayı düşünüyorsunuz?
 a. Tasarruflarım var
 b. Allah bilir
 c. Hiçbir fikrim yok
 d. Çalışmak zorundayım
 e. Çocuklarım bakar
 f. Sigortadan aldığım emekli maaşımla
- 22) Evde çalışan bir kadınsanız, bu işi hangi yöntemle buldunuz?
 a. İş ilanını görerek
 b. Çevrede bu işi yapan arkadaşlarımdan öğrendim
 c. Araçlar vasıtasıyla öğrendim
 d. Diğer (belirtiniz)
- 23) Oturduğunuz mahallede sizinle birlikte aynı işi yapanlar var mı?
 a. Evet
 b. Hayır
- 24) Doğum izni, fazla mesai ücreti gibi yasal haklarınızdan faydalaniyor musunuz?
 a. Evet
 b. Hayır
- 25) Evde çalışan kadınlar olarak, sisteminize yönelik ne gibi düzenlemeler getirilmesini isterdiniz? (belirtiniz)

- 26) Çalışırken içinde bulunduğunuz ve düzeltilmesini istediğiniz olumsuz koşullar neler? (belirtiniz)

27) Çalıştığınız iş dışında evde üzerinize düşen sorumlulukları öncelik sırasına göre numaralandırınız

(...) Yemek – Bulaşık

(...) Alışveriş – Çocuk bakımı

(...) Temizlik – Çamaşır – Ütü

(...) Hiçbiri, çünkü zamanımın tümünü bu işe harcıyorum

28) Çalışma koşullarınız ağır mı? Hangi koşullar size ağır geliyor? (belirtiniz)

.....

.....

29) İşvereninizden, çalışma koşullarınızın düzeltilmesi için neler yapmasını isterdiniz?

.....

.....

.....

ÖZET

ORKUN Tuğba. Türkiye’de Tekstil Sektörü ve Enformal İstihdam, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

Enformal sektör, son yıllarda, oldukça gündemde olan bir konudur.

Emek piyasasında enformal sektörün giderek artması, enformal sektörün boyutlarının incelenmesini de zorunlu hale getirmiştir. Enformal sektörün boyutlarını saptamak, onun doğuracağı sonuçları anlamak ve yorumlamak açısından önemlidir.

Tekstil sektörünün de imalat sanayi içindeki önemi ve bu sektörde enformal istihdamın yoğun olması göz önüne alındığında, tekstil sektörü içerisinde enformal istihdam ilişkilerinin incelenmesi oldukça anlamlı olmaktadır.

Bu çalışmada, enformal sektörün boyutları, tekstil sektörü açısından incelenip ortaya konulmuştur. Tekstil sektörü içinde, konfeksiyon sanayi ve buradaki enformal istihdam ilişkilerine bakılmış, bu enformalitenin nedenleri ve ortadan kaldırılması için yapılması gerekenler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde enformal sektör ele alınıp incelenmiş, ikinci bölümünde Türkiye’de tekstil sektörü detaylı bir şekilde, geçmişten bugüne kadar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise her iki bölüm bir arada incelenmiş ve teze adını veren Türkiye’de tekstil sektörü içerisindeki enformal istihdam ilişkilerine bakılmıştır. Bu ilişkilerin daha net gözler önüne serilebilmesi için, konfeksiyon sanayinde bir alan araştırması yapılmış ve araştırmanın sonuçları da bu bölümde ortaya konulmuştur.

Söz konusu çalışma, T.C. Gazi Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, İktisat anabilim dalında yazılmış ve Yrd. Doç. Dr. Fethullah Akın'ın danışmanlığında 2007 yılında yazılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

- 1.Enformal Sektör
- 2.Tekstil Sektörü
3. Konfeksiyon Sektörü
- 4.Tekstil Sektöründe Enformalite
- 5.Alan Araştırması

ABSTRACT

ORKUN Tuğba. Textile Sector and Informal Employment In Turkey,
Master Thesis, Ankara, 2007

Informal sector is a popular subject especially in recent years.

The increasing of informal sector in labor market makes it necessary to research about the informal sector. Determining the position of informal sector is very necessary to understand and interpret the results of it.

When the importance of textile sector in the manufacture sector, and the frequency of informal sector in this sector is considered, it is very meaningful to analyse the informal sector's size in the textile sector.

In this research, the size of informal sector in the textile sector is examined. It is looked up to the confection sector in the textile sector and the informal employment in this sector. It is tried to display the causes of this informal sector and the reasons for eliminating this sector.

In the first part of this thesis, the informal sector is investigated. In the second part, the Turkish textile sector is examined in detailed, from past to now. In the third part of the thesis, the first two part is joined and the informal sector in Turkish textile sector is investigated, which gives the name of this thesis. To display this relationship more clarity, a survey is done in the confection sector and the results of this survey is betrayed in this part.

This thesis is done by the consultancy of assistant professor Fethullah Akın, in Gazi University, social sciences institute, at economics department, in 2007

Key Words:

1. Textile Sector
2. Informal Sector
3. Manufacture Sector
4. Informality in Textile Sector
5. Survey